

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Šikana a násilí ve školách

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.

Vypracovala:
Eva Staňková

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Šikana a násilí ve školách“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 8. 3. 2012

.....

Eva Staňková

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Libuši Mazánkové, Dr., za souhlas s vedením mé bakalářské práce, její odborné rady, ochotu a vstřícnost.

Děkuji také všem učitelům za pomoc při realizování mého výzkumu ve školách. Poděkování patří samozřejmě i třídám, které ochotně spolupracovaly a vyplnily dotazníky.

Především děkuji svému manželovi, dcerám a ostatní rodině za trpělivost a shovívavost. Všichni mi byli po celou dobu studia velkou oporou.

Eva Staňková

Obsah

Úvod	5
I. TEORETICKÁ ČÁST	9
1. Šikana	10
1.1 Co je a co není šikanování – jak šikanu rozpoznat?	10
1.2 Co je nám známo o aktérech šikany?	13
1.3 Proč děti ubližují svým bezbranným spolužákům - co vede k šikanování?	17
1.4 Kde se rodí a jak se šikana vyvíjí?	20
1.5 Jak šikanu vyšetřovat?	25
1.6 Jaká je první pomoc zúčastněným?	30
1.7 Jaké jsou následky šikanování?	35
1.8 Prevence dává naději	37
1.9 Šikanování z hlediska paragrafů	43
1.10 Úloha sociálního pedagoga	46
2. Násilí a agrese	49
2.1 Co je agrese?	49
2.2 Existuje náchylnost k agresi?	52
2.3 Jak agrese ovlivňuje jedince ve skupině?	55
2.4 Ovlivňují média agresi?	59
2.5 Jak lze agresi a násilí zvládnout?	63
II. EMPIRICKÁ ČÁST	67
3. Výzkumné šetření	68
3.1 Provedení šetření	68
3.2 Výsledky šetření a jejich analýza	71
Závěr	114
Resumé	118
Anotace	119
Seznam použité literatury	120
Seznam příloh	122
Příloha č. 1: Dotazník pro žáky	123
Příloha č. 2: Dotazník pro učitele	128

Úvod

Život nabízí lidem v celé své kráse nepřeberné možnosti poznávání, vzdělávání, uplatnění, seberealizace a vyžití. Je velice různorodý. Barevný i černobílý, naplněný i prázdný, veselý i smutný, bohatý i chudý. Život nám byl dán a měli bychom si vážit každého dne, který se nám nabízí. Jedním z darů, které život přináší je mateřství.

Již déle než sedmnáct let prožívám rodičovství se všemi radostmi a starostmi, krásami a příkořími. Jsem matkou. Dvě zdánlivě jednoduchá slova, která mně hladí duši i srdce a zároveň vyvolávají obrovský pocit zodpovědnosti. Denně si vychutnávám přítomnost a lásku dvou dcer. Pro každou matku je největším naplněním, jestliže jsou její děti šťastné, spokojené a hlavně zdravé.

V době, kdy jsem byla ještě sama dítětem, mi svět připadal zcela jiný. Vzpomínám si na rána, kdy jsem každý den s mladší sestrou odcházela do školy. Maminka se s námi rozloučila a upozornila na nezbytnou opatrnost. Kontroly v podobě dnešních mobilních telefonů neexistovaly a tak jedinou naší povinností bylo „být doma do tmy“.

Snad se na své vlastní dětství dnes dívám růžovými brýlemi, které budí zdání, že tenkrát byl svět bezpečnější a přijatelnější než dnes, kdy dospívají a dorůstají mé vlastní děti. Dnes ovšem není neznámou skutečností, že k agresivitě, násilí, šikanování a zneužívání dětí docházelo tehdy právě tak, jako dnes. Avšak nás děti, ani naše rodiče v té době nesužoval strach z únosů, z nebezpečí drogové závislosti, ani zlovolného vlivu filmů plných agresivních a násilných scén. Také si nepamatuji, že by otřesné zprávy o unesených, zneužitých a zavražděných dětech byly tak běžné, jako dnes.

Možná jsem dnes jako matka zbytečně plná obav, ale faktem je, že mě děsí nejen pomýšlení, pustit své dcery někam ven, ale v dnešní době se dokonce rozmýšlím, zda je vůbec bezpečné je poslat do školy. Zranitelnost dětí si uvědomujeme všichni, a není k ní tedy třeba dodávat více slov. Ano, můžeme je chovat jako v bavlnce a nepouštět je z očí. Je to jeden ze způsobů, kterým svým dětem zajistíme bezpečí, byť poněkud absurdní. Můj názor ovšem je, že dítě potřebuje tolik volnosti, aby se naučilo samostatně orientovat ve světě. Je třeba je poučit o závažných situacích jako je sexuální a emocionální zneužívání, fyzické týrání, zanedbávání, šikanování, drogová a alkoholová závislost, nemoc AIDS, hazardní hráčství a hráčská závislost, škodlivý vliv násilí na televizní obrazovce apod.

A právě šikana a násilí ve školách jsou jevy, kterými bych se ráda ve své bakalářské práci hlouběji zabývala.

Moje mladší dcera v současné době navštěvuje třetí ročník, tedy tercii soukromého osmiletého gymnázia. Před dvěma lety jsme společně s dalšími rodiči, byli nuceni řešit velmi nepříjemnou situaci v dceřině školní třídě. Vyskytla se zde šikana mezi spolužáky. Kolektiv řešil problém agresivního a násilného chování mezi spolužáky.

Jelikož mám s oběma dětmi upřímný vztah založený na důvěře, svěřila se mi tehdy dcera s projevy násilí v její třídě. Ihned jsem reagovala a společně s dalšími rodiči hovořila o problému s třídní profesorkou. Několik spolužáků projevovalo své siláctví a velikášství tím, že zdemolovali dveře třídy, poškodili interaktivní tabuli, pravidelně o přestávkách převraceli lavice, odpadkové koše. Později se k agresivnímu chování k věcem přidalo i agresivní chování k fyzicky slabší spolužačce a spolužákovi jiné národnosti. Začaly se ztrácet svačiny, peníze, mobilní telefony. Na žádost samotných žáků a také nás rodičů, se problémem ihned začala zabývat třídní profesorka i ředitel školy. Celá třída prošla terapií nejen se školní psychologkou. S dětmi hovořila samostatně i ve skupině, ovšem ona sama, ani vedení školy si s projevy násilí v této formě nevěděli rady. Třída byla objednána k vyškoleným odborníkům do poradny. Dcera sama prožívala období nepřátelského ovzduší velmi těžce. Do školy chodila vždy s radostí, ovšem v době agresivity ve třídě školu navštěvovala s nelibostí. I když nebyla obětí šikany, nepřátelská atmosféra se jí velice dotýkala. Dnes již můžu říci, že bylo v pravý čas zabráněno těžším projevům agresivního chování. Rodiče nejproblémovějších spolužáků byli pozváni do školy a celá věc se v překvapivě krátké době vyřešila. Byl odhalen viník a organizátor, který byl s ředitelskou důtkou podmíněně vyloučen ze školy. V současné době se situace ve třídě uklidnila a stabilizovala, agresor – původce násilí školu opustil.

I přesto že dcera nebyla mezi hlavními aktéry, celý tento problém byl pro ni a ještě více pro mne natolik zásadní a velice silný, že jsem se rozhodla prostudovat jej do hloubky. Ovlivnil mne natolik, že jsem se ptala sama sebe a odpověď začala hledat v odborných knihách a publikacích.

Proč děti ubližují svým bezbranným spolužákům?
Co je k takovému jednání vede?
Jakým dětem hrozí šikana nejčastěji?
Co můžeme a hlavně musíme my rodiče pro své děti udělat?
Jak je můžeme poučit? Jak může učitel šikanu rozpoznat?
Jaké jsou možnosti pomoci jejich učitelů ve školách?
Jak dalece jsou děti i učitelé o problematice šikanování informováni?
Jsou dostatečně poučeni, jak šikaně předcházet, jak ji odhalovat a také jak ji řešit?

Tyto a další otázky mě napadaly. A čím déle o tomto sociálně nežádoucím jevu přemýšlím, vynořují se z mé mysli nové a stále další.

Cílem mé bakalářské práce je **zaměřit se na hlubší prostudování problematiky šikanování a násilí mezi dětmi ve školách**. Dalším cílem je **ukázat na možnosti prevence a řešení tohoto sociálně nežádoucího jevu**.

Práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. Pro přehledné zpracování bakalářské práce použiji seřazení informací do kapitol a odstavců.

V teoretické části rozebírám hlouběji šikanu a následně v menší míře násilí pomocí prostudované literatury. Také se zamýšlím nad uvedenými sociálně nežádoucími jevy. Popisuji je tak, jak je vidím svými očima. V závěru teoretické části se zabývám také úlohou sociálního pedagoga v boji proti šikaně.

V empirické části jsem použila dotazníkovou metodu. Jelikož sama nemám dostatek zkušeností s výzkumem, zvolila jsem z mého pohledu nejlepší alternativu pro mé drobné sociologické šetření. Za objekt výzkumu jsem zvolila tři brněnské školy, ke kterým mám já i mé dcery osobní vztah. Základní školu, kterou obě mé dcery navštěvovaly, soukromé Gymnázium a státní Gymnázium, jejímiž studentkami jsou mé dcery v současné době. Záměrně neuvádím přesná sídla škol, jelikož si to jejich ředitelé nepřáli. Zajímalo mne, jak dalece je šikana a násilí ve školách, kde studovaly a studují mé dcery, rozšířena. Jestli se s ním děti již setkaly, jaké jsou jejich podněty na možnosti předcházení a řešení šikany.

Stanovila jsem tři hypotézy, ve kterých jsem porovnávala výskyt šikany mezi chlapci a děvčaty, násilné činy mezi staršími a mladšími žáky. Také jsem provedla malé šetření mezi učiteli těchto škol. Zaměřila jsem se na zjištění, zda jsou pedagogové s problematikou, řešením a prevencí šikany seznámeni.

Základními a stěžejními prameny, ze kterých jsem čerpala informace pro první část práce, byla literatura od známých odborníků na problémy šikany Michala Koláře a Pavla Říčana. Je velmi čtivá a přehledná. Oslovila mne natolik, že jsem byla nucena neustále se k ní vracet a převážně v ní hledat odpovědi na vynořující se otázky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. Šikana

Slova **šikana**, **šikanování** slyšíme v poslední době stále častěji. Jsou skloňována ve všech pádech. Ať už si pod těmito pojmy každý z nás představí ledacos, všichni víme, že se jedná o negativní jev, o závažný společenský problém, který nemůžeme jednoduše akceptovat. Je třeba proti němu bojovat. Abychom celý problém správně pochopili, je třeba objasnit si některé základní pojmy, které se v souvislosti s tímto jevem vyskytují. Ne každé negativní chování se totiž dá označit nálepkou šikany.

1.1 Co je a co není šikanování – jak šikanu rozpoznat?

Co vlastně šikana znamená? Pro správné uchopení a objasnění tohoto jevu uvádím nejdříve charakteristiku pojmu tak, jak jej definovala Mazánková: *„Šikanování je takové agresivní jednání, jímž si strůjce působením fyzických či psychických útrap zjednává či udržuje převahu nad obětí. Pro takové deviantní jednání je typické, že se odehrává v určitém sociálním prostředí (škola, internát, výchovný ústav). Slovo šikana znamená týrání, pronásledování, zlomyslné ubližování a obtěžování. Je to chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat jiného člověka, případně skupinu lidí.“* (Mazánková, 2007, s. 27).

Pro srovnání předkládám dvě definice od našich nejznámějších odborníků na šikanu.

Říčan uvádí: *„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti apod. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované děti je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“* (Říčan, 1995, s. 26).

Dle Koláře by se daly hlavní vnější rysy šikanování popsat takto: *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi či manipulaci.“* (Kolář, 2000, s. 20).

Ze všech těchto slov mrazí. V našem právním řádu bychom definici šikany hledali marně. Právní definice neexistuje, a to i přes to, že se jedná o závažný, společensky nebezpečný jev, při němž je omezována zejména osobní svoboda jedince a dochází k opakovanému ponižování lidské důstojnosti.

Pouze Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vymezuje problematiku šikany v metodickém pokynu č. 28 275/2000-22 jako: *„Jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumějí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak útoky fyzické v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věci druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.“* (Metodický pokyn MŠMT).

Tolik obsáhlá, dalo by se říci, že až suchá definice. Nyní již skutečnost. Ovšem tu si za „suchou“ netroufám označit ani zdaleka. Ba právě naopak. Při pročítání zveřejněných případů šikanování, prožívám pocity lítosti, které přecházejí v soucit. Přidává se stažený žaludek a mrazení v zádech. V závěru textu cítím slzy, které stékají po mé tváři...

Buřte! Šprte! Kriple! Bohužel běžné nadávky, které slýcháme ve škole. To, co se zpočátku tváří jako legrácky, často přeroste v trvalé psychické následky na straně jedné a budoucnost kriminálního na straně druhé. Na druhou stranu je ovšem potřeba vědět, že ne všechny rvačky a násilí mezi dětmi je šikana. Jak tedy poznat, co je zábava a co už je šikana? Dle mého názoru to definovat přesně nelze. Pomyslná hranice je příliš tenká. Když jsme si o tomto jevu vyprávěly s dcerami ještě v době, kdy navštěvovaly základní školu, snažila jsem se jim vysvětlit, že zábava se nedělá každou přestávku v jedné a té samé podobě. Například když vám někdo schová aktovku jednou, dvakrát do měsíce, jedná se spíše o zábavu.

Ale pokud vám tašku někdo schovává každou přestávku, bije vás, bere věci, zesměšňuje lze to již za šikanu považovat. Jde o ni tedy pouze v případě, že je jedná o opakovaný jev. Šikanovaný je při něm ve zřetelné nevýhodě a neumí se bránit. Ať už díky svému tělesnému či psychickému omezení nebo díky početní převaze agresorů.

Šikanování se vyznačuje nepoměrem sil a převahou agresora nad obětí. Je to vlastně zneužívání síly nebo pravomoci, se kterým se bohužel stále znovu setkáváme v nejrůznějších institucích, na pracovištích ve formě mobbingu a bossingu, v podnikatelské vrstvě a v neposlední řadě také ve válkách.

V závěru této části práce uvedu několik příkladů šikanování, se kterými se setkal ve své praxi a které publikoval Kolář:

Fyzická agrese

- Oběť je škrcena kabelem, šálou, páskem a to až do ztráty vědomí a strangulační rýhy na krku, nebo „jen“ do zmodrání obličeje a dušení.
- Agresoři předstírají, nebo zcela vážně chtějí vyhodit oběť z okna, přes zábradlí ve škole.
- Oběť je vystavena hromadnému kopání nebo anonymnímu bití (tzv. deka).
- Agresoři oběti stříhají, případně opalují vlasy.

Slovní agrese a zastrašování zbraněmi

- Oběti je vyhrožováno mučením nebo zabitím (přímo nebo anonymně, po telefonu).
- Oběti, nebo jejím rodičům je nadáváno.
- Agresoři se vysmívají neúspěchům, slabostem a handicapům dětí.
- Oběť je neustále kritizována, případně ignorována.

Krádeže, ničení a manipulace s věcmi

- Agresoři berou oběti peníze i osobní věci.
- Trhají a ničí (rozříznutím, propálením) oblečení oběti.
- Ničí, případně ukradnou oběti učebnice, sešity, kreslí do nich nacistické symboly, píší různé nadávky, lámou tužky.

Násilné a manipulativní příkazy

- Oběť je nucena pít moč, limonádu, do které bylo napliváno, jíst jídlo z podlahy,
 - Je donucována klečat před agresory a prosit je o milost,
 - Je donucována napovídat ve škole při zkoušení, psát agresorům úkoly a přepisovat sešity...).
 - Agresoři předem nakreslí auto na tabuli a poté oběti přikáží, aby jej odtáhla.
- (Kolář, 2000, s. 20-23).

Závažnost těchto příkladů je alarmující. Byly by jistě velkým náparem i na silného, sebevědomého člověka.

1.2 Co je nám známo o aktérech šikany?

Ještě než se zaměřím na popis vlastností agresora a oběti, chtěla bych předeslat, že nikdo není přímo předurčen k tomu, aby šikanoval - byl šikanován, týral - byl týrán, ubližoval – bylo mu ubližováno. Samozřejmě, že někteří k tomu mají větší dispozice než ostatní, ale zcela jistě je k propuknutí těchto či jiných násilných aktivit zapotřebí vhodného prostředí, setkání potenciální oběti s možným agresorem a mnohdy i publika. V krátkosti řečeno souhry náhod.

Agresor

Agresorem šikanujícím jiné dítě se může stát doslova kdokoli - premiant, nebo naopak žák, jehož prospěch není oslňující, třídní šašek, nenápadný žák, o němž skoro nikdo ani neví. Agresí na slabších spolužácích získávají pozornost a hlavně opojný pocit nad jiným člověkem. Všichni mají ale jedno společné - něčeho se jim v životě nedostává. Mají sníženou schopnost vcítit se do pocitů druhého, všechno vnímají jako zábavu. Agresoři mohou mít vysoké sebevědomí, ale také naopak mohou být vnitřně velmi nejistí.

Pokud si myslíme, že agresoři trpí pocitem méněcennosti, a proto ubližují, mýlíme se. Autoři jednoho nápravného programu vsadili na tuto myšlenku. Snažili se zvýšit sebevědomí aktérů, což se jim ke své spokojenosti podařilo. Ovšem s tím výsledkem že se agresivita u takto sledovaných jedinců ještě zvýšila (Říčan, 1995, s. 32).

Jaké jsou tedy vlastnosti osobnosti agresora?

Co se týká fyzických vlastností, jedná se většinou o jedince silného, tělesně zdatného. Po psychické stránce sebejistý, sociálně přizpůsobivý jedinec. Jindy se podceňuje, svět mu připadá nepřátelský. Má touhu dominovat, prosazovat se, mít nad druhými moc. Je bezohledný, bolest jiných mu působí radost a potěšení. Pokud neoplývá dostatkem tělesné síly, uplatní svou inteligenci společně s bezohledností (Mazánková, 2007, s. 28).

Kolář rozdělil iniciátory šikanování, tedy agresory podle typu do tří skupin:

- **Hrubý, primitivní, s velkou energií, někdy jako člen gangů, které páchají trestnou činnost.**

Tito agresori většinou šikanují tvrdě, bez slitování a soucitu. Trvají na bezpodmínečné poslušnosti. Tím cíleně zastrašují ostatní. Násilí převzali od svých rodičů, jako by ho tím vraceli, či je napodobovali.

- **Slušný, s kultivovaným vystupováním, s narcistickou péčí, někdy se sklonem k sadismu v sexuálním smyslu.**

Forma mučení a násilí těchto agresorů je rafinovaná, s daným cílem, nejlépe skrytě, beze svědků. Rodiči je vychovávají důsledně a náročně, s vojenským drilem, ovšem bez lásky.

- **Optimistický, s dobrodružnou povahou, v kolektivu oblíbený a vlivný, výřečný, se silným smyslem pro humor – typ srandisty.**

K šikaně se uchyluje pro zábavu svou i ostatních. Rodinná výchova postrádá přítomnost citů, něhy, jakékoliv duchovní a mravní hodnoty.

Jsou jedinci, kteří chtějí někoho potrápit jen tak pro zkrácení dlouhé chvíle, aby uvolnily své okamžité rozrušení a chroničtí agresori, jejichž chování je po všech stránkách narušené.

K šikanování může dospět i dítě, kterému bylo dříve ubližováno, které si již muselo vytrpět zlomyslnosti. Zpětně agresivní chování vrací. K takovému chování se také přiznali někteří studenti v mém dotazníkovém šetření.

Děti, které vychováváme v láskyplné atmosféře, necítí potřebu ponižovat své spolužáky. Ovšem děti nesprávně vychovávané se jen těžko dokáží vyrovnat se svým vlastním chybováním. Vidí v něm totiž známky slabosti. A jeho odhalování je spolu se zranitelností jev, který se v některých rodinách netoleroval (Elliottová, 1995, s. 87).

Oběť

Obětí se většinou stává ten, kdo se od svého okolí nějak odlišuje. Nemusí jít pouze o fyzický či psychický handicap. Jsou to většinou děti inteligentní, jemné, ze slušných rodin. Žádní rváči, nebo se sklonem k násilí. Ovšem může jít o děti málo sebevědomé, bojácné a neprůbojně. Velkou roli hraje odlišnost dítěte, která je viditelná, jako jsou zrzavé vlasy, koktání, obezita apod. Pozornost agresora může upoutat dítě s neobvyklými zájmy či zvyky, dítě nadprůměrně chytré, dítě sociálně slabší, takové, které se neobléká podle poslední módy, nemá značkové oblečení či mobilní telefon. Tedy opět v podstatě kdokoli. Také jedinec, který se rasově odlišuje, především barvou pleti.

Některé šikanované děti mají rodiče s přehnaně pečující povahou. Jedná se hlavně o úzkostlivě pečující matky, které žijí v neustálých obavách, aby se jejich dítěti nepříhodilo něco zlého. Oběti jsou často ubližováním tak zdrčeny a poníženy, že raději nikomu neřeknou, co se jim děje. Proto jsem přesvědčená, že je dětem potřeba dodávat odvahy, nezůstávat v anonymitě.

Agresory totiž silně přitahuje takové dítě, které dává příliš najevo svou bojácnost. Ve vzájemných střetech ztrácejí hlavu, mají výčitky svědomí, propadají panice a hrůze. Tím jakoby násilí sami přitahovali (Kolář, 2000, s. 57).

Které vlastnosti osobnosti se týkají obětí?

Oběti šikany bývají tiché až plaché. Vyznačují se zvýšenou citlivostí, bázlivou opatrností. Nevěří si, považují se za hloupé, nezajímavé. Těžko se prosazují mezi svými vrstevníky, ustupují, mají nízké sebevědomí. Snadno ztrácejí sebekontrolu, tím poskytují pro přihlížející zábavnou podívanou. Odmítají násilí i např. ve sportu jako je fotbal, hokej. (Říčan, 1995, s. 37)

Neumějí se bránit agresorovi, mají nedostatek kamarádů. Odlišují se od tradičních norem skupiny. Mají např. vyšší či nižší inteligenci, tělesný handicap, jsou příslušníci jiné rasy (Mazánková, 2007, s. 28).

Dle poznatků a zkušeností se dají oběti rozdělit do tří typů:

- **Slabá** oběť, která má tělesný či psychický handicap, dítě s touto odlišností nebývá oblíbené.
- **Silná** oběť, zcela nahodile se mohou stát obětí šikanování i silní jedinci, pokud se dostanou do kontaktu s partou agresorů.
- **Deviantní**, oběť bývá nekonformní a tato odlišnost je spouštěčem šikany.

Rozlišují se také oběti, které kolektiv zcela izoluje, které nemají žádného kamaráda. Nebo také takové děti, s alespoň jednou, blízkou osobou. Jsou ovšem oběti, které sami svým útočným chováním vyvolávají spory a tím dráždí agresory. Jde o slovní, nebo také fyzické dorážení na ostatní, kteří mohou být starší, či fyzicky silnější. Jinou skupinou mohou být oběti, které jsou současně také agresory. Tyto děti se šikanování jiných zúčastňují ve skupině. U těchto šikanujících obětí je pravděpodobnější, že trpí nedostatkem pozitivních představ o sobě samém a také pocitem nejistoty ve školním prostředí. Je však také možné, že po aktu šikanování budou litovat, že týrali druhé. (Kolář, 2000, s. 59).

1.3 Proč děti ubližují svým bezbranným spolužákům - co vede k šikanování?

Vzpomínám na svá školní léta, na dobu mých patnáctých narozenin. V té době se naše rodina přestěhovala z malého města uprostřed Beskyd do Brna. Dnes si zpětně uvědomuji, že jsem se také stala obětí šikany. Byla jsem terčem posměchu svých spolužaček, jelikož jsem nenosila moderní, nejlépe značkové, zahraniční oblečení. Trojice děvčat, velmi výrazně nalíčená, mě téměř denně po výuce čekávala na trolejbusové zastávce a verbálně ponižovala. Už si nepamatuji, jak dlouho toto období trvalo. Víím jen, že to nebylo období jednoduché. Nikoho jsem v tomto pro mě velkém, hlučném a cizím městě neznala. Toužila jsem po svých kamarádech, po bývalých spolužácích, po známých místech, po svých vzpomínkách. Rodičům jsem řekla, co se mi děje, ale přičítali to novému prostředí. Uklidňovali mě, že se vše upraví. Naštěstí se tak brzy stalo. Postupem času jsem si našla nové kamarády, seznámila se s prostředím, oblíbila si pár míst a tím nabyla sebevědomí a sebedůvěry. Trojici děvčat jsem proto omrzela a přestala být středem jejich zájmu. Dnes již víím, že se jednalo o první stupeň šikanování - tedy zrod ostrakismu. O fázích šikany se šířeji zmíním v následující kapitole.

Proč si mě tedy děvčata pro svou zábavu vybrala? Přišla jsem jako nová do sehraného kolektivu, byla jsem z velkého města nesvá, vystrašená. V neznámém prostředí, v neznámé škole, mezi cizími dětmi. Ocitla jsem se jako jedinec na pomyslném sociometrickém chvostu. I když se jednalo „jen“ o první fázi šikanování a slovní napadání, dlouho jsem se trápila. Šrámy na duši jsou totiž silnější, hlubší a bolavější než ty na těle. Hojí se velmi dlouho a pomalu.

Dívčí šikana je jiná než chlapecká. Liší se především ve způsobu, jakým probíhá. Mezi dívkami a také u týrání tělesně postižených dětí v běžné škole, jde většinou o verbální agresi. Tedy psychické násilí. Zraňují „jen“ slovem, izolují svou oběť od kolektivu. Fyzické násilí používají v menší míře. Ovšem psychické násilí v celé své krutosti není méně bolestivé, než nejkřutější násilí fyzické (Kolář, 2001, s. 44-45).

Podobný názor na šikanování mezi dívkami má i Fontana. Bývá skrytější, ovšem záluďnější než mezi chlapci. Děvčata své oběti spíše vylučují z činností ve skupině, pomlouvají je, či všeobecně ignorují (Fontana, 1997, s. 303).

Zamyslím-li se nad otázkami: „Proč dochází k šikaně? Kde se bere v dětech tolik násilí?“, nejprve mne napadá **nesprávná výchova**. Dle Zákona o rodině č. 94/1963 Sb., § 1 je hlavním účelem manželství založení rodiny a řádná výchova dětí. Rodičovská zodpovědnost je souhrn práv a povinností při péči o nezletilé dítě, která zahrnuje zejména péči o jeho zdraví, jeho citový, tělesný a rozumový rozvoj (§ 31). Rodiče mají dávat osobním životem a chováním svým dětem příklad (§32).

V mnoha rodinách ovšem rodiče nejsou pro své děti příkladem, ba ani oporou. Někteří se příliš zabývají vlastním přežitím, děti si kupují drahými hračkami. Ovšem vím, že hlavně ty malé, měří lásku na čas, který dětem věnujeme. A ten v dnešní uspěchané době stále všem chybí. Mnohé děti jsou pak ve volném čase ponechány samy sobě a nevědí, co mají dělat. Nevědí, co je správné, co nesprávné.

Proto je nutné s dětmi hodně mluvit. Matějček říká, že ticho je nepřírozené. Pro člověka je přirozená řeč a mluvení. Lidé, kteří nemluví, nejsou milými společníky. Člověk je společenský tvor, řeč slouží jako přirozený nástroj k dorozumění. Je to lidská potřeba. Člověku je smutno, když na něj někdo milý přestane mluvit (Matějček, 2003, s. 93).

Vzpomínám, jak jsem jako dítě školou povinné sdělovala mamince, že se mnou nějaká kamarádka nemluví. Tento trest po hádce byl horší a nesnesitelnější, než kdybychom si celý problém ihned vyřikaly. Omlouvá nás, že jsme jako děti byly nezkušené. Ovšem zjistila jsem, že věk nehraje roli. Také v dospělosti zažili někteří z nás nejednu tichou domácnost. Víím, jak mě uvnitř mého srdce šířal pocit, že jsem bezcenná, nepotřebná.

Nedovolme proto svým dětem aby se trápily. Hovořme s nimi často, najděme si v tom svém uspěchaném životě čas a věnujme ho k získání informací, jak naše dcera či syn prožil den, co je potěšilo, či naopak zarmoutilo. Třeba nám taková malá chvílka pomůže odhalit velký problém, který se ukrývá v nitru našeho dítěte.

I Václav Havel stavěl slovo na počátek všeho. Slovo má totiž svůj význam, svou hodnotu, svůj účinek.

„Je mateřským pohlazením, je zbraní, je kladivem.“ (Matějček, 2003, s. 94)

Také **nedostatek pohybu** a nadmíra televize mohou být zdrojem dětské

nevyrovnanosti a agresivity. Snaží se tak upoutat pozornost ostatních násilím. Aby dokázali svou sílu, někteří chlapi užívají sprostých slov. Cítí se silní, když vidí, jaký to má na ostatní účinek. Doma možná takto nemluví, ale kdybychom je slyšeli, jak mluví mezi kamarády, překvapilo by nás, co vychází z jejich úst. Připadají si s takovým slovníkem dospělejší? Silnější? Nedávno jsem byla v tramvaji svědkem rozhovoru dvou dospívajících děvčat. Za slovník, který děvčata používala, by se nemusel stydět několikrát těžce trestaný recidivista. A dospělejší a silnější mně rozhodně nepřipadala. Spíše jsem myslela na rodiče těchto děvčat. Zřejmě by se divili, jak něžná je jejich dcera.

Dalším faktorem je **vliv médií**. Televize na člověka působí velmi silně. Bylo dokázáno, že sledování násilných činů trvale mění náš postoj k násilí, svádí k lehkomyšlnosti. Pro děti je obtížné rozlišovat mezi filmem a skutečností. Filmové hrdinové, coby oběti násilí, nakonec vždy přežijí bez zranění. Většina diváků nejdříve ztratí lidský soucit, neosvojí si schopnost vnímat utrpení a smrt jako realitu, jako součást života. Děti, které se často dívají na násilné scény, se chovají agresivněji. Mnohé násilné činy jsou napodobeninami filmových výjevů. Situaci zhoršuje skutečnost, že si děti o zážitku s rodiči nepromluví. Zvláště menší děti věří, že to, co se odehrává před jejich očima, je skutečnost.

Mnohdy přehnanou **touhu po mužnosti**, spojenou s předváděním se před děvčaty, bych také zařadila mezi další faktory, které mají vliv na rozvíjející se šikanování. Tento požadavek vychází z evolučního vývoje člověka, kdy muž zajišťoval pro rodinu dostatek potravy a bezpečí. Žena na druhé straně měla poskytovat lásku a něhu. V historii se preferovali jen chlapi stateční. Slabí a choulostiví byli vystaveni pohrdání, posměchu a vyčlenění ze skupiny. Dnešní doma se projevuje velkým množstvím netolerance a násilí. Nutí chlapce k tomu, aby se choval tvrdě, neohroženě, nebál se dát ránu a také aby se naopak nebál ránu dostat. Jsi zbabělec, jsi baba, to jsou argumenty, které chlapi slyšají od svých kamarádů. Spojují mužnost s odvahou. Ovšem je třeba si uvědomit, že chlapec silný, neznamená být brutální. Bylo by jistě na místě, kdyby si děti ventilovaly nasbíranou energii raději při sportu a ne při týrání některého ze svých kamarádů. Zda se takto bude chlapec chovat, závisí dle mého názoru hlavně na tom, jaký příklad vidí doma, u svých rodičů. Tím se dostávám opět k nesprávné výchově. Jsem přesvědčená, že ta hraje velmi zásadní roli při

projevech šikany a násilí. Rodiče musí syna naučit, že mužnost se neprojevuje ani nedokazuje hrubostí, agresivitou, špatnou povahou nebo nedostatečnou kontrolou sebe sama. Hádky se nejlépe řeší tehdy, dokáže-li si chlapec získat respekt bez použití rukou a ran.

Dle Říčana je další příčinou **touha po moci**, po vzrušujících zážitcích, po senzaci, ke kterým se ovšem lidé jen velice těžko přiznávají. Chceme ovládat někoho jiného, protože nám to přináší uspokojení. Roli zde hraje také **zvědavost**. Jak asi bude ten druhý reagovat na mé chování? Co je ochotný udělat ze strachu nebo z bolesti? Jedinci s nedostatkem soucitu a bez jakýchkoliv mravních zábran se tímto chováním prostě jen baví. Bolest, utrpení a pláč jejich obětí jsou jim zcela lhostejné.

Se zvědavostí souvisí také **nuda** a touha bavit se. Objevit nějaké to „vzrůšo“. To vyvolává v mnohých lidech touhu jiného člověka ponížit a zesměšnit (Říčan, 1995, s. 30).

Současná společnost vytváří jako jednu z příčin šikany i **nižší sociální postavení rodiny**. Děti z těchto rodin pak využívají násilí, krádeže nebo vydírání jako prostředek ke zvýšení své životní úrovně. Nebo také k získání určitého postavení či prestiže ve své sociální skupině. Jejich chování tak vlastně odráží sociální vztahy v tržní společnosti. Ten, kdo je bohatý, kdo má moc a ovládá druhé je považovaný za vzor a nejsou po něm požadovány žádné morální principy. Těmto formám šikany jsme tak vystavováni téměř v každodenním, běžném životě.

1.4 Kde se rodí a jak se šikana vyvíjí?

Šikana se vyskytuje v nejrůznějších typech kolektivu - ve výchovných zařízeních, na učňovských internátech, dětských domovech, ve věznicích, na vojně, ve škole. Vždy se jedná o dlouhodobě uzavřené celky. Šikana se ve své zrudné podobě zabydlela v těchto skupinách a stala se její zaběhnutou součástí. Tradice šikanování se předávají z ročníku do ročníku, nezáleží na tom, kdo přijde a kdo odejde (Kolář, 2000, s. 54).

Mezi rodiči panuje rozšířená představa, že ke zrodu šikanování ve školách, jsou potřeba výjimečné podmínky. Například absence kázně, či přítomnost násilníka a hrubiána. Ovšem opak je pravdou. Jak jsem již předeslala v přecházejících kapitolách, šikana může vzniknout v úplně běžné skupině a agresory se mohou stát normální, často také pedagogy oblíbení žáci. Na její vznik mají tedy vliv nejen osobnostní rysy agresora a jeho oběti, ale také lhostejnost okolí, sociální prostředí, nevhodné klima skupiny, absence výchovného vedení a také právního postihu.

V každé školní třídě, tedy v sociometrické skupině velmi brzy dojde k hierarchizaci jednotlivých členů skupiny. Tento princip diktuje rozdělení žáků ve větší skupině na „silné“ a „slabé“. Ti silní reagují tak, že svůj strach skryjí tím, že ho vyvolají. Slabí jsou svým strachem tak ochromeni, že odhalí všechny své slabosti, které chtěli zakrýt.

Vyčlení se nejoblíbenější jedinci, méně oblíbení a téměř vždy i nějaký nešťastník, který se stane terčem „zábavy“. Odborná literatura takové žáky označuje jako černé ovce, obětní beránky, outsidersy. Tito jedinci se zařazují na pomyslný konec sociální skupiny. Jsou neoblíbení, kolektiv je neuznává, občas se stávají cílem posměchu a drobných legráček spolužáků. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, při kterých se okrajový člen necítí dobře. Je nutno upozornit, že tato situace je již zárodečnou formou šikanování. Potíž je v tom, že se tak děje v nepřítomnosti pedagoga.

Právě osoba pedagoga je klíčovou postavou, která může mít vliv na příznivé klima při utváření kolektivu ve třídě. Je velmi důležité posilovat imunitu vůči šikaně, podílet se na vytváření dobrých vztahů ve třídě a v neposlední řadě se snažit o jejich udržení.

Pedagogové se nesmějí nechat zmást a přijmout zdání, že si za všechno může oběť sama. To, že je někdo slabý, není přece jeho vina. Nikdo nemá právo psychicky či fyzicky týrat druhou osobu.

Dobry učitel musí umět naslouchat a mít oči otevřené. Pokud má problémy sám se sebou, jsou mu přednější své zájmy před potřebami dětí, těžko si všimne, že někomu z jeho třídy je ubližováno, natož aby mu dokázal pomoci.

Vývoj šikany

Kolář označil šikanu „nemocí“. Tak jako většina nemocí i šikana má svůj vývoj. Pro svůj rozvoj a růst potřebuje živnou půdu. Což znamená prostředí, jehož vytvoření je záležitostí celého kolektivu. Kolář rozdělil šikanu do jednotlivých stupňů, jelikož při jejím vyšetřování zjistil, že různá stádia vyžadují odlišné způsoby prevence a zásahů.

První stupeň – počátek, zrod ostrakismu

Jak jsem již dříve uvedla, šikana se může objevit téměř v každé skupině. Pro její vytvoření stačí běžné a nenápadné podmínky. V této fázi má podobu nepříjemných žertů, pomluv, vymyšlení si a legráček na adresu outsidersera. Ve skupině se vyčlení jedinec, tzv. obětní beránek, který je nejméně oblíben, který je přehlížen. Ostatní členové využijí jeho slabosti a více či méně jej odmítají. Skupina na něj zpočátku vyvíjí mírný tlak. Ke zřejmým náznakům, kdy se již dá hovořit o šikanování, patří např. smích při neúspěchu, posmívání, vyndání náplně tužky před diktátem, ponižující přezdívka, osamocení žáka a jeho chození jako posledního, ignorování, naschvály, či drobné legráčky. Všechno toto chování nejdříve vypadá jako nevinná hra a legrace. Okrajový jedinec zažívá převážně mírné psychické formy násilí, které je pro učitele a hlavně pro rodiče velmi těžko zaznamatelné. Již tento stav vypovídá o zárodečné podobě šikanování, kde existuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhý stupeň - přitvrzování, manipulativní příkazy, fyzická agrese

Většinou se tato fáze rozvine v případě, kdy se kolektiv dostane do nějaké stresové situace. Může se tak stát v období písemných prací, nebo zkoušek, kdy se tlak na jedince zvyšuje. Nahromaděný tlak se ventiluje prostřednictvím ostrakizovaných spolužáků, kteří se stávají jakýmsi hromosvodem. Dochází k manipulaci, vyhraňují se pozice agresorů a obětí. Ve třídě je několik výrazně agresivních žáků, kteří v rámci přirozenosti začnou používat násilí. Sílu praktikuje vůdce jako zábavu pro obveselení svých obdivovatelů.

Pokud tedy agresor zažije, jak chutná moc, když bije a týrá někoho slabšího, vystrašeného, může to pro něj znamenat prolomení posledních zábran a touhu své činy nejen opakovat, ale také stupňovat. Pokud však ve skupině převažují jedinci, kteří udržují kamarádské vztahy, mají pozitivní morální hodnoty a negativní postoje k hrubostem, násilí a ubližování slabším, pokusy o šikánování selžou. Ovšem takových skupin je bohužel jen malé množství. Ve většině případů agresorům nic nebrání v tom, aby své chování přitvrdili a šikana se rozvinula do pokročilých stupňů skupinové destrukce.

Třetí stupeň - vytvoření jádra agresorů

V tomto klíčovém momentu se rozhodne, zda se šikana překlene do pokročilých stadií. Dochází totiž k rozdělení skupiny a vytváří se podskupiny, které podle zaměření svého charakteru bojují o vliv. Pokud se v tomto okamžiku nevytvoří silná podskupina s pozitivním názorem, která postaví pevnou hráz před manipulaci a počáteční fyzické násilí, může šikana nerušeně pokračovat a přejít do vyšších forem. Podle zkušeností Koláře se podskupiny charakterově slušných žáků vyskytují vzácně. Jejich pozice je nevýhodná vůči agresorům, kteří nerespektují pravidla. Agresor se tak snaží, aby se k němu přidal zbytek sociálního okolí. Tím se vytváří skupina, tzv. úderné jádro, která začne spolupracovat nikoliv pouze nahodile, ale nyní již zcela systematicky a plánovitě. K šikánování se vybírá nejvhodnější oběť. Agresoři si uvědomují, že mají nad obětí jasnou převahu a mohou ji využívat a zneužívat k čemu chtějí. Velmi silně ji fyzicky i psychicky týrají a donucují k různým ponižujícím úkolům. Celý kolektiv si již uvědomuje, jak je situace nebezpečná. Projevuje se falešná solidarita, jelikož ostatní spolužáci raději nechtějí „bonzovat“. Oběť se smiřuje se svou situací.

Čtvrtý stupeň – většina kolektivu přijímá normy agresorů

Tlak agresora dostává novou sílu. Málokdo se mu dokáže postavit na odpor, jeho pravidla a normy jsou přijaty, respektovány většinou členů kolektivu. Stanou se jakýmsi nepsaným zákonem. Děje se tak ať už ze zájmu nebo ze svého vlastního strachu. Ostatní ve skupině se bojí, aby se sami nestali týranou osobou. Zaslepeně agresora poslouchají.

I ukáznění a mírní žáci se začnou aktivně účastnit týrání spolužáka a chovat se krutě. Při těchto hrůzných činech prožívají uspokojení. Vliv je natolik silný, že to oč usilují pedagogové, ustupuje do pozadí a jejich působení na skupinu je minimální až mizivé. Oběť je nucena strpět takové drastické metody šikany, jako je dušení až do ztráty vědomí, škrcení, pálení, řezání, fackování, svlékání do naha, svazování, hromadné bití.

Pátý stupeň – dokonalá šikana, tedy naprostá totalita

Nejtěžší stadium šikanování, které se na základních školách obvykle nestihne vytvořit. Je charakteristické spíše pro výchovné ústavy, nápravná zařízení, vojenské prostředí. Ovšem někdy se také v mírnější formě vyskytuje na školách středních. Normy agresorů jsou již všemi zcela přijaty a uznávány. Otrokáři, jak je nazývá Kolář, ztrácejí poslední zbytky zábran. Zlo zcela vítězí. Je to zlo, které se nápadně podobá fašismu. Jsou potlačeny jakékoliv zbytky lidskosti. Pro takovou skupinu, kde je rozvinutý vysoký stupeň šikanování, je charakteristické uznávání vůdce či vůdců. Agresori se označují za nadlidi, nacisty, krále, mazáky a své oběti za poddané, pidilidi, bažanty, nevolníky, negry. Otroci jsou čím dál více závislejší a ochotni udělat cokoli. Otrokáři na nich využívají vše, co je využitelné. Materiální hodnoty – peníze, osobní věci, jejich tělo, city, rozumové schopnosti, školní znalosti. Nejsilnějším důkazem moci nad těmito otroky je to, že jim agresori mohou způsobovat utrpení, bolest, všemi způsoby jim ubližovat. Oběti nejsou schopni se žádným způsobem bránit. Brutální násilí se stává výbornou legrací a je považováno za něco zcela normálního. O jakémkoliv dění ve skupině rozhoduje pouze agresor.

Oběť v této fázi šikanování je již tak zoufalá, že hledá východisko z této situace záškoláctvím či nemocí. V extrémních případech končí mnohdy psychickým zhroucením. Někdy je dohnána k myšlenkám, či přímo k pokusu o sebevraždu (Kolář, 2000, s. 31 – 37).

1.5 Jak šikanu vyšetřovat?

Pedagog, který začne se šikanou bojovat, se musí vyzbrojit trpělivostí a především si uvědomit zodpovědnost, kterou ponese. Je potřeba, aby byl s řešením šikany seznámen, neboť se může stát, že špatnými otázkami celou situaci jen zhorší. Je důležité promyslet si všechny důležité kroky, nejlépe je konzultovat s odborníkem.

Navíc musí také počítat s tím, že řešení šikanování je dlouhodobý proces, kterému věnuje nejen svůj čas, ale také city. Oběť bude potřebovat jeho emoční podporu a ochranu.

O šikaně se může učitel dozvědět buď **přímo** od oběti, ale ta má ve většině případů strach před odplatou agresorů a raději nic neprozradí. K vyšetřování může být dán podnět na základě některých projevů, které uvedu v následující kapitole, v části pro rodiče.

Také učitelé by měli věnovat pozornost signálům, které pomohou odhalit šikanování. Uvádím některé z **varovných signálů** publikovaných Kolářem:

- Do třídy vchází žák až na poslední chvíli současně s učitelem, chodí všude jako poslední.
- Často ho najdeme osamoceného, s nikým nekomunikuje, tváří se nešťastně a ustrašeně.
- Vyhýbá se tělocviku, má zvýšenou absenci.
- Spolužáci jej ignorují, odmítají, ponižují jej, zesměšňují. Zlehčují jeho neúspěchy, častují ho nadávkami.
- Žák dostává povýšené příkazy, které se snaží splnit.
- Zaznamenáme prvky násilí, jako je postrkování, pohlavkování, pošťuchování.

Většinou je v rukou pedagogů a poté rodičů, aby včas a hlavně správně dokázali rozlišit chování, které se dá označit za šikanování. Je nutné, aby rozpoznali situaci, kdy konkrétní případ vyřeší pedagog společně se školou a rodiči a kdy je potřeba vzít na pomoc odborníka. Tedy **rozlišit**, zda se jedná o **počáteční, nebo o pokročilá stádia šikanování**.

Situaci v počátečním stadiu šikany může pedagog za pomoci rodičů zvládnout sám. Co se týká pokročilého stadia, je nutné nejdříve obětem šikanování zajistit ochranu a spolupracovat s některým z odborných pracovníků.

Při samotném vyšetřování je důležitá **strategie, tzv. první pomoc**. Jedná se o strategii univerzální, kterou lze použít vždy při prvním zásahu. S její pomocí se vytváří přehled a vnější obraz o šikanování. Je nutné, aby všechny výpovědi byly důkladně zaznamenány, neboť budou později sloužit jako důkazní materiál.

Strategie tedy pomůže k nalezení odpovědi na následující otázky:

- Kdo je oběť, kdo je agresor? Kolik je obětí, kolik agresorů?
- Kdo z agresorů je mozkiem a kdo je realizátorem šikanování?
- Kdo je tzv. obojetným žákem, tedy kdo je obětí a agresorem současně?
Popřípadě zda se ve skupině vyskytují?
- Ke kterým násilným činům došlo? Jak jsou závažné?
- Po jak dlouhou dobu k šikanování dochází?

V zásadě je při vyšetřování nutno dodržet těchto **pět kroků**, jejichž pořadí se může měnit. Žádný se však nesmí vynechat. Je nutné:

1) Vyslechnout informátory a oběti.

Rozhovory nám poskytnou ucelený vnější obraz o šikanování. Výsledky by měly být provedeny zcela diskrétně a citlivě. Je třeba zaručit informátorům - odvážným kamarádům, nebo rodičům týraného žáka a samotné oběti bezpečí a důvěrnost informací. Rozhovor musí provádět osoba, ke které má oběť důvěru.

2) Nalézt vhodné svědky.

Velmi důležitý a klíčový krok, ve kterém se nejvíce chybuje. Je potřeba vytipovat nejvhodnější svědky, kteří budou pravdivě vypovídat.

3) Individuálně vyslechnout svědky.

Rozhovor je nutno provést mezi čtyřma očima, bez zbytečného rozruchu. Odpovědi pečlivě zapisovat a porovnávat, zaměřit se na nesrovnalosti v místě a čase. Chybou je

společné vyšetřování svědků a agresora. Poněkud závažnější problémy vyvolá konfrontace oběti a agresora. Může se stát, že týraný žák svou pravdivou výpověď odvolá.

4) Zajistit obětem ochranu.

Pokud je šikanování v počátečním stadiu, mimořádná ochrana není nutná. Oběti lze například zajistit bezpečný odchod ze školy domů, pokud víme, že na ni bude po výuce čekat agresor.

V případech pokročilých šikan je někdy nutné okamžitě oběť ze školy na delší dobu uvolnit. Stává se také, že je jí potřeba zajistit přechod na jinou školu.

5) Provést rozhovor s agresory, případně konfrontaci mezi nimi.

Vždy poslední krok ve vyšetřování. Rozhovor má sloužit k okamžitému zastavení dalších násilností a k ochraně oběti. Je nutné, aby na něj byl pedagog dobře připraven. Shromáždit dostatek důkazů a udělat si přehled o šikanování. Jinak agresori vše zapřou a výpovědi svědků zpochybní. Výslech je potřeba provést s momentem překvapení, čili znemožnit domluvu odpovědí, je-li pachatelů více. Soustředit se na rozdílné výpovědi, určit nejslabší článek a dovést je k vzájemnému obviňování, či nejlépe přiznání (Kolář, 2000, s. 90 - 96).

Říčan definuje vyšetřování obdobným způsobem. Nabízí **čtyři** hlavní zásady správného postupu, kterými jsou:

1) Chránit zdroje informací a neprozradit je.

Je dobré nechat žáka, který o šikaně informuje nejdříve samostatně vyprávět. Později se zeptat na přesný popis událostí.

2) Prozradit co nejméně informací o tom, co už víme a zejména o tom, co nám ještě není známo.

Velmi důležité je zvážit, jakou máme naději, abychom agresory usvědčili. Někdy je lepší nechat si informace pro použití v budoucnosti.

3) Vyslechnout poškozeného, obviněného, svědky každého zvlášť, později jejich výpovědi konfrontovat.

Oběť potřebuje naše povzbuzení, dodání naděje a jistoty bezpečí. Podezřelé je nutno

vyslechnout samostatně, nechat je vyprávět svými slovy, později klást doplňující, přímé otázky, případně uložit agresorovi napsat výpověď vlastní rukou. Teprve potom vyslechnout individuálně svědky. Co nejméně v těchto rozhovorech prozrazujeme.

4) Velmi pečlivě zaznamenat všechny výpovědi (Říčan, 1995, s. 51 - 52).

Následně učitel požádá vedení školy o **svolání výchovné komise**. Ta na základě zjištěných informací posoudí, zda se o šikanování jedná a také o jaký stupeň závažnosti. Navrhne a upřesní postup opatření vůči obětem, agresorům a také ostatním dětem ve třídě, jako celku.

Do školy jsou **pozvání rodiče agresorů i obětí**, jsou seznámeni se situací. Pokud rodiče agresorů nechtějí se školou spolupracovat, je na místě zvážit oznámení případu Policii ČR a oddělení sociálně-právní ochrany dětí.

Nyní je vhodné nastalou **situaci rozebrat s celou třídou**. Vysvětlit nebezpečnost a důsledky šikanování. Také oznámit potrestání viníků. Podle závažnosti šikanování to může být napomenutí, důtka třídního učitele, podmíněné vyloučení studia na střední škole, snížená známka z chování či převedení do jiné třídy či školy.

Jak uvádí Říčan, v USA se osvědčilo projednávání případů šikanování přímo ve třídě. Má podobu dětského soudu, který má svého žalobce, obhájce i obžalované. Hlavním cílem je situaci prodiskutovat, vcítit se do osoby každého ze zúčastněných. Někdy si tím žáci uvědomí, že k sobě mají blíž, než se zdá (Říčan, 1995, 58 - 59).

Elliottová předkládá podobné metody, které jsou účinné proti násilí a jejichž prostřednictvím lze šikanování zastavit. Jedna z nich se nazývá „společný zájem“ neboli „bez viny“. Spočívá v tom, že učitel přiměje pachatele šikany k tomu, aby se vcítil do situace oběti, aby pochopil, co prožívala, jaké emoce a utrpení v ní vyvolal. Učitel mluví se všemi zúčastněnými osobami, tedy s obětí i ostatními členy skupiny. Každého individuálně se snaží dovést k zamyšlení nad důsledky, které šikanováním způsobili. V každém z nich se tak vytvoří pocit lítosti nad chováním, kterým oběti ubližoval a uvědomí si, jaká příkoří jí způsobil.

Tato metoda je dá úspěšně použít ve skupinách, kde v minulosti alespoň částečně existovaly pozitivní vztahy mezi agresorem a jeho obětí. Nemožné je její použití v kolektivu, kdy k sobě jeho členové necítili žádné sympatie, natož pak agresori ke své oběti.

I když někdy není možné šikanování zastavit úplně, stojí jistě za pokus změnit chování agresivních jedinců. Eliminují se tak následky a škody, které tito žáci způsobují sobě a svým obětem (Elliottová, 1995, s. 96 – 97).

V některých případech je na místě svolat rodiče všech žáků třídy, za přítomnosti učitele a problém s nimi prodiskutovat. Setkání si klade za cíl působit na žáky skrze rodiče.

S tímto postupem jsem se osobně setkala při řešení šikany ve třídě mé dcery. Byli jsme jako rodiče svoláni na schůzku do školy. Jednatel Gymnázia, společně s ředitelem a s třídním profesorkou nám objasnili situaci, seznámili nás s kroky, které již byly provedeny k zastavení šikanování. Jako rodiče jsme již byli o projevech násilí ve třídě informováni od našich dětí. Proto jsme také žádali urychlené vyřízení celé záležitosti. Musím říci, že škola a s ní všichni pověřeni pracovníci se postavili k řešení problému velmi zodpovědně. Zachovali se profesionálně a počáteční stadium šikanování ve velmi krátké době zastavili. Napjaté a nepříjemné ovzduší ve třídě rychle vystřídala uvolněná a přátelská atmosféra. Agresor - chlapec byl potrestán ředitelskou důtkou. Za necelý měsíc školu sám opustil. Zřejmě on i jeho rodiče neunesli tíhu následků násilného chování. Jsem přesvědčená, že setkání nás rodičů ostatních dětí, k jejich rozhodnutí přispělo. Dívka - tedy oběť je stále žákyní třídy. I když se šikanování odehrálo před dvěma lety, chodí ještě dnes na terapie k dětskému psychologovi. Stala se totiž obětí násilí i v dřívějších letech, ještě na základní škole. Měla jsem příležitost setkat se s ní a povídat. Působila na mě již vyrovnaným dojmem. Terapie s psychologem jí pomáhají vybudovat si pozitivní náhled na budoucnost a zvýšit sebevědomí. Naplňuje mě optimismem a vírou když vidím, že se to oběma daří.

Konkrétní činy a výsledky mě přesvědčily, že boj proti šikanování na školách není zbytečný! Každý jistě porozumí obavám nás - rodičů. Potřeba chránit své děti je totiž jedna z nejmocnějších sil, která v lidech existuje.

1.6 Jaká je první pomoc zúčastněným?

Tato otázka je velmi komplikovaná a její řešení je dlouhodobé. Přestože má šikana ve školách na celém světě hluboké kořeny, pozornosti a vůle k řešení je zoufale málo. Vytrvalé popírání tohoto jevu je ovšem možná ještě škodlivější než šikanování samotné – v obětech významně umocňuje pocit strachu a beznaděje, zatímco agresorům dodává sebejistotu potřebnou k pokračování v jejich asociálním jednání. Šikana má mnoho forem. Posmívání, pomlouvání, navádění spolužáků, aby s obětí nemluvili, nadávání... nemusí jít zrovna o ty nejhrubší formy, aby měly na dítě vážný dopad. Vytrvalé posmívání kvůli váze či výšce, kvůli nezvyklé barvě kůže či drobným tělesným nedostatkům sice nezpůsobují rány, při nichž teče krev, ale psychické následky si dítě může nést po celý život.

K jejímu řešení je proto potřeba, aby se spojily síly školy a rodiny, tedy zástupců oběti a agresora. Hlavním a také prvním úkolem učitelů a rodičů je **šikanování rozpoznat**. Musí být vnímaví k jejím signálům, které bývají mnohdy nenápadné. Je známo, že většina obětí šikany se bojí někomu svěřit a co nejdéle se snaží udržet svou situaci v tajnosti. Může to být ze strachu z odplaty agresorů, z reakce rodičů, dítě se obává ponížení, ztráty kamarádů, stydí se za své postavení ve skupině. Pokud tedy chceme zjistit, jestli se dítě nestalo obětí šikany, musíme se zaměřit na některé podezřelé projevy. Mohou to být jakékoliv změny či odlišnosti v jeho dosavadním chování. Podezřele se také může chovat jeho okolí. Vlastně je to již volání o pomoc.

Pomoc při řešení šikany tedy probíhá na dvou rovinách – na rovině rodiny a na rovině školy.

A) RODINA

Jak postupovat jako rodič dítěte oběti?

Nyní uvedu některé příklady **podezřelých projevů** šikanování, které by měli u svých dětí rodiče zachytit, dle internetového zdroje sikana.org :

- Dítě doma nenavštěvuje žádný spolužák, vypadá to, že nemá žádné kamarády.
- Nemluví o tom, co prožil ve škole, jeho nálada je smutná, depresivní.
- Večer špatně usíná, zdají se mu strašidelné sny, či ze snů křičí.
- Před odchodem do školy, nebo při příchodu ze školy ho bolí hlava.
- Má znenadání neomluvené absence ve škole, navštěvuje lékaře.
- Domů přichází s poničenými školními pomůckami, či potrhaným oblečením.
- I když dítě chodí na obědy a dostává svačiny, chodí domů hladové.
- Pokud se ho zeptáme, nedokáže s uspokojením vysvětlit své modřiny, odřeniny, zlomenou ruku, či popáleniny na ruce.
- V extrémních případech vyhrožuje sebevraždou, nebo se o ni pokusí.

Je velmi důležité si uvědomit, že obětí šikany se může stát opravdu kterékoliv dítě, tedy i to naše. Proto bychom se měli zamyslet nad tím, jestli chování našeho dítěte neodpovídá některému z uvedených bodů. To jsou případy, kdy před námi dítě šikanování tají. V případě, že se nám dítě svěří, nebo je nám nějaké chování podezřelé, musíme být jako rodiče v každém případě pro dítě zdrojem ochrany, porozumění a opory. Musíme dítě ubezpečit, že mu chceme pomoci. S chladnou hlavou jej vyslechnout, dát mu najevo hlavně svou lásku a jistotu bezpečí, přijmout šikanu jako skutečnost a začít jednat. Jednat na základě srdce a hlavně rozumu.

Také podle názoru Koláře bychom jako rodiče měli **dítěti poskytnout maximální citovou oporu** a nezpochybňovat jeho slova. Následně bychom se měli vypravit za ředitelem školy. Musíme se ovšem připravit také na odmítavou reakci. Někteří totiž reagují odmítavě a oběť obviňují. Jsou totiž známy případy, kdy se rodiče týraného dítěte nedovolají zastání ani ve škole, ani u školní inspekce. Rodič je i přesto povinen **pedagogy informovat**, co se od dítěte dozvěděl. Jakmile zjistí, zda je škola schopna poskytnout odbornou pomoc, musí se rozhodnout, jak postupovat dál. Od vedení školy může rodič dostat v zásadě tři odpovědi:

- Škola by ráda dítěti pomohla, ovšem přiznává, že nemá s řešením šikany odborné zkušenosti.
- Škola již podobnou situaci řešila, má s ní vlastní zkušenosti a spolupracuje s odborníkem.
- Škola se staví k problému odmítavě, nejeví zájem o jeho řešení, nebo naopak tvrdí, že problém zvládne. Ovšem nepřesvědčí rodiče o své odbornosti.

Podle situace ve škole, poté může rodič uvažovat o **dalších krocích**. Zvolí možnosti pouze některé, nebo také všechny. Může to být návštěva odborníka v pedagogicko – psychologické poradně, či na lince bezpečí. Návštěvou rodičů agresora se může domluvou pokusit o nápravu situace. Doprovázet dítě při cestě do školy a ze školy, tím zajistit jeho ochranu. Lze také podat trestní oznámení na agresory nebo také na školu, která je povinna dítěti zajistit bezpečnost dítěte a to přímo na policii (Kolář, 2000, s. 114 – 116).

Moje dítě je pachatelem šikany, jak se zachovat?

Pro milující rodiče je těžké si připustit, že by jejich potomek mohl šikanovat druhé děti. Vychovali ho podle svého nejlepšího svědomí, podle své nejlepší víry. Jenže i u toho nejlépe vychovaného dítěte může nastat zkrat v jednání. V takovém případě bychom se měli vyvarovat nekritického pohledu a obhajování vlastního dítěte, obviňování protistrany. Optimální by bylo zachovat chladnou hlavu a poskytnout veškerou možnou pomoc při vyšetřování. Postupovat podle rady odborníka. Myslím si, že každá taková agrese má svou příčinu. A tu je potřeba nalézt, abychom dítěti mohli poskytnout podmínky pro jeho zdravý vývoj.

Chceme-li v dítěti potlačit sklony k šikanování, musíme jej milovat a lásku musí dítě bezpodmínečně pociťovat. Musíme mu vymezit pevné hranice v jeho chování, stanovit rozumné cíle. Vyloučit z naší výchovy fyzické tresty, naopak nešetřit pochvalami a tím podpořit jeho sebeúctu. Ovšem zlomyslným dětem nemůžeme jejich chování ignorovat. Musí si uvědomit, že za své činy ponесou odpovědnost (Elliottová, 1995, s. 88 – 89).

Díky přílišnému egoismu ovšem agresor nedokáže pochopit, že ubližovat ostatním se nesmí, vlastně si ani nepřipouští, že ubližuje. Tento fakt také dokazují případy, kdy obvinění šikanující žáci naprosto odmítli tato nařčení. Brání se slovy: „já za nic nemůžu, on si přece začal.“ Z této odpovědi vyplývá, že chceme-li léčit onemocnění šikany, je nezbytné dostat se hluboko do nitra všech zúčastněných a rozmotat spleť klubko souvislostí, které nakonec vyústily v ponižování a týrání.

B) ŠKOLA

Stává se, že na školách dochází ještě i dnes k situacím, kdy šikanování, jako závažný problém učitelé vědomě přehlížejí. Proto spousta případů nevypluje na povrch a zůstává v tajnosti. Bohužel situaci neprospívá, že někteří pedagogové nejsou na boj se šikanou připraveni. Jak po stránce teoretické, tak i praktické. Postrádají praktický výcvik. Proto je nutné, aby pedagogové absolvovali tzv. kurs první pomoci a tím dokázali zabránit ještě větším násilnostem a škodám (Kolář, 2000, s. 75).

S podobným názorem se setkáváme i u Říčana. Značná část pedagogů zaujímá vyhýbavý postoj k šikaně, nebo ji zlehčují. U dětí se vytvoří pocit zklamání, jelikož vidí, jak ji učitelé přehlíží, jak ji bagatelizují. Často zaujímají k řešení násilí postoj „však děti si to vyřídí samy mezi sebou.“ Ten se ovšem dá použít pouze u drobných sporů, při kterých se děti učí prosazovat svůj názor, tolerovat druhé a zaujímat kompromisy. Co se týká šikany, je potřeba použít metody k řešení velice energicky a hlavně musí být vedeno správným postupem. Žáci tak budou ubezpečeni, že pedagog šikanu neschvaluje a odsuzuje ji. To má pro ně hlavně morální význam.

Říčan také nabádá učitele, aby v případě, že se dovedí o konkrétním případě šikany, zachovali klid. Zlostná reakce totiž může pro agresory způsobit dodatečnou dobrou zábavu (Říčan, 1995, s. 40 – 41, 54).

Fontana vyzdvihuje skutečnost, že škola má mimořádnou odpovědnost za to, aby předcházela vzniku a šíření šikanování. Je důležité, aby se s tímto problémem vyrovnala, pokud nastane. Je totiž ověřeno, že ve školách, kde se proti tomuto závažnému jevu tvrdě bojí, jeho výskyt klesá. Důležitou a hlavní obranou proti šikaně by měli být v první řadě učitelé. Správným vypořádáním si mohou rychle vytvořit představu, kdo ve třídě je trýzněn a kdo ubližuje (Fontana, 1997, s. 303).

Na mnoha školách se tuto situaci snaží zlepšovat. Pro učitele se organizují školení pod vedením odborníků. Tím se pedagogům zvedá úroveň znalostí o problematice šikanování.

Je nutné vytvářet a udržovat pozitivní školní klima, které má podle mého názoru velice důležitý vliv na násilné chování mezi dětmi. Násilníci se budou cítit dobře v nezdravém prostředí a ve své činnosti budou nerušeně pokračovat. Naopak zdravé školní klima takovému chování nedovolí vzniknout, natož se rozvíjet.

V každém případě je nutné, aby při minimálním podezření na šikanu škola podnikla opatření, která by ji vyloučila. V horším případě tu skutečnou, probíhající rázně zastavila. O vyšetřování šikany jsem více pojednala v předcházející kapitole.

Jak jsem již uvedla výše, k efektivní první pomoci a jejímu následnému řešení je nutná souhra mnoha okolností a podmínek. Je důležitá zejména spolupráce všech zúčastněných stran. Jedná se o rodiče, školu, orgány péče o dítě, psychologické poradny a v neposlední řadě také policie a ministerstvo školství. Všechny tyto instituce mohou svým dílem přispět k potírání projevů šikanování na školách.

1.7 Jaké jsou následky šikanování?

Jistě nemusím nikomu zdůrazňovat, že šikana, zejména ta dlouhodobá a pokročilá může být velmi destruktivní pro budoucnost oběti. Bylo by ovšem mylné se domnívat, že následky si ponese pouze oběť.

Ovlivňuje také agresora a nejen jej. Tato nemoc se nekontrolovatelně šíří a v neposlední řadě může zasáhnout i nešikanující a nešikanované jedince. Šikanování je těžkou poruchou vztahů ve skupině a zasahuje všechny členy kolektivu. Přihlížení fyzickému, či psychickému týrání ovlivní jistě každého z nás. Zejména ty, kdo se ho zúčastní, tedy i ty, kdo mu přihlížejí.

Velkou mírou trpí také rodiny obou hlavních aktérů, tedy oběti i agresora. Jsou zasaženy tragédií svého dítěte. Rodiče celou situaci intenzivně prožívají, v některých případech mnohdy matky neunesou pocit viny, vyčítají si, že si ničeho nevšimly a psychicky se zhroutí.

Oběť

Šikanování způsobuje obětem těžko představitelné psychické a fyzické utrpení. Některé případy ohrožují přímo život oběti. Myslím si, že všechny možné následky šikany snad ani nelze popsat. Co oběť, to jiná bolest, jiné utrpení. Se všemi ovšem musíme zacházet velmi opatrně. Každý člověk je osobnost, každý z nás prožívá různé věci jinak. Po psychické stránce týraný jedinec většinou po zbytek života trpí poruchami spánku, strachem z lidí, depresivní poruchou, stresem, nízkým sebevědomím a slabou sebedůvěrou.

Michal Kolář je toho názoru, že se dlouhodobým působením problémy často přenášejí i do roviny fyzické a způsobují řadu onemocnění. Tam, kde oběť zažila pokročilý stupeň šikanování, jsou následky velmi závažné a mnohdy si je ponese celým životem. Déle trvající brutální násilí často vede až ke strachu o svůj vlastní život, poruchám spánku, nočním děsům, ke zhroucení celé osobnosti. Oběť trpí psychosomatickými potížemi, jako je nevolnost, bolest břicha, hlavy, zad, zvracení, astmatický záchvat. V jiných případech se sice oběť nezhroutí, ovšem výrazně se zhorší její prospěch. Někteří nejsou schopni vůbec pokračovat ve studiu a to ani po přeřazení na jinou školu. Mají problém se přizpůsobit, ztrácejí chuť a vůli radovat se ze života.

Ovšem ani u lehčích forem šikanování nejsou následky méně závažné a bezvýznamné. Žák si velice rychle vypěstuje negativní postoj ke škole. Jelikož byl vystaven zesměšňování, nadávání a ponižování, naruší se jeho osobnostní vývoj. U dětí se tento stav může projevit ve zmateném a neklidném chování (Kolář, 2000, s. 68 – 69).

Jakmile dětské oběti dospějí, šikaně obvykle uniknou. Na rozdíl od školních let si totiž mohou vybrat prostředí, ve kterém se budou pohybovat. Ovšem šikanování se na nich podepsalo v podobě sklonů k depresi, pocitů méněcennosti. Jedinci si nevěří a pochybují o sobě. Jejich dětství, které postrádalo šťastné okamžiky, jim již nikdo nenahradí (Říčan, 1995, s. 38).

Jsem toho názoru, že po prožitém utrpení se oběti většinou tělesná zranění zotaví, ovšem duševní a psychické zdraví je velmi silně poraněno. Je nutné si uvědomit, že bylo poničeno její nejhlubší „já“, její nejcitlivější místo v duši. Myslím si, že opravit šrámy na duši není jen těžké, ale mnohdy nemožné. Samozřejmě že následky se odvíjí od intenzity a délky šikanování a také schopnosti obranyschopnosti oběti. Jizvy na duši jsou velmi hluboké a bude trvat velmi dlouho, než je přátelské prostředí, laskavý kolektiv a milující rodiče nejen zhojí, ale také zacelí.

Agresor

Přemýšlím, jaké následky si asi odnáší agresor. Předpokládám, že většina z nás si myslí, že nejspíš žádné, popřípadě dostane pouze malý trest. Není tomu tak zcela. Jsou poněkud odlišné a ne tak zjevné.

Agresorovi osud v mnoha případech přichystá v dospělosti životní dráhu, na které se dostane do konfliktu se zákonem. Při šikanování, zvláště při takovém, za které není potrestán, si totiž upevňuje své sklony k asociálnímu chování. Jeho deficit v duchovním a mravním vývoji se prohlubuje, stává se „charakterovým mrzákem“ (Kolář, 2000, s. 67).

Pokud se podaří pedagogům, nebo jiným odborníkům zastavit jejich agresi ještě v dětském věku, je velmi pravděpodobné, že se tím sníží riziko jeho dráhy kriminálnika. Jestliže mu naopak dovolíme, aby si ověřil fakt, že může beztrestně a krutě zacházet se svými oběťmi, jeho agresivita bude mít vzrůstající tendenci.

Co se týká šikanujících děvčat, bývají v dospělosti krutá také ke svým vlastním dětem (Říčan, 1995, s. 38).

Jsem přesvědčená, že agresorům musí být srozumitelně a důrazně vysvětleno, že jejich chování není správné. Je důležité zjistit důvody takového jednání, pohovořit o nich a důkladně je rozebrat. Musí vědět, že jedná nelidsky a také protizákonně. Je potřeba, aby se nad svým chováním zamyslel, aby si uvědomil, jaké příkoří způsobil, aby litoval toho, co udělal. V opačném případě bude agresor ve svém násilném chování pokračovat a tyto antisociální postoje si zafixuje. Bohužel upevnění této skutečnosti se vztahuje nejen na něj, ale také na oběť a ostatní, přihlížející děti.

Jednou větou řečeno, agresor nemůže zůstat ve vědomí, že to, co dělá je přijatelné pro něj, pro jeho oběť, pro kolektiv, pro celou společnost. Že to co dělá, se nakonec promíjí.

1.8 Prevence dává naději.

Mé osobní setkání s projevy šikanování ve školách mě plně přesvědčilo, že včasné rozpoznání jejich průvodních jevů, rizikových faktorů a varovných znaků je formou prevence, která zásadně přispívá k boji s touto zákeřnou nemocí.

Je důležitá nejen tam, kde k šikanování dosud nedošlo, ale i ve školách, kde se již šikana vyskytla. Tedy je nepostradatelná k tomu, abychom předešli a zabránili jejímu opakování.

Odvážím si tvrdit, že prevence je nejdůležitějším aspektem nejen v boji proti šikaně, ale celkově proti agresivitě ve všech školách.

Jsou známy tři druhy prevence:

1) Primární

Uplatňuje se v prostředí, kde k projevům šikany ještě nedošlo. Spočívá v cílené a účinné výchově harmonické osobnosti dítěte a všech jedinců v kolektivu. Je založena na spolupráci rodičů a pracovníků školských zařízení. Informuje o projevech šikanování a o preventivních aktivitách ve školách děti, rodiče a veřejnost. K takovým aktivitám patří pěstování zdravého sebevědomí a samostatnost dětí.

2) Sekundární

Použije se v případech, že k šikaně již došlo. Spočívá v přijetí opatření, které zaručí, že se již násilné činy nebudou opakovat. Zahrnuje výchovnou práci s agresory, jako jsou postihy žáka, monitorování a tlumení jeho agresivity, výcvik sociálních dovedností. Je nutné bezodkladně vyšetřit všechny příčiny a podmínky šikany. Zabezpečit ochranu obětí, rozhovor s rodiči jak obětí, tak i agresorů, jednání s celým kolektivem.

3) Terciární

Činnost s jedinci, kteří se již šikanování dopustili. Jedná se o přípravu agresora k návratu do kolektivu tak, aby podobnou činnost již neopakoval (Bendl, 2003, s. 78).

Plně souhlasím s tvrzením Říčana, že o šikaně platí to co u ostatních nemocí, a to že je mnohem snadnější, levnější a účinnější zlu předcházet, než mít později problémy s jejím odstraňováním. Prevence ovšem nezahrnuje pouze opatření, které má zabránit jejímu propuknutí, ale také kroky podnikané za účelem zastavení již probíhajícího šikanování. A to ve všech fázích.

Dle názoru Říčana může být nebezpečí šikany sníženo uplatňováním některých *zásad*, které jsou prospěšné dětskému duševnímu i mravnímu vývoji. Zároveň pomáhají utvářet dobré vztahy v rodině i ve škole. Tyto zásady - preventivní opatření, jsou ovšem ve školách zanedbávány.

Jako základ v řízení třídy v rámci preventivního opatření vidí **solidaritu se slabými**. Učitel by si měl záměrně všimnout dětí, které jsou od kolektivu izolovanější. Měl by je podporovat, dodávat odvahy při různých činnostech, zapojovat do společenských akcí, posilovat jejich sebevědomí. Orientovat se na outsidersy znamená v jistém smyslu od učitele obět'. Obět', kterou musí učitel přinést, chce-li šikanování předejít a tím chránit její potenciální oběti.

Dalším mezníkem v boji proti šikaně je úpadek **autority učitele** v našem školství. Na tomto úpadku se podílí feminizace školství a celkově problematická úroveň práce učitelů. Mají tak omezenou schopnost získat si autoritu u dětí. Vždy by je měl podporovat ředitel a ve všech směrech jejich autoritu podpořit. Pozitivním přínosem pro získání

autority je vyučovat žáky v po několik ročníků za sebou. Umožňuje to děti dostatečně poznat a poskytnout jim pocit bezpečí a vzájemné důvěry.

Učitel by měl jednat s dětmi stylem, který bude **posilovat demokracii ve třídě**. Je potřeba ptát se dětí na jejich názory, zjišťovat, jaká mají přání. Diskutovat s nimi, respektovat je, vysvětlovat a hlavně jim naslouchat. Dávat třídě možnost volby, nechat je aby se svobodně rozhodly, kam se pojedou na výlet, který příběh se bude číst. Tento systém se sčítáním hlasů se může zavést již v první třídě. Podpora v pěstování žákovské samosprávy umožňuje dětem pěstování sebevědomí. Vstupují tím do role autority, kteří jednají jako zástupci skupiny. Je potřeba otevřeně podávat informace rodičům o problémech ve škole, o chybách, ke kterým došlo. Tyto informační signály mohou být dobrým podnětem k odhalení prvotních příznaků šikanování. Rodiče by měli mít co nejčastější přístup do školy, někdy i při vyučování. Tento trend se začíná v našich školách prosazovat. Rodičovská organizace ve škole může pomoci v rozhodování důležitých rozhodnutí. Také může převzít díl zodpovědnosti v zákonných mezích.

Důležitým bodem je praktikovat u dětí **ideovou výchovu**. Spočívá v tom, že se dětem vštěpují základní hodnoty, na kterých stojí naše společnost. Patří k nim úcta ke každé lidské bytosti, soucit, solidarita, čest, obětavost atd. Pedagog by měl jít v tomto směru dětem osobním příkladem. Je nutné děti ideově vychovávat, neustále je vést k mravním hodnotám tak, aby se staly samozřejmou součástí kolektivu třídy. Ne jen ve vyučovacím předmětu. Takovou technikou k upevnění mravních hodnot může být vypracování „Charty třídy“. Pedagog s dětmi diskutuje o tom, jak by se měli chovat k sobě navzájem, učitel k žákům a naopak žáci k učiteli. Děti pak samy tvoří zásady, podle kterých se budou řídit. Jedná se o zákazy typu „Silný chrání slabého“, nebo „Žáci si navzájem pomáhají“. Děti si na závěr vybrané zásady společně vyvěsí ve třídě.

Kooperací ve výchově, resp. uplatňováním **kooperativního učení** se podporuje zapojení outsiderů do skupinových aktivit. Ve výuce se žákům ukládají úkoly, které mají plnit společně. Úspěch závisí na všech členech ve skupině. Úsilí skupiny se tedy musí soustředit na pomoc nejslabšímu jedinci. Mezi žáky se tím vytváří pozitivní citové vztahy a vzájemné porozumění.

Ochrana dětí před vlivy mediálního násilí a pornografie je nezbytná v rámci preventivních programů. Mediální násilí vede k přímému napodobování, degeneruje citový život k primitivismu. Někteří jedinci potom inklinují k agresivitě. Je potřeba děti vést k tomu, aby média užívaly v přiměřené míře a způsobu.

Jednoduchým, ale velmi účinným preventivním prostředkem proti šikaně je efektivní **dozor ve školách**. Čím více pedagogů bude dohlížet o přestávkách na chodbách a na málo frekventovaných místech, kde by k šikaně mohlo docházet, tím méně mají agresori možnost k násilnostem.

Jednou z možností, jak eliminovat šikanu je pověřit starší žáky zodpovědností. Těm dobře vybraným svěřit důležitý úkol - chránit mladší spolužáky. Být jakýmiisi rytíři, kteří je dokáží ubránit proti zlým kamarádům (Říčan, 1995, s. 71 - 86).

S tímto způsobem určité prevence šikany jsem se setkala na Základní škole Elišky Přemyslovny v Brně, do které chodí moje šestiletá neteř. Když v loňském roce nastupovala do školy jako prvňáček, byl jí představen a přidělen chlapec z devátého ročníku, který je jejím patronem v průběhu celé její první třídy. Je takovým jejím ochráncem. Na uvítanou od něj dostala drobné školní pomůcky a laskominy, poté jí ukázal školu a uvedl do třídy, kde již čekala třídní učitelka. Kdykoliv během roku se na něj neteř může obrátit s jakýmkoliv problémem či prosbou o radu. Když mi o této události sama vyprávěla, byla nadšená, že má již první den tak velkého a hlavně staršího kamaráda. Každý prvňáček má svého deváťáka, svého silného ochránce. Systém na této škole je již zaběhnutý a velmi se osvědčil.

Velmi důležitým prvkem prevence šikanování je **práce s agresory**. Říčan apeluje na skutečnost, že je nemůžeme odsoudit jednou pro vždy. Je potřeba je pozorně sledovat a ihned zakročit při prvním náznaku recidivy. Doporučuje co nejvíce užívat pochvaly a ocenit tak jejich nezávadné chování. Vymyslet pro ně činnost, která je zaměstná a je atraktivní. Může to být např. práce se dřevem nebo s hlinou. Děti je nutné učit sociálním dovednostem a povzbuzovat v nich empatii. Těžko totiž chápou, jak jejich oběť trpí, jak velkým ponižováním si musí projít. Je v zájmu nás všech těmto dětem pomáhat, aby je čekal perspektivní život, aby věděly, proč se vyplatí žít a chovat se čestně (Říčan, 1995, s. 87 - 88).

Obdobná preventivní opatření nabízí Fontana. Pro účinné vypořádání se šikanou vyžaduje zavést **celoškolní strategii**.

Zahrnuje spolupráci a **partnerství mezi žáky, rodiči a učiteli**. Spolupráce spočívá v jasném vymezení komunikačních cest, které lze využívat pro oznámení šikany či k podpoře a povzbuzení dětí.

Jsou schválená **pravidla chování**, které obsahují také sankce za jejich porušení. Funguje také **systém poradenství a pomoci** obětem i agresorům šikanování, **zvýšený dohled pedagogů** o přestávkách, před a po ukončení vyučování. Stejně opatření, které jsem uvedla již výše, navrhuje také Řičan.

Začleňuje se vhodná **společenská a morální výchova** do osnov. **Žáci jsou zastoupeni ve školní radě** a informují pedagogy o výskytu šikanování. Mohou také přicházet s návrhy nápravných opatření. **Nepedagogičtí pracovníci jsou zapojováni** do diskuze. Podílí se také na zavádění opatření proti násilí ve škole.

Všechny **případy šikany jsou zaznamenány** a pečlivě vyšetřovány. Je třeba **trýznitelům poskytnout poradenství**, jak pozitivně uspokojit své potřeby. Udělovat jim sankce, které musí sloužit k jejich nápravě.

Rodiče obětí i agresorů jsou zváni do školy, kde spolu mohou komunikovat v zájmu vyřešení celé situace (Fontana, 1997, s. 304).

V mnoha bodech preventivních opatření proti šikaně se oba autoři shodují. I Elliottová je toho názoru, že nejlepší prevencí ve škole bude, spojí-li děti, jejich rodiče i učitelé své síly. Tímto přístupem se podařilo vymýtit šikanování z některých britských škol. Děti si zde uvědomily, že je to určitá forma zbabělosti, kterou se neoplatí pěstovat (Elliottová, 1995, s. 97).

Když jsem domlouvala možnost vyplnění mých dotazníků na Základní škole v Brně, setkala jsem se se školním psychologem. Nemohu bohužel uvést jeho jméno, z již v úvodu objasněných příčin. Jeho názory jsou ovšem velmi zajímavé. Je přesvědčený, že dobrá škola nezavírá oči před tím, co je nepopulární, tíživé a nepříjemné. Pro takovou školu je totiž bezpečí a spravedlnost hodnotnější, než dobrá pověst. Podle něj dobrá škola hodně investuje do prevence a také systematicky pracuje na ošetření tříd, kde se ubližování mezi dětmi již objevilo.

Co tedy pedagogové z této Základní školy dělají v rámci prevence šikany? Každý týden všechny třídy absolvují tzv. komunitní kruh na prvním stupni a třídnickou hodinu zvanou Pelíšky na stupni druhém. Tato setkání dávají prostor vztahům mezi dětmi, řešení aktuálních radostí i strastí, učí spolupráci a toleranci. Školní psycholog si myslí, že tyto aktivity jsou důkazem, že tato škola bere téma šikany opravdu vážně.

Podotýká, že i tak se jednou za čas potíže objeví. Děti testují a překračují hranice přirozeně. Je to jejich „vývojový úkol“. Experimentují s tím, jací jsou a jací by mohli být. Úkolem školy a rodiny je zase děti vrátit do správných mantinelů. Je potřeba dávat jim limity, ukazovat, co je přijatelné a správné a co není.

Pokud nastane ve škole problém, vždy se na událost zaměří tým školního poradenského pracoviště, který je složen z výchovné poradkyně, metodičky prevence a školního psychologa. Děti, které překročily hranice, jsou pak přiměřeně kázeňsky potrestány. Ovšem co je nejdůležitější, s obětmi, agresory i třídou se dále pracuje. Dětem je poskytnuta podpora pro náhled na své chování, ve spolupráci s třídními učiteli je cíleně pracováno na zlepšení vztahů ve třídě. Samozřejmě děti mohou využívat konzultace se školním psychologem.

Škola také dělá další akce. Například v rámci filmového klubu zhlédli drsný film Zkažená mládež, který poskytuje svědectví z prostředí jedné estonské školy. O filmu následně školní psycholog s žáky diskutoval, společně hledali okamžiky, kde se ještě dalo něco změnit.

V minulém školním roce byl na této škole realizován projekt zaměřený na prohlubování respektu a tolerance. Učitelé absolvovali dlouhodobý kurz „Respektovat a být respektován“. Také byl uskutečněn třídní pobyt s etopedickou skupinou, tedy s dětmi, které mají nějaké potíže ve svém chování. Pro děti, které jsou stranou kolektivu, či si příliš nevěří, připravil školní psycholog několik odpolední, která byla zaměřena na zlepšování komunikačních dovedností, asertivitu a zdravé sebevědomí.

Výsledky každého šetření konzultuje tato škola s rodiči a na společných konzultacích s třídním učitelem je informuje o změně chování jejich dětí.

Forma prevence šikanování na této škole je opravdu bohatá. Dobré výsledky jsou důkazem, že vynaložené úsilí není marné a že se vrací v podobě přátelského školního prostředí. Do takové školy chodí všechny děti rády. A o to přece prevence šikanování usiluje.

1.9 Šikanování z hlediska paragrafů

Jak jsem se již zmínila v první kapitole, právní definici v našem právním řádu nenajdeme. V právní praxi je synonymem pro „*úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost*“. Pojem šikana, šikanování se však v právní praxi objevuje často. Vyskytuje se v rozhodnutích o zahájení trestného řízení, v odůvodněných rozsudku, i v policejních vyšetřovacích spisech. Pracují s ním státní zástupci při sestavování obžalob. Právní řešení šikany je velmi problematické.

Pokud šikana vyústí v záležitost trestně právní, ve věci se postupuje dle trestního zákoníku a trestního řádu. Oběť má postavení poškozeného. Z hlediska práva lze šikanu postihnout, jsou-li splněny dvě podmínky trestní odpovědnosti, tj. zda je naplněna stránka materiální a formální.

Materiální stránka trestného činu spočívá v tom, že **se pachatel dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou uvedeny v trestním zákoně** a které jsou společensky nebezpečné.

Formální stránka spočívá v **úmyslu, zavinění pachatele takového jednání se dopustit** (za předpokladu, že se jedná o pachatele trestně odpovědného), a že míra společenské nebezpečnosti jeho jednání dosahuje **intenzity uvedené v zákoně**.

Z hlediska materiální podmínky je nutné, aby **jednání pachatele bylo zařaditelné pod skutkovou podstatu některého trestného činu**. Pokud se nedá skutek pod některou skutkovou podstatu přiřadit, nemůže se jednat o trestný čin.

Trestní odpovědnost pachatelů je závislá na věku. Vzhledem k jeho nedostatku však většinou k trestnému stíhání nedojde. Osoba totiž není trestně odpovědná, nedosáhla-li věku 15 let. Trestní stíhání může být u těchto agresorů, kteří nedovršili 15 let věku a jejichž trestní stíhání je nepřipustné, problematické. To však neznamená, že nelze proti jedinci, který je mladší 15 let zakročit. Nejedná se ovšem o sankce ve smyslu trestního či přestupkového práva. Dítě může být umístěno do ústavu, což může být dostatečnou sankcí a hrozbou za jednání, které se vymyká běžnému chování. Šikany těžších stupňů by měly být řešeny soudem pro děti a mládež, podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

Za mladistvé se považují osoby starší 15 let, dospělost z hlediska trestní odpovědnosti nastává dosažením 18. roku věku. Trestní odpovědnost nenastává pouze u duševní poruchy, která v době spáchání trestného činu způsobila, že pachatel nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost, nebo ovládat své jednání. Trestní odpovědnosti naopak nezbavuje předchozí požití alkoholických či jiných toxických látek, pokud se pachatel sám do toho stavu přivedl (Kolář, 2001, s. 213 – 216).

Agresorovi je třeba dokázat, že spáchal trestný čin. Proto je důležité pro účely případného trestního řízení uschovat všechny věci, které by mohly sloužit jako důkaz - lékařské zprávy, znalecké posudky psychologa, fotografie, věci, které byly poškozeny nebo zničeny v souvislosti s šikanou. Šikanování nemusí zanechat fyzické stopy, může se však projevit na špatném psychickém stavu oběti. Tato skutečnost může vyšetřování a dokazování šikany zkomplikovat. Jako důkaz mnohdy slouží pouze výpověď poškozeného - oběti nebo znalecký posudek psychologa, neboť ostatní svědkové se často bojí vypovídat.

Obětem - poškozeným - ve smyslu trestního řádu je ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná škoda (§ 43 TR). Poškozený má právo činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů (§ 65 TR), zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Za poškozeného se nepovažuje ten, kdo se cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem (www.sikana.cz).

Ani rodiče pachatele šikanování, tj. agresora, nemusejí zůstat vždy beztrestní. Trestní zákon stanoví zodpovědnost rodičů, kteří zanedbávají výchovu dětí. Mají zodpovědnost za výchovu dítěte a jako následek by jim hrozilo obvinění z trestného činu ohrožování mravní výchovy dítěte dle § 201 TZ, kdy někdo byť i z nedbalosti ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte.

Pokud dojde k **šikanování** v průběhu vyučování, plnou odpovědnost za vzniklou újmu nese školské zařízení. Škoda, která může dítěti vzniknout důsledkem šikanování,

může mít nejrůznější podobu, počínaje majetkovou újmou, jako jsou roztrhané učební pomůcky, poničené oblečení. Také může způsobit újmu na zdraví a to fyzickou i psychickou (Kolář, 2011, s. 217).

Šikana bývá nejčastěji postihována podle ustanovení trestního zákona, kdy se jedná převážně o následující **trestné činy**:

- **Ublížení na zdraví**, dle § 146 TZ, např. následky šikany, které se projeví na zdravotním stavu poškozeného,
- **Omezování osobní svobody**, dle § 171 TZ, např. nucení setrvávat na určitém místě, zavírání oběti, její přivazování,
- **Loupež**, dle § 173 TZ, např. násilné odebrání věci,
- **Vydírání**, dle § 175 TZ, např. vyhrožování, fyzické násilí,
- **Znásilnění**, dle § 185 TZ,
- **Pohlavní zneužívání**, dle § 187 TZ,
- **Krádež**, dle § 205 TZ,
- **Poškození cizí věci**, dle § 228 TZ, např. úmyslné poškozování věcí oběti,
- **Nebezpečné vyhrožování**, dle § 353 TZ, např. vyhrožování usmrcením, těžkou újmou na zdraví,

V dnešní době si pedagogové, rodiče, psychologové a další odborníci uvědomují vážnost problému zvaný šikanování a snaží se ho řešit. K pomoci mohou přispět různé organizace, které se zaměřují na pomoc dětem, které šikana potkala. Je to např. Linka bezpečí dětí a mládeže, linky důvěry, Dětské krizové centrum, Občanské sdružení proti šikanování či pedagogicko-psychologické poradny a mnohé další.

Jsem přesvědčená, že všechny děti mají právo na bezpečí své vlastní osoby. A povinností nás dospělých je toto právo jim uhájit

1.10 Úloha sociálního pedagoga

Činnost sociálního pedagoga je chápána jako určitý směr pedagogiky, ve kterém se klade důraz na sociální charakter výchovy. Tedy na skutečnost, že cílem výchovy nejsou pouze jednotlivci, ale celé sociální skupiny, jako jsou třídy, školy, rodiny, kolektivy sdružující se za účelem různých zájmů. Dle mého názoru by měl být sociální pedagog jakýmsi vodítkem člověku, který hledá pomoc v nelehkých životních situacích, v různých typech prostředí.

Obecným cílem sociálního pedagoga může být odstranění sociálně patologických či nežádoucích jevů a následné začlenění jedinců nebo skupin, které byly těmito jevy zasaženy, do společnosti. Z této skutečnosti vyplývá, že činnost sociálního pedagoga se netýká práce s „normálními“ jedinci a skupinami, ale s takovými, kteří se normě vymykají.

V čem se úloha sociálního pedagoga odlišuje od úlohy učitele?

V obecném pojetí pedagogiky učitel výchovně působí na jedince. Výchovným prostředkem mohou být výchovně vzdělávací a vyučovací postupy, věda, technika, tělovýchovná činnost, různé druhy her, také rukodělná činnost v pedagogicky adaptovaném prostředí. Všemi těmito prostředky se zabezpečuje výchova jedince, jejímž cílem je vytvoření, či vyformování harmonické a jedinečné osobnosti. Pedagog však zůstává učitelem, tedy jeho životní poslání je učení.

Sociální pedagogika je považována za hraniční vědní disciplínu mezi pedagogikou a sociologií. Výchovu chápe jako pomoc skupinám všech věkových kategorií, které se vyznačují odchylkami sociálního chování. Pomocí svých programů vlastně uschopňuje žáka k lepšímu sociálnímu fungování. V sociální pedagogice jsou prostředkem působení různé organizace, charitativní spolky, občanská sdružení, domy dětí a mládeže, azylové domy, dobrovolní pracovníci, pečovatelé, vedoucí oddílů. Sociální pedagog je profesí pomáhající.

Jak tedy sociální pedagog pomáhá?

Činnost této profese začíná být v resortu školství, mládeže a tělovýchovy žádaná. Nabízí totiž široké množství uplatnění v různých typech škol a školských, či mimoškolských zařízeních. Sociální pedagog může působit ve školních klubech, školních družinách, domovech mládeže, dětských domovech, střediscích volného času, krizových centrech, střediscích pro mládež a v mnoha dalších organizacích.

Ve školách spolupracuje s učiteli, třídními učiteli, školními psychology, či metodiky prevence. Pomáhá jim při řešení různých výchovných problémů. Výchovné poradenství poskytuje také dětem i rodičům, pokud potřebují řešit rodinné osobní i sociální problémy. Důležitou úlohu sehrává v roli výchovného poradce. Může pracovat s žáky, jednat s rodiči, s různými institucemi, pomáhat sociálně znevýhodněným žákům s přihláškami na školy, vstupovat do oblasti záškoláctví.

Pokud se jedná o činnost sociálního pedagoga v oblasti šikanování, jeho nezastupitelná úloha je dle mého názoru např. práce přímo s agresivními dětmi, provádění sociální terapie s problémovými jedinci i skupinami, navazování kontaktů s rodinami obětí i agresorů, spolupráce s učiteli, s obecními i městskými úřady, zdravotnickými zařízeními, policií, soudy a dalšími orgány a organizacemi. V rámci prevence může poskytovat různé tematicky zaměřené přednášky, pořádat besedy, exkurze. Důležitým úkolem je soustředit se na včasné odhalení šikanou ohrožených dětí a dalších různých patologických jevů. Může k nim patřit týrání, zanedbávání, kriminalita.

Dle sociální pedagožky Mikulkové, která pravidelně uveřejňuje své poznatky na internetové adrese socioklima.eu, spojuje činnost sociálního pedagoga jak individuální přístup k problémovým jedincům, tak v práci se skupinou zejména v programech školního násilí, záškoláctví a šikany. Konzultační, metodická i poradenská činnost může směřovat jak k vedení školy, tak k pedagogům i rodičům žáků.

Optimální využití profese sociálního pedagoga vidí v konceptu tzv. třídního pedagoga, jehož náplní práce je především přímá práce se třídními kolektivy, monitorování

a diagnostika problémových jevů, vytváření individuálních a třídních výchovných programů. To umožňuje zdravý rozvoj skupiny i žáka jednotlivce a předcházení problému šikanování.

Mikulková se ponořila do problému šikanování a rozpracovala jeho výskyt ve školách. Také vypracovala preventivní programy pro první i druhý stupeň základní školy a program pro stupeň třetí, tedy pro školy střední. Při práci s dětmi doporučuje individuální přístup. Jsou totiž velmi vnímavé na povzbuzení, ocenění od spolužáků i od dospělých. Je třeba jasně sdělovat pravidla, vyžadovat jejich dodržování, ale přitom působit laskavě. Děti jsou pak schopni přijmout svá selhání a nést důsledky, které byly předem dohodnuty. To, co je staví do pozice bezbranných, je ponižování, srovnávání, zesměšňování, bagatelizace jejich problémů nebo nedůsledné vedení.

Při vytváření tohoto zdravého sociálního klimatu třídy, či celé školy je prioritou podporování sebeúcty a vzájemná úcta mezi spolužáky i mezi žáky a učiteli (www.socioklima.eu).

Úloha sociálního pedagoga v oblasti řešení i prevence šikanování představuje mezioborový přístup. Integrují se v něm poznatky z oblasti sociální psychologie, pedagogiky, práva i estetiky.

Období dospívání je náročné jak pro samotného jedince, tak pro jeho okolí, tedy rodiče i pedagogy. Vzhledem k tomuto rozhodujícímu období pro formování sociálních, profesních a psychických vlastností člověka je třeba u mladistvých postupovat velmi citlivě. Často jsou členy různých part, do kterých utíkají před problémy a které je zbavují zodpovědnosti. Ve společnosti ostatních členů se stanou anonymními.

Úlohou pedagoga není pouze děti vzdělávat, ale výchovně působit tak, aby k němu žáci měli důvěru. V otázkách šikany nepřehlížet již nejnižší stupně její podoby. Při jejím řešení zainteresovat nejen školská zařízení, ale také orgány policie, státní zastupitelství a všechny ostatní instituce, které mohou svým dílem k potírání šikany přispět. Hlavní a nezastupitelnou úlohu mají samozřejmě rodiče.

Pedagog by měl svou osobou reprezentovat základní lidské hodnoty. Dětem se musí totiž vštípit skutečnost, že čest, pravdivost, vzájemná úcta, tolerance, pomoc druhému a svoboda jsou hodnoty, které nám pomohou vytvořit plnohodnotný život.

2. Násilí a agrese

Brutální projevy agresivity dětí jsou častými tématy, která zaměstnávají současná sdělovací média. Dětská agresivita je směřována nejen k vrstevníkům, ale také k rodičům, učitelům a vychovatelům. Mám dojem, že děti mezi sebou navzájem soupeří, snaží se vyrovnat dospělým. Jakoby se chtěli dostat do drsného světa, kde se slabší musí přizpůsobit těm silným a mocným.

Denně kolem sebe slýcháme různé návody, jak být šťastný. Smyslem štěstí je ovšem moc, úspěch za každou cenu a hlavně peníze. Mnoho lidí tomuto vlivu propadne a podřizuje mu vše. Svůj životní styl, mezilidské vztahy, někdy i lidské životy. Bohužel, ocitáme mezi lidmi, kteří jsou zahledění a zaměřeni pouze sami na sebe, jsou bezohlední, využívají slabší. U těchto jedinců agresivita a šikana není považována za něco, co je špatné. Ba právě naopak. Myslí si, že oběť si za svou situaci může sama. Není přece dostatečně agresivní a sebejistá.

Agrese patří do přirozeného lidského chování. Je součástí naší interakce a komunikace. Ne u každého se může projevit navenek. V každém z nás by však neměla chybět schopnost vcítit se do druhé osoby. Jestliže nám tato vlastnost není cizí, je velmi pravděpodobné, že v sobě agresi dokážeme potlačit.

2.1 Co je agrese?

V běžné řeči je synonymem pro brutalitu. Žádná jednotná definice pro agresi neexistuje, ovšem v literatuře najdeme spoustu teorií pro její vysvětlení.

Říčan označuje šikanu jako zvláštní případ agrese. Upozorňuje, že i když se násilí používá v podobném smyslu, je nutné význam těchto slov striktně rozlišovat. Násilí vyjadřuje spíše způsob, jakým se agrese uskutečňuje (Říčan, 1995, s. 21).

Vágnerová agresi používá k označení násilného způsobu dosahování cíle, který funguje jako prostředek k uspokojování důležitých osobních potřeb. Je takovým obranným mechanismem. Jestliže člověk v některé oblasti dlouhodobě a silně strádá, sklon

k agresivnímu chování se zvyšuje. Ovšem i přesytení může vést k agresivní reakci. Vágnerová uvádí příklad, kdy jedinec tráví veškerý volný čas s milovanou bytostí. Časem dojde k přesytení a k jeho přání, co nejdříve z této situace uniknout (Vágnerová, 2005, s. 182).

Ve vývoji dítěte hraje agresivita velkou úlohu. Je totiž součástí lidské přirozenosti. Vnitřní prudkost dítěti dodává energii a elán, které potřebuje k sebepřekonávání. Jestliže zůstane v přiměřených mezích, podporuje úspěch. Hlavním cílem výchovy tedy není agresivitu odstranit, ale usměrnit ji. Nashromážděná energie poté slouží k dosahování pozitivních cílů jak pro sebe, tak pro ostatní.

Rodiče často nerozlišují potřeby a přání svých dětí. Stejně jako je nezbytné uspokojovat jejich potřeby fyzického i psychického vývoje, tak není ku prospěchu plnit všechna jejich přání. V šedesátých letech tento směr podporoval slogan „Je zakázáno zakazovat“. Dítě, které si rychle přivykne, že mu rodiče splní všechna přání, reaguje agresivně, jestliže se před něj položí sebemenší překážka. Není následně schopno ovládat své sobecké jednání (Antier, 2004, s. 9).

Agresivita dle Šimanovského v sobě ukrývá sklon k útočnému jednání vůči věcem, zvířatům a lidem. Souvisí s vnitřní nepohodou, s rozpory mezi prožíváním a jednáním. Frustrace se uvádí jako její nejčastější příčina. Agresivita, kterou dítě odpovídá na podněty, signalizující ohrožení není dobrá a špatná. Určitá dávka agrese je totiž žádoucí. Je nutná pro úspěch každého normálního člověka. Podstatné ovšem je, zda jsou meze morálky respektovány, nebo překračovány.

Učitelé mnoha škol si stěžují, že neklid a agresivita u dětí narůstá. Přibývání neklidu je provázeno výraznými pohyby a gesty, sníženou schopností kontrolovat emoce. Násilné chování jednání je také odrazem rodinné situace. V některých rodinách je násilí uplatňováno přímo na dětech samotných (Šimanovský, 2002, s. 11).

Je jisté, že agrese představuje škodlivé chování, což je společný prvek většiny definic. Jsou jím míněny jak fyzické, tak psychické škody. Přitom je podstatné, zda je poškození úmyslné.

Jako příklad reálné agrese to může být záchvat zuřivosti, vzdor, urážky, trestání, rozbíjení nábytku, pohlavky, působení škody, bodnutí nožem, střílení, loupeže, vraždy, války, bombardování, kriminalita. Při různých experimentech se jako měrných hodnot agresivního chování používá rozbíjení hraček, bušení do předmětů a osob, vysoké hodnoty v testech agresivity a udílení elektrošoků (Fürst, 1997, s. 129).

Ihned se mi vybaví známý experiment z počátku 60. let, jehož autorem je americký vědec Stanley Milgram. Zajímalo ho, kam až jsou lidé schopni zajít, jestliže dostanou pokyn, aby někomu jinému ubližovali. Nabídl lidem - 40 dobrovolníkům za čtyři dolary účast na pokusu, který měl testovat schopnost lidského učení a paměti. Účastníci však nevěděli, že celý experiment je ve skutečnosti trikem. Posadil dobrovolníky k elektrickému zařízení a vysvětlil jim, že chce zjistit, zda bolest někomu může pomoci lépe se učit. Za každou chybu měli dobrovolníci – „učitelé“ potrestat žáky dávkou elektrického šoku. S každou nesprávnou odpovědí intenzitu šoku zesilovat. Tyto šoky byly jen falešné, účastníci nevěděli, že cílem experimentu je právě jejich soudnost a svědomí. „Žáci“ - ve skutečnosti herci, byli za plentou. Brzy začali dávat najevo stupňující se bolest, křičeli a prosili o milost. Výsledky testu šokovaly. 26 „učitelů“ vystoupalo až k nejvyšší možné hranici 450 voltů s nápisem „Nebezpečí. Prudký šok.“ Z tohoto experimentu vychází jednoznačný závěr. Jestliže budou mít lidé nad sebou dostatečnou autoritu, vědce v bílém plášti, byla by více než polovina z nich ochotna pustit smrtelně nebezpečnou dávku elektřiny, převzít peníze a odejít s pocitem dobře vykonané práce.

Tento test byl později zopakován v mnoha variacích a různých prostředích. Pokaždé dospěl k podobnému výsledku.

Najdeme v tomto pokusu vodítko k pochopení lidské agrese? Kdybychom si položili jednoduchou otázku: „Mohli bychom se stát dozorcem v koncentračním táboře? Mučit nevinné lidi a posílat je na smrt? Dávat bolestivé elektrošoky člověku, kterého neznáme až do bezvědomí?“ Odpovědi naprosté většiny z nás budou negativní. Nemůžeme to však tvrdit s jistotou, pokud si takovou situaci sami neprožijeme.

2.2 Existuje náchylnost k agresi?

Stejně jako ostatní živočišné druhy, mají i lidé agresivitu v sobě zakotvenou. V jednom přírodopisném muzeu, visel na konci výstavy ve zlatě zarámovaný obraz. Pod ním byl upevněn velký nápis: „Nejnebezpečnější živočich na zemi“. Všichni lidé, kteří chtěli na vlastní oči vidět tu příšeru a nevěděli, co je čeká, byli v napětí a v očekávání. Jakmile přišli k obrazu, zjistili, že stojí před zrcadlem a dívají se sami na sebe. Znamená to tedy, že původ agrese vychází z našeho nitra?

Když k sobě budeme upřímní, přiznáme si, že je v nás něco, co nám způsobuje zvláštní radost, jestliže druhého potkalo neštěstí. Kde se tedy agrese v lidech bere? Proč násilí a krutost tolik přitahuje? Již v některých dětských říkankách a pohádkách se objevuje zlomyslnost. Pro názornost uvedu některé z nich: „Ať je to ten nebo ten, praštíme ho koštětem“, „Vlk otevřel tlamu a babičku i s čepečkem sežral“, „Posadím děti na lopatu, upeču si z nich chlebiček a kostičky rozemelu“ (Day, 1994, s. 5 - 6).

Neschovává se původ agrese již v nevině se tvářících pohádkách na dobrou noc? Troufám si říci, že tak jednoznačné to nebude. Svým dcerám jsem také v dětském věku četla spoustu pohádek a vyprávěla různé říkanky. Jsem přesvědčená, že agresivní lidé, kteří jsou plni zloby a nenávisť z nich nikdy nevyrostou. Některé faktory však ovlivňují vývoj dětské agrese již v matčině děloze.

Dětská psychiatricka Antier se mimo jiné zabývala otázkou, jak dědičnost ovlivňuje předpoklady k agresivitě. Jistě všichni víme, že každý lidský plod je jinak aktivní ve svých pohybech. Tyto děti, již v děloze matky projevují svůj odlišný temperament, který je genetický podmíněn. Ovšem ne každý je seznámen s faktem, že každé nenarozené dítě, plod v děloze, je velmi intenzivně ovlivňován náladami matky. Pokud matka trpí depresivními stavy, není schopná se na dítě těšit, vysílat k němu touhu a lásku, své dítě traumatizuje. Úzkosti, kterými si dítě musí před svým narozením projít, ovlivňují jeho budoucí temperament. Antier proto apeluje na rodiče, aby se se svým miminkem seznamovali ještě před jeho narozením, tzv. haptonomií. Metoda spočívá v kontaktním seznamování matky a otce se svým dítětem prostřednictvím svých rukou. Najít si chvíle

oddychu a se svým potomkem si něžně povídat, hladit břicho maminky a přitom na dítě myslet s radostí a s láskou. Tím je umožněno vzájemné citové poznání ještě před samotným porodem. Děti, které přišli na svět po těhotenství provázeném haptonomií, jsou spokojenější, klidnější a více se usmívají než ostatní děti. (Antier, 2004, s. 11 - 13).

Vyjadřujme proto svému dítěti lásku a něžnosti již v jeho prenatálním období. Musí nabýt jistoty, že se narodí jako dítě chtěné, do rodiny naplněné láskou a pohodou. Využijme tuto svou energii ve prospěch jeho emocionálního rozvoje.

Mnoho psychologů tvrdí, že agresi si osvojujeme na základě svých zkušeností, že jde tedy o chování naučené. Fürst se přiklání k názoru, že jednat agresivně si člověk osvojuje přímým, nebo zástupným upevňováním. Jestliže je agresivní chování odměňováno, vede k úspěchu. Například protivník se dá na útěk, nebo se vzdá, člověk si tento způsob chování osvojí a tímto způsobem se učí. Jedná se o přímé upevňování. Pokud pozoruje osoby např. ve škole, v rodině, v kruhu svých známých, ve filmu a jejich agresivní chování je úspěšné, jedná se o učení zástupným upevňováním.

V této souvislosti prováděl Bandura pokusy s dětmi, které měly odhalit, nakolik jsou děti schopné napodobovat agresivní jednání dospělých. Pětiletým dětem promítl film, ve kterém dospělí předvádějí čtyři tělesné a čtyři slovní agrese, o kterých se předpokládalo, že dětem nejsou známy. Experiment následně potvrdil, že se při hře těchto dětí shlédnuté agresivní chování začalo objevovat. Naproti tomu u skupiny dětí, která film neviděla, se nevyskytlo. Podařilo se tím dokázat teorii sociálního učení. Děti imitují agresivní způsoby, které vidí u modelových osob (Fürst, 1991, s. 97, 129).

Stejného názoru jako Fürst a Bandura je také Říčan. Člověk se stává agresivním, protože se naučil, že se takové chování vyplácí. Děje se tak hlavně v případech, kdy se jedinec agresí zmocní předmětu, na kterém mu záleží, nebo si vynutí od druhých službu, po kterých touží. Agresi se tedy učíme na základě svých zkušeností, nebo zprostředkovaně. Ovlivňuje nás to, co vidíme kolem sebe. Hlavně ve filmech bývá agresivní chování oslavováno a také odměňováno. Naučili jsme se jednat agresivně, jelikož se nám takové chování právě hodí, vyplatí, nebo že jeho pomocí docílíme svého chtěného výsledku.

Jestliže je dítě doma rodiči krutě týráno a trestáno bez důvodu, bývá to pro něj určitá škola agrese. Zvláště tehdy, jestliže dítě vidí, s jakým uspokojením takto rodiče prosazují svoji moc.

Dítě se tak stává agresivní postupně. Jestliže uhodí svého mladšího bratra za účelem, aby mu vzal bonbon, skutečně se ho zmocní a hlavně si ho vychutná, má z něj požitek, uloží si takový způsob jednání do paměti. Příště jej s úspěchem použije znovu. Z takových úspěchů zakončených pokusů si vytvoří zásobárnu agresivních scénářů. Jakmile je dítě začne používat, postupně si z nich odvozuje své vlastní zásady a hodnoty, které nakonec řídí jeho jednání (Říčan, 1995, s. 23 - 24).

Jestliže pátráme po příčinách agresivity, setkáme se také s "nadměrnými potřebami", které se vytvářejí přehnaně pečující výchovou. Děti si při této přehnané péči, bez důrazu na vlastní iniciativu, nevypěstují dostatečně silnou vůli. Nemají schopnost vyvinout úsilí a trpělivost, pokud chtějí překonávat překážky a navazovat vztahy. Zůstávají závislé na rodině, později na jiném objektu, nebo autoritě.

Mezi nadměrné potřeby se může zařadit potřeba mít vždy a ve všem pravdu a přednost, být dokonalý, nadměrně hromadit majetek, měnit druhé a manipulovat s nimi, na jejich úkor se zbavovat vlastní deprese, obviňovat je a dominovat (Šimanovský, 2002, s. 12).

Existují studie, které se pokoušejí rozlišit agresi coby pudové jednání a agresi jako naučenou. Zaměřují se na katarzi, což znamená zbavení se emoce jejím intenzivním prožitím. Jestliže je agrese pudová, potom by její vyjádření mělo vyvolat katarzi, čímž by se měla redukovat intenzita agresivních činů. V případě, že je agrese naučená odpověď, pak by její vyjádření mohlo znamenat nárůst takových násilných činů. Pokud je ovšem agrese upevňována. Výsledky pokusů obvykle stojí za názorem, že agrese je naučená odpověď.

Psychologové provedli řadu pokusů, při kterých chtěli odpovědět na otázku, zda agresivní chování poklesne, pokud je částečně vyjádřeno. Různé studie u dětí potvrzují, že pokud se děti účastní agresivních aktivit, jejich agresivní chování se zvyšuje, nebo zůstává na stejné úrovni.

Podobné výsledky jsou zaznamenány při pokusech s dospělými. Ve studii, kde je vysokoškolským studentům opakovaně dovoleno udeřit druhou osobu, která se nemůže bránit, trestají ji dokonce více. Další pokusné osoby, které zadržovaly vztek, trestají druhé s větší intenzitou, než pokusné osoby klidné. Jestliže by tedy projevená agrese vedla ke katarzi, rozhněvaní jedinci by zmenšili intenzitu svého agresivního chování. Čím více by totiž agresivitu vyjadřovali, tím méně by druhé osoby trestaly (Atkinson, 2003, s. 410).

Dnes se o dětech a mládeži říká, že jsou čím dál více agresivnější, svůj zájem uplatňují pouze ke své osobě. Trendem dnešních rodin, je jejich zmenšování, lidské vztahy se stávají velmi křehkými. Manželství se rozpadají. Přibývají svobodné matky. Tím se dětem také zmenšují podmínky získávat sociální zkušenosti. Mají problém s navazováním přátelských vztahů, zapojit se do skupiny, umět ustupovat a řešit konflikty. Ve školách se v malé míře využívá pedagogických schopností a opomíjí se citová výchova. S dětmi se nenacvičují různé dovednosti, které by je měly naučit ovládat své agresivní impulsy. Málokdy se učí pokojnému způsobu řešení konfliktů. Pedagogové spíše svou činnost směřují k vyhýbání se konfliktům, než aby je vážně řešili.

Svět kolem nás reaguje na agresivní chování sociálním odmítnutím a trestem. To u takových jedinců nevede ke snížení zloby, naopak rozpoutává novou agresi. Je tedy potřebná cílevědomá práce pedagogů se zlostí a agresivitou. Zlost je vysokým stupněm podráždění, které se bude znovu vracet, pokud se děti nenaučí jej ventilovat. Kdo chce s druhým dobře vycházet, musí se naučit hádat. Život s trvalou harmonií by život proměnila v nudný a nesnesitelný. Právě rozdílné názory jej dělají zajímavým. Musí však být nahlas vysloveny a spory zvládnuty bez poškození, bez zranění. Je potřeba, aby děti našly u takového jednání, v pedagogích podporu (Portmannová, 1996, s. 11 - 12).

2.3 Jak agrese ovlivňuje jedince ve skupině?

Na sklonku loňského roku, jsem při večerním sledování televizních novin, shlédla reportáž o násilném chování mezi dětmi na školách i mimo ně. Pojednávala o celkově vzrůstající tendenci agresivity a násilí. Videozáznam vážného šikanování mladinké dívky tento směr jen potvrzuje.

Případ se odehrál na Základní a střední škole v Plané u Mariánských lázní. Jednalo se o hádku starší studentky s teprve dvanáctiletou šolačkou k vůli obyčejnému Facebooku. Agresorka a její oběť stojí v hloučku přihlízejících dětí. Křičí na vystrašenou dívku: „Byla jsi na Facebooku?“. Odpověď: „Nebyla.“ Agresorka znovu útočí: „Byla, včera, ty KOZO!“ Ze skupiny dětí se ozve silný chlapecký hlas: „Byla, dělej, flákní ji. Dělej, vypal jí jednu SRABE!“ Starší agresivní dívka dá bezbranné dívce facku. Hádku graduje a to vše za přihlížení spolužáků a hecování hlavního aktéra, který celou hrůzu natáčí. V jednom okamžiku otáčí kameru přímo na svůj obličej, směje se a křičí: „Pro televizi, jo, chci, abyste to viděli všichni.“ Za jásotu a povzbuzování mezi tím agresorka fackuje a pěstmi bije nebohou dívku. Neustále se dožaduje odpovědi, jestli byla včera na Facebooku. Hlavní aktér opět hecuje: „Dělej, vypal jí jednu už ale! Lže, byla, včera mi to psala. Dělej, vraž jí, ještě jednu, ať mám lepší záběr!“ Bezbranná dívčenko už není schopná odpovědi. Podaří se jí utéct po schodech dolů, agresivní dívka běží za ní. Když ji před školou dohoní, bije ji do hlavy, drží za aktovku a bez přestání uděluje rány pěstí. Hlavní aktér opět křičí: „Jo, tak se mi to líbí, já věděl, že bitka bude, já to věděl.“ Nebohé děvčátko ječí a piští, její trýznitelka ji drží za vlasy a točí dokola. Hlavní agresor opět blaženě povzbuzuje: „To je vono, toto mám rád“!

Děsivé obrázky na mě působí tím nejtemnějším dojmem. Toto je skutečnost! Chování dětí mělo charakter šikany a pronásledování, dá se říci určitého týrání slabší dívky. Je to jeden z nejvyšších stavů, kdy dojde k fyzickému ublížení, které může mnohdy končit až zabitím. Šokovala mě reakce ředitelky již jmenované Základní školy v Plané. Děti a přímo týraná dívka z šesté třídy jí přišla nahlásit, že jí bylo ubližováno. Ta se skandálním chováním žáků příliš nezabývala a celou věc přenechala rovnou policistům. Policie šetří případ napadení nezletilé dívky ze strany mladistvé. Vzhledem k tomu, že je událost v šetření a s ohledem na věk zúčastněných, nyní neposkytuje žádné bližší informace.

Otřesné video s agresivním chováním, se velmi rychle stalo hitem mezi dětmi i na Facebooku. Je to ukázkový příklad kyberšikany, která je namířená přímo proti bezbranné oběti.

Všichni víme, že člověk je společenská bytost. Máme sklon vyhledávat druhé a spolčovat se s jedinci nám různým způsobem blízkými. Je paradox, že se lidé ve skupině

chovají jinak, než když jsou o samotě. Obyčejný člověk je schopen vykonat přímo hrdinské činy, nebo právě ty činy nejhlubší zhyralosti ve chvíli, kdy je povzbuzován či hecován ostatními jedinci ve skupině. Tedy jemu rovnými. V tu chvíli je ochoten páchat činy, které by mu ani nepřišly na mysl, pokud by byl sám. Napadá mě holocaust. Jak jinak by se mohly slušné lidské bytosti stát strážci v koncentračních táborech smrti? Jak jinak mohl celý národ přihlížet, jak jsou jeho spoluobčané posíláni na smrt do plynových komor a obrovských krematorií?

Podobně to funguje i v dětském kolektivu. Jak uvádí Kolář, agresori psychicky manipulují své oběti a řídí jejich chování, myšlení a emoce. Dokonale vymývají jejich mozky. Jestliže se jim podaří ovlivnit jednu složku – tedy chování, okamžitě začne „padat domino“ a zbývající složky se posunou. Jakmile se posunou všechny tři složky – chování, myšlení a emoce, dochází k oněm těžko pochopitelným změnám. Jednoduše řečeno, jestliže se vlivem fyzického násilí a psychické manipulace změní žákovo chování a on se připojí k násilí na slabším spolužákovi, dojde k rozporu mezi chováním, myšlením a cítěním. Svou účast na týrání si rozumově dokáže zdůvodnit a jeho nepříjemné pocity či výčitky oslabí.

Tento fakt potvrzuje známá Teorie kongnitivní disonance, kterou proslavil Leon Festinger. Lze ji chápat jako řízené chování, řízené myšlení a řízené emoce. Každá z těchto složek totiž silně ovlivňuje ostatní dvě. Jestliže se podaří změnit všechny tři, mění se individualita jedince. Děti a mládež, jsou, co se jejich vývoje týká, velmi křehké a snadno prolomitelné bytosti.

V každém novém kolektivu, v každé třídě, či skupině se velmi brzy vytvoří obecně přijímané normy. Jakmile se ustanoví, již obtížně se změní. Málokdo chce jít proti většině. V případě že ano, moc se mu to nedaří. Mám teď na mysli skutečnost, že tlak skupinových norem nakonec přinutí onoho rebelujícího jedince k nesvobodnému jednání. Takové jednání se nazývá konformita. Jedinec se nakonec podrobí nátlaku skupiny (Kolář, 2000, s. 44 – 46).

Říčan reaguje podobně jako Kolář. Zdůrazňuje, že v uzavřeném kolektivu, jako je školní třída, agrese ovlivňuje nejen samotného jedince, ale vztahy celé skupiny. Většina dětí agresi odsuzuje, je jí proti mysli. Ovšem pokud se jedná o agresivní chování proti

někomu, kdo jim není sympatický, mohou ji sami schvalovat. Tedy agresori mohou být dětem v určitých případech sympatičtí. To platí hlavně u dívek. Agresorky používají intriky a nepřímé způsoby násilí. K tak podlému jednání je zapotřebí určité míry popularity. Naopak chlapci popularitu k násilí nepotřebují (Říčan, 1995, s. 39).

Mühlpachr dodává, že jsou někdy tyto rvačky jakýmsi výrazem měření sil. Většinou se jedná o sportovní charakter. Pokud se však stane, že se na vrchol sociální špičky dostane agresivní a problematický jedinec, celková agresivita zpravidla vzroste. Převažujícím způsobem řešení konfliktů se tak stanou potyčky mezi dětmi.

Problémy nastanou v případech, kdy skupina otočí svůj zájem na jedno či dvě děti. Ty se tak stanou terčem, na kterém si skupina vybijí své emocionální napětí a agresivitu. Můžou to být děti, které jsou k sociálním kontaktům méně disponovány. Patří mezi ně introverti, děti úzkostné, neurotické, děti s lehkou mozkovou dysfunkcí. Také děti vystrašené, slabé, takové, které svým chováním jakoby přímo dávaly podnět k agresivnímu chování ze strany ostatních (Mühlpachr, 2009, s. 142 – 143).

Některým dětem, i přes silnou potřebu a touhu zařadit se mezi své vrstevníky, tyto snahy ztroskotávají. Je nutné, aby se nejprve naučili přizpůsobit druhým a neprosazovali pouze své vlastní potřeby. Musí potlačit strach z doteku a dokázat si připustit blízkost. Poté budou schopny radovat se z neagresivního tělesného kontaktu. Tyto neagresivní vztahy umožní vznik pozitivních citů mezi dětmi a hlavně vytvoří půdu pro klidné a konstruktivní řešení konfliktů (Portmannová, 1996, s. 81).

Antier upozorňuje na skutečnost, že někteří dnešní rodiče mají tendenci vést své děti k tomu, aby si pěstovaly svaly a tím i „umění bránit se“. Neuvědomují si však, že děti vlastně navádějí k agresi. Na mnoha školách však dnes naštěstí existují kampaně, které děti vybízejí k vzájemnému respektu a úctě. Doporučují, aby děti své konflikty řešily slovně, aby si našly na pomoc prostředníka mezi pedagogy. Je to přijatelnější, než na násilí použít opět násilí. To vede pouze k jeho stupňování. Společnost dospěla k závěru, že násilí je nutné omezit a k nenásilnému chování dětí vychovávat. Na této výchově se ovšem musejí podílet hlavně rodiče. Jejich úlohou je být dětem příkladem a zajistit dodržování jejich práv (Antier, 2004, s. 78 – 79).

Člověk je již od svého narození vystaven tlaku skupin, jejichž členem se později stává. O členství rozhoduje sám, nebo je přinucen přijmout určité znaky, které si nezvolil dobrovolně. Existuje pravidlo, které určuje míru vlivu skupiny na jednotlivce. Čím bližší je vztah jedince ke skupině, tím se jeho schopnost od skupiny odlišovat zmenšuje. Tím více také vzrůstá riziko ztráty soudnosti, zdravého rozumu a individuality. V projevech skupinového chování totiž najdeme prvky, které by se v chování jednotlivce nikdy nevyskytly. Tedy je evidentní silný vliv skupiny na agresivní chování jedince (Čermák, 1999, s. 81).

2.4 Ovlivňují média agresí?

Dnešní doba je charakteristická velmi silným rozvojem komunikačních technologií. Ze všech stran jsme zahlceni informacemi různé kvantity a také kvality. Tato skutečnost má velmi závažný vliv i na výchovu dětí. V každé rodině najdeme nejméně jeden televizor a také rychle přibývá počet rodin vlastníci počítač. Těžko lze označit média jako složku výchovy, ovšem na děti a mládež mají velký vliv. Hlavním posláním médií je informovat. Při tom by ovšem měla ctít a dodržovat etiku a snažit se, aby nepůsobila na děti a mládež negativně.

Pokud v televizi sledujeme zprávy, většinou na nás dýchne temná atmosféra agresivity a násilí. Samozřejmě média o násilí pouze informují, je to jejich poslání. Ovšem nemohu se ubránit dojmu, že jsou někdy až příliš populistická. Přibývá také pořadů pro děti, kde najdeme násilí v různých formách. Přidává to práci rodičům. Rodič by měl uplatnit své výchovné působení a omezit spektrum pořadů, které jejich dítě sleduje. Je to nutné hlavně v případech, kdy zájem dítěte o televizní obrazovku přeroste v posedlost a vášeň.

Nabízí se otázka, jestli lze děti jakkoliv ochránit před negativním vlivem médií. Mají se zakázat? Nečíst? Nedívat se na ně? Nemyslím si, že je to správná cesta. Děti si vždy najdou způsob, jak se k nim dostat. Rodiče by měli být zodpovědní za výběr pořadu, které jejich dítě sleduje a určit, které jsou svým vlivem škodlivé. Rodiče ovšem v této své funkci selhávají. Lze doložit mnoho experimentálních studií, které dokazují vliv násilí na televizních obrazovkách na agresivitu dětí a mládeže.

Atkinson uvádí příklad na dvou skupinách nejmenších dětí. Jedna skupina sledovala každý den, určenou dobu násilí v kreslených filmech. Druhá skupina se dívala na filmy, ve kterých se násilí nevyskytovalo. Výzkumníci zapisovali množství agrese, která se u dětí po zhlédnutí filmů projevovala při svých každodenních činnostech. Závěr studie nás zřejmě nepřekvapí. Děti, které sledovaly násilí ve filmech, se staly v kontaktech s ostatními dětmi agresivnějšími, zatímco u dětí, jež sledovaly filmy bez násilných činů, nebyly zaznamenány žádné změny v agresivním chování vůči ostatním dětem (Atkinson, 2003, s. 411).

Také Fürst se opírá o množství výzkumů, které byly provedeny v souvislosti se zjišťováním účinků násilí, které je obsaženo ve filmu a v televizi. Bylo zjištěno, že u dětí, které mají sklon k agresivnímu chování, se jejich agresivita ještě zvyšuje. Jedná se hlavně o zvláště brutální způsoby reakce na někoho.

Závisí na osobnosti diváka, jak velký vliv na něj násilí skrze televizní obrazovku bude mít. Jedinci s nízkým sebevědomím a sociálními zábrany jsou masovými médii lehce ovlivnitelní. Zvláště na různé podněty přecitlivělé děti, jsou nejvíce ohroženy častým televizním a filmovým konzumem. Dovedou se totiž velmi intenzivně vžít do děje a s postavami se ztotožnit. Přednost filmům s agresivními scénami dávají přednost děti ze sociálně slabších rodin, z rodin, které mají narušené vztahy k sobě a svému okolí. Tyto děti postrádají láskyplný vztah ke své matce a jim blízkým osobám. V závislosti na nedostatku náklonnosti matky, přímou úměrou vzrůstá pro dítě psychický význam televizního konzumu. Čím více postrádá lásku a náklonnost své matky, tím větší význam má pro něj každodenní sledování televize. Tento způsob prožití volného času se pro dítě stává jakousi náhražkou matky (Fürst, 1997, s. 131).

Antier také poukazuje na výsledky jednoho dlouhodobého průzkumu, který provedli pracovníci Kolumbijské univerzity v New Yorku. Dospěli k závěru, že násilí v televizi zcela jistě rozvíjí agresivitu dětí. Studie sledovala vzorek 707 dětí po dobu 17 let. Bylo zaznamenáno, že americká televize ukazuje dětem ve svém večerním vysílání průměrně sedm vražd a tři až čtyři násilné činy. Je jasné, že čím delší čas bude dítě trávit před televizní obrazovkou, tím je vyšší pravděpodobnost, že se dítě začne projevovat násilně. Vědci porovnali údaje o počtu hodin ve společnosti televize u třinácti a čtrnáctiletých dětí

s údaji, které jim poskytla policie. Zjišťovali, do jaké míry se tyto děti podílely na násilné trestné činnosti. Výsledek studie byl nekompromisní - téměř třetina dětí, která sledovala násilí v televizi více jak tři hodiny denně, ve svých šestnácti až dvaadvaceti letech spáchala nebo spáchá násilný čin.

Uvedu příklad, který hovoří sám za sebe. Stal se ve Spojených státech. Třináctileté dítě se snažilo opakovat kaskadérský kousek, které vidělo v televizi - upálilo se zaživa.

Televize tedy v dětech velmi zřetelně zakořeňuje násilí. Problém je to velmi vážný, neboť televize násilí vyvolává dlouhodobě. Trvale totiž jedince ovlivní ve způsobu, jakým vnímá okolní svět, otupuje citlivost. Čím více násilných činů děti uvidí v televizi, tím méně poté litují oběti těchto činů (Antier, 2004, s. 70 - 72).

Skutečnost, že je násilí v běžných filmech pro dětský mravní a psychický vývoj škodlivá, potvrzuje také Říčan. Jak ale připomíná, k takovému poznání není třeba vědeckých důkazů. Stačí matka se zájmem o své děti. Matka citlivá a vzdělaná, která nepotřebuje vědu k tomu, aby poznala, zda jejímu dítěti neškodí filmy s násilnou tematikou.

Mediální násilí často svádí k přímému napodobování. Také negativně působí na celý citový život. Pod jeho vlivem se city degenerují a oplošťují směrem k primitivismu. Některé děti na jeho následky inklinují k agresi, jiné naopak k úzkostem a vystupňovanému strachu z agrese.

Vliv na násilné chování však nemá pouze televize. Jsou silnější faktory, které rozvracejí dětský citový život a jeho schopnost navazovat a udržovat kvalitní mezilidské vztahy. Uvolněné nebo rozpadlé rodinné vazby a ideologie konzumu jsou z nich nejzřetelnější. Naléhavým úkolem rodinné i školní výchovy je tedy vést děti k poznání, aby média všeho druhu užívaly v rozumné míře a rozumným způsobem. Je potřeba, aby se s dítětem stal inteligentní a kritický divák (Říčan, 1995, s. 85 - 86).

Šest mladíků přinutilo ženu, aby se ponořila do palivové směsi, a potom ji zapálili. Dvě hodiny předtím viděli podobnou scénu v televizním pořadu.

Je nezpochybnitelným faktem, že média mají obrovskou schopnost ovlivňovat lidské myšlení, citění a jednání. Prostřednictvím televize se dá potlačovat části informací, manipulovat s nimi, zjednodušovat a překrucovat realitu, upřednostňovat jen některé

názory. V těchto konkrétních činech tkví nebezpečí mediální moci. Jestliže připustíme, že televize je schopná tímto způsobem ovlivnit člověka, jistě nás nepřekvapí názor většiny lidí, že filmy s násilnými scénami vyvolávají agresivní chování. Agrese patří k dispoziční výbavě každého člověka a od okamžiku zrození po celý život je živena podněty z kulturního prostředí. A to právě tvůrci programů dobře vědí (Čermák, 1999, s. 90).

Tak jako se vyskytují názory, že při sledování pořadů s násilnou tematikou se děti a mládež s násilníkem identifikují, objevují se také názory s tvrzením, že jednoznačnou souvislost nelze prokázat.

Mediální analytik Trampota, který přednáší na Univerzitě Karlově, říká, že jsme si zvykli svalovat vinu na média za řadu negativních vlivů naší doby. Mezi novější zjištění patří, že děti, které se chovají více agresivně, zároveň násilí více vyhledávají ve filmu a v televizi. Je tedy patrné, že mezi agresivitou a vyhledáváním násilí v médiích je určitá souvislost. Nemůžeme to však tvrdit jednoznačně. Pro učení se agresivnímu chování platí, na základě výsledků studie, tato hierarchie zdrojů:

- 1) bezprostřední rodinné prostředí
- 2) subkultura a sociální prostředí, ve kterém jedinec žije
- 3) agresivní vzory, které nabízejí média.

Z uvedeného pořadí jasně vyplývá, že jedinec, který vyrůstal v rodinném prostředí s dostatečnými socializačními stimuly, nebyl vystaven agresivnímu jednání a citové deprivaci ze strany rodičů, nebude mediálním násilím s největší pravděpodobností ovlivněn.

Za určitých situací mohou být média určitým stimulem násilného jednání, ovšem nikdy jeho původcem. Jeden ze závěrů studií účinků mediálního násilí říká, že děti a mladiství, kteří žijí ve spořádaném sociálním prostředí, nejsou ohroženi (Psychologie dnes, listopad 2009, s. 31).

Vlivu médií na děti se rozumně zabránit nedá. Co ale můžeme, je vychovat v nich kritéria, kdy budou sami schopni posoudit, co je pro ně dobré a co špatné. Je nutné, abychom je naučili kritickému výběru pořadů, textů a skladeb. K tomu aby to dokázaly, je však třeba našeho dlouhodobého úsilí a hlavně náš osobní příklad.

2.5 Jak lze agresi a násilí zvládnout?

Agresivita je jeden ze základních projevů člověka. Když přijde na svět dítě, jeho rodiče sní o tom, jak mu zajistí šťastné dětství, ochrání ho před zlem a nenávisí a předem mu splní každé přání. Narozené dítě není dobré, není ani špatné. Je to bytost plná energie. Abychom tuto energii vedli správným směrem, je třeba ji usměrňovat již od útlého věku dítěte.

V čem celá výchova spočívá? V umění **zaměřit energii dítěte k pozitivním aktivitám**. Mohou to být různé tvořivé činnosti jako je stavění kostek, malování, lepení, skládání, mluvení s dětmi. Vše je důležité k tomu, aby si osvojovaly nové věci a dovednosti. Tyto činnosti také odvádějí zájem od negativních aktivit, ke kterým patří rozbíjení, bití, škrábání, ale také uzavírání se do sebe. Tento styl výchovy by se dal přirovnat k vládě civilizované společnosti. Jejím posláním je zabránit rozvoji násilí pomocí zákonů a usměrňovat jej v pozitivní činnosti. Špatná vláda naopak podporuje násilné projevy davu a vede jej do války (Antier, 2004, s. 46).

Dle názoru Fürst je důležitým úkolem rodičů, aby své děti již v nejranějším dětství **učili zacházet s frustrací**. Frustrace totiž vyvolává agresi. Je třeba, aby v období, kdy dítě objevuje svět a prostředí kolem něj bylo ve své činnosti podporováno. Aby se mu nebránilo zákazy a nevšímavostí. Rodiče často vnímají akce svého malého dítěte za obtížné a rušivé. Pokud tedy rodičům chybí pochopení pro chuť svého potomka neustále zkoumat a objevovat, neuvědomují si, že tím přispívají k rozvoji jeho destruktivní agrese (Fürst, 1997, s. 133).

Děti je třeba v jejich činnostech podporovat a hlavně je bezmezně milovat. Rogge zdůrazňuje, že dospívající jsou na jedné straně až příliš zahrnováni hmotnými statky, ovšem citové vztahy mezi dětmi a rodiči zejí obrovskou prázdnotou. Je velmi smutné, že tyto děti si osobní náklonnost rodičů vynucují skrze bolestné a negativní zážitky. Nechají se tělesně ponižovat a týrat anebo si vědomě ubližují a trestají, aby vyvolaly v rodičích soucit.

Děti si přejí mít jasno. Touží po pravidlech, touží po hranicích. **Stanovení hranic** jim zaručuje ochranu, zabezpečuje pomoc, vytyčují jakési mantinely, ve kterých se mohou po nějakou dobu pohybovat, ve kterých se vyznají. Hranice dětem zaručují pocit jistoty. Zároveň je lákají, aby se seznámily s tím, co je na druhé straně, aby prozkoumaly neznámé prostředí, aby stanovené hranice dobyly. Situace, kdy děti na hranice naráží, je může motivovat, aby byly odvážné a vyzkoušely něco nového. S hranicemi si děti rády zahrávají. Překonávají tím svůj vlastní strach, vydávají se do nebezpečí. Samy sobě si připíší hrdinský čin. Dovolí si je však uskutečnit pouze na základě znalosti vlastních sil a důvěry v rodiče.

Ovšem ne všichni rodiče jsou ve výchově svých dětí důslední. Místo nastavení jasných pravidel a hranic se často uchylují pouze k trestání a zakazování. Neuvědomují si, že tím pouze násilím lámou dětskou vůli a tím mají na děti negativní vliv. Zákazy děti vedou ke lžím a tajnostem, trápí je špatné svědomí a nepříjemné pocity. Tresty u dětí vytváří bloky, mají pocit, jakoby se s nimi vážně nepočítalo, jakoby nebyly samostatně myslícími partnery. Zákazy a tresty svědčí o bezmoci vychovatele, o pedagogickém tápání. Jsou důkazem toho, že chybí jakákoliv pravidla, která budou sloužit ke zvládnutí každodenních kritických situací.

Na druhé straně děti rády hranice překračují a rodiče si musí všimnout, až se tak stane. Upozorní je to na skutečnost, že nadešel čas, aby pravidla trochu pozměnili, opravili, rozšířili, nebo aby pomocí již dohodnutých důsledků zabránili jejich dalšímu překračování. Někdy si děti vykládají důslednost rodičů jako pokořování. Ovšem pokud rodiče hranice dětem stanoví, znamená to, že si jich váží. Důslednost je založena na vzájemné úctě. Ten, kdo má úctu k dětem, může očekávat, že se jim od nich láska, respekt a úcta vrátí (Rogge, 2007. s. 30 -31).

Základním preventivním opatřením proti rozvoji agresivity je dle mého názoru **hra s dítětem** již od jeho útlého věku. Je velmi důležité, aby se dítě hrou naučilo soustředit, zaměřovat pozornost, mírnit svou zvýšenou pohyblivost ve prospěch intelektualizace činnosti, sdílet své pocity s rodiči. Dostane tak do života schopnost zvládat nepříjemné situace s grácií a nadhledem. Dítě musí od rodičů neustále pociťovat radost a čerpat z nich sílu.

Radost a sílu je nutné dětem dodávat také ve školním prostředí. Portmannová k uskutečnění tohoto záměru doporučuje různá **cvičení a interakční hry**. Umožní dětem získat mnoho zkušeností s ostatními i se sebou samými. Ve hře se mohou odrazit jejich vlastní pocity a potřeby, děti se nemusí bát jednat aktivně a otevřeně. Takové hry se nazývají sociální. Jsou to cvičení, ve kterých není ani vítězů, ani poražených. Soutěživé hry totiž nejsou vhodné pro umožnění zrodu sociálně žádoucích způsobů chování. Dítě, které touží po vítězství, se ocitne ve velkém psychickém vypětí. Tím mu není umožněno dosáhnout žádoucího chování. Naopak při sociálních hrách děti překonávají již stanovené vzory chování. I přesto že jsou při hře podněcovány důležité procesy učení, není cvičení vážnou situací. Může sloužit pro pobavení, neboť je dovoleno ležet. Patří k němu napětí a uvolnění, rozvoj dětské fantazie, která vede až po různé nesmysly ve formě slovních hříček, tělesný kontakt, vedoucí k povolenému agresivnímu chování. V neposlední řadě při hrách dítě najde radost a potěšení z nalezeného bezpečí.

Při sociálních hrách se dá pomocí pravidel změnit agresivní chování a využít ho pro neagresivní úmysly. Tyto cvičení mohou pomoci dětem odbourávat napětí a sloužit jako únikový ventil agrese. Rituály agrese slouží k vyjádření hněvu, podráždění a nepřátelství, odvádějí od společenských tlaků, umožňují vyslovit různé nadávky bez pocitu trapnosti a sankcí, zaměnit role i s převraty hierarchie.

Sociální hry pomáhají, nejsou však lékem a rozhodně nejsou ani terapií. Umožňují dětem uvědomit si a vyjádřit své agresivní pocity, umět rozpoznat podněty zlosti a agresivního jednání, lépe porozumět sobě i druhým, dokázat se ovládat, odbourávat zlost a agresivitu, posílit své vlastní „já“, naučit se navazovat neagresivní vztahy a s klidem řešit konflikty.

Čím více pozitivních zkušeností děti při hrách získají, tím rychleji je otevřou. Cvičení je však nutno provádět v příjemné atmosféře. Děti musí vycítit, že jsou jejich potřeby brány vážně a že k nim dospělí přistupují s úctou (Portmannová, 1996, s. 13 – 15).

Pro názornost uvedu dva příklady interakčních her:

Dělit se o zlost

Děti, které se spolu snadno dostávají do sporu, nebo spolu nerady mluví, malují společně obraz zlosti. Posadí se proti sobě, na jeden list papíru malují střídavě, beze slov, čáru za čárou. Přitom se snaží vyjádřit své city, které vůči sobě chovají. Již v této fázi hry může tato společná práce pomoci k vzájemnému sblížení.

Je vhodné vytvořit dvojice ze všech dětí, popřípadě vytvořit malé skupinky a dát příležitost k hovoru celému kolektivu. Jaké jsi měl pocity při společném malování s partnerem, kterého vlastně nemáš rád?

Moc a bezmoc

Děti vytvoří dvojice – jedno je mocné, druhé bezmocné. Můžeme je označit například otrokář a otrok, pán a pes, autoritativní učitel a vystrašený žák. Dítě „bezmocné“ musí provést všechno, co mu uloží dítě „mocné“. Nesmí se samozřejmě vyžadovat nic nemožného a nesmí si vzájemně nijak ubližovat. Musí se předem dohodnout určitá pravidla fair play a upozornit, že jejich pravidla vedou k okamžitému vyloučení ze hry. Po určité době se role vymění, jelikož každé dítě si musí vyzkoušet, jak se cítí v roli mocného i bezmocného.

Na závěr je příležitost k diskusi. Jaké pocity v tobě vyvolává moc a jaké bezmoc? Jak často se člověk cítí bezmocný? Co se dá udělat, aby se tato situace zlepšila?

Na závěr bych ráda poznamenala, že chceme-li přispět k omezení agresivity mezi dětmi, jsem přesvědčená, že je nutné již od jejich narození zahrnovat je láskou a budovat jejich sebevědomí a sebeúctu. Vždyť zdravé sebevědomí a sebeúcta jsou předpokladem pozitivního rozvoje lidských schopností, budování odpovědného jednání a zdravých sociálních vztahů.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

3. Výzkumné šetření

3.1 Provedení šetření

Údaje pro svou bakalářskou práci jsem se rozhodla získat kvantitativní metodou pomocí anonymního dotazníku. Jako vzorek respondentů pro mé šetření jsem cíleně zvolila žáky Základní školy v Brně a studenty dvou brněnských Gymnázií. Jednoho Gymnázia státního a druhého soukromého. Ke všem školám mě váže osobní vztah. Velmi mne zajímalo, jak je to s výskytem šikany a násilí ve školách, jejichž studentkami byli a jsou mé dvě dcery. Základní školu navštěvovaly v minulé době, nyní jsou studentkami uvedených Gymnázií. Záměrně neuvádím jejich přesná sídla, jelikož jsem jejím ředitelům přislíbila anonymitu.

Nejdříve jsem ředitele všech tří škol oslovila e-mailem. Musím říci, že jsem neočekávala žádný problém v souvislosti s mým úmyslem, provést v jejich školách malé šetření. Opak je však pravdou. Narazila jsem na počáteční zápornou odpověď všech ředitelů. Každého však k tomu vedly jiné důvody.

První mi vyšel vstříc ředitel státního Gymnázia, který až po našem osobním setkání, umožnil rozdat studentům mnou vyhotovené dotazníky. Svůj počáteční nesouhlas vysvětloval velkým množstvím až neomalených žádostí o rozdávání různých dotazníků na jeho škole. Mně šetření umožnil, dle jeho slov, jen proto, že moje dcera je studentkou tohoto Gymnázia, že já sama studuji pedagogický obor a v neposlední řadě se mu mé dotazníky líbily. Nakonec byl pan ředitel velmi vstřícný a ochotný a na tomto státním Gymnáziu se mi podařilo získat největší počet vyplněných dotazníků.

Tam, kde jsem nepředpokládala vůbec žádný problém s umožněním mého šetření, byl nakonec problém největší. Jednatel soukromého gymnázia si nepřál vyplňování žádných dotazníků. Jsem přesvědčená, že to bylo z velmi prostého důvodu. Na této škole byl řešen onen případ šikany, který byl impulsem k mé bakalářské práci. Zřejmě si vedení školy nepřálo zvýšenou publicitu v ne zrovna kladném smyslu. Až po mém naléhání a po

projednání mé žádosti na školní radě, mi šetření bylo umožněno, čehož si velmi vážím. Ve výsledku však nebylo v tak hojné míře, jakou jsem si představovala. Dotazníky byly předloženy menšímu vzorku studentů, než jsem původně předpokládala, což mi neumožnilo provést můj počáteční záměr, porovnávat výskyt šikany mezi školou státní a soukromou. Rozhodla jsem se proto k upravení mé původní hypotézy a porovnávala výskyt šikanování mezi dívkami a chlapci.

Největší problémy s provedením mého šetření se objevily na Základní škole. Po počátečním příslibu výchovné poradkyně a mým doručení dotazníků na školu, jsem po týdnu dostala odpověď, která mě nemile překvapila. Proti jejich vyplnění se ohradila metodička prevence. Nelíbilo se jí, že dotazník je dle jejího názoru, plný již příliš zprofanovaného slova šikana, za kterým děti nevidí nic konkrétního. Je to již jakási obecná nálepka, která bohužel často způsobuje zkreslení a v tomto podání nedělá škole dobré jméno. Byla mi navržena dekonstrukce pojmu „šikana“, kterou jsem měla zaměnit za vhodnější termín „ponižování osobní důstojnosti“. S tímto výrazem prý děti pracují na společných třídnických hodinách, které se týkají tohoto sociálně nežádoucího jevu. Na tento návrh jsem přistoupila, dotazníky přepracovala a poté mi bylo umožněno rozdat je mezi žáky. Metodička prevence si také nepřála, aby děti odpovídaly na otázku č. 16 – Mám vždy se spolužáky trpělivost. Nezdála se jí dostatečně významná. Snažila jsem se vysvětlit, že otázka má své opodstatnění, jelikož z ní vyčtu, zda děti umějí potlačit svou agresivitu. Dohodly jsme se, že na tuto otázku děti nebudou odpovídat a z tohoto důvodu jsem ji vyhodnotila z menšího počtu respondentů.

Dotazník pro žáky, který jsem vypracovala za účelem zjištění šikany a násilí ve školách, obsahuje 20 otázek. Obsahuje převážně otázky uzavřené a s možností výběru ano-ne. Obsahuje také otázky polouzavřené a jednu otázku otevřenou, ve které děti vyjadřovaly své vlastní názory a nápady.

Dotazník jsem sestavila na základě cíle své práce tak, abych mohla ověřit platnost svých hypotéz.

V úvodu jsem stručně vysvětlila způsob jeho vyplnění. Dotazník jsem rozdělila na dvě části. Otázky č. 1 – č. 11 jsou zaměřeny na výskyt šikany ve škole, na zkušenosti dětí se šikanováním, na pomoc žáků při jejím řešení a odstraňování. Otázky č. 2, 3, mně pomohly potvrdit či vyvrátit **hypotézu č. 1: Na rozdíl od chlapců se děvčata setkala se šikanou ve více případech. Otázky č. 4 a 9 hypotézu pouze doplňují.**

Další část dotazníku, otázky č. 12 – č. 20 jsou zaměřeny na zjištění násilných činů a agresivního chování, které se mezi dětmi skrývá. Otázky č. 15, 17, 18, 19, a 20 mně pomohly potvrdit či vyvrátit **hypotézu č. 2: Věkově starší žáci mají vyšší sklon k násilnému chování, než žáci mladší.**

Otázky, které jsem nevyhodnocovala v souvislosti s ověřením hypotéz, tj. č. 1, 5, 6, 7, 8, 10, 11 – otázky k šikaně a č. 12, 13, 14 a 16 – otázky k násilí, jsem do dotazníku zařadila pouze ze svého zájmu. Jejich rozbor a názory dětí, jsem uvedla přímo ke konkrétní otázce pod jejím grafickým znázorněním a slovně je vyhodnotila celkově, nikoliv dle jednotlivých kategorií.

Otázky jsem formulovala tak, aby byly pro děti co nejvíce výstižné a srozumitelné. V první části dotazníku jsem dala možnost vybírat z více odpovědí, v části druhé děti volily odpovědi ano - ne.

Mimo skutečnost, že mne zajímalo jak je to s výskytem šikany a násilí mezi dětmi, rozhodla jsem se zmapovat také informovanost pedagogů o problematice prevence a řešení šikany a násilí ve školách. S vyplněním tohoto dotazníku se nevyskytly žádné problémy. Učitelé, kteří byli ochotní a udělali si čas, odpovídali na položené otázky. Původně jsem však předpokládala, že se mi vrátí větší množství vyplněných dotazníků.

Dotazník pro pedagogy, kterým jsem chtěla zjistit postoje, názory a přístupy učitelů k problematice šikany a násilí ve školách, obsahuje 12 otázek. Je kombinací otázek uzavřených, polouzavřených a také s možností výběru ze škálové stupnice. Otázky č. 1 a 2 mně pomohly potvrdit či vyvrátit **hypotézu č. 3: Většina učitelů je seznámena s pojmem, problematikou, prevencí a řešením šikanování.** Otázky, které hypotézu doplňují: č. 3, 4,

5 a 8. Zbylé otázky č. 6, 7, 9, 10, 11 a 12 jsem do dotazníku zařadila pouze z mého zájmu, jelikož jejich vyhodnocení je zajímavé a pomohly mi dotvořit konkrétní obraz o uvedeném problému.

Odpovědi na jednotlivé otázky obou dotazníků jsem nejdříve zpracovala do přehledné tabulky, ve které jsou uvedeny počty odpovědí. Dále jsem odpovědi vyhodnotila a znázornila do kruhového výsečového grafu, kde jsou výsledky uvedeny v procentech. Ke každé otázce je uveden popis a vysvětlení, jak děti a učitelé odpovídali u jednotlivých položek.

3.2 Výsledky šetření a jejich analýza

Jako cíl svého malého šetření jsem si stanovila verifikovat nebo falsifikovat tři následující hypotézy:

HYPOTÉZA č. 1: Na rozdíl od chlapců se děvčata setkala se šikanou ve více případech.

HYPOTÉZA č. 2: Věkově starší žáci mají vyšší sklon k násilnému chování, než žáci mladší.

HYPOTÉZA č. 3: Většina učitelů je seznámena s pojmem, problematikou, prevencí a řešením šikanování.

Uvedeným hypotézám jsem přizpůsobila otázky v dotaznících.

Do tří brněnských škol jsem distribuovala celkem 350 dotazníků pro žáky a 120 pro učitele. Vyplněno bylo 264 dotazníků od žáků a 52 od učitelů.

Z celkového počtu 264 žáků = 100%, kteří vyplnili dotazník, bylo 117 chlapců = 44% a 147 dívek = 56%.

Ze stejného počtu, tedy 264 žáků = 100% je 127 mladších = 48% a 137 žáků starších = 52%.

Žáci mladší jsou ve věku 13-14 let, což odpovídá věku mé mladší dcery. Žáci starší jsou ve věku 16-17 let, což naopak odpovídá věku mé starší dcery.

Pro přehlednost uvádím tyto počty v následujících tabulkách:

Chlapci	Dívky
117 = 44%	147 = 56%
264 = 100%	

Mladší	Starší
127 = 48%	137 = 52%
264 = 100%	

Také jsem zpracovala vyhodnocení dotazníku pro pedagogy. Ze všech tří škol se vyplněných vrátilo v celkovém počtu 52 dotazníků tj. 100%, z toho na dotazníky odpovědělo 12 mužů = 23% a 40 žen = 77%.

Ženy	Muži
40 = 77%	12 = 23%
52 = 100%	

Odpovědi na jednotlivé otázky nyní zobrazím v tabulkách a také do kruhového výsečového grafu, kde je vyhodnotím v procentech.

HYPOTÉZA č. 1:

Na rozdíl od chlapců se děvčata setkala se šikanou ve více případech.

Otázka č. 2 – Setkal/a jsi se ve škole se šikanou?

Otázka č. 3 – Jestliže jsi se setkal/a se šikanou, jak často to bylo?

OTÁZKY DOPLŇUJÍCÍ HYPOTÉZU č. 1:

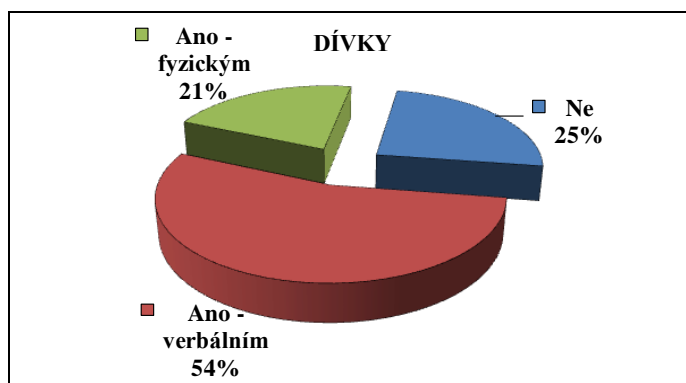
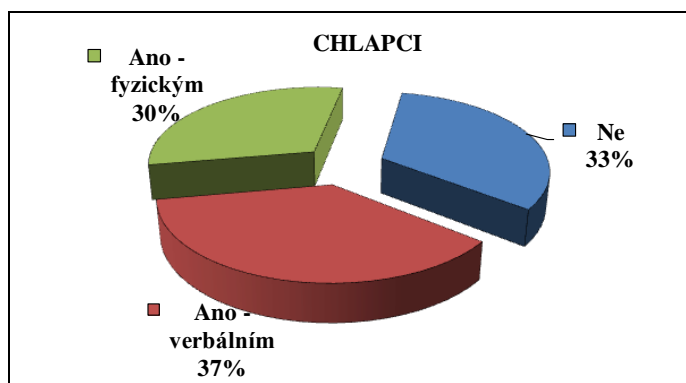
Otázka č. 4 – Komu bylo ubližováno?

Otázka č. 9 – Ubližoval/a jsi někdy ostatním dětem?

Otázka v dotazníku pro žáky č. 2 – Setkal/a jsi se ve škole se šikanou?

Vyjádření	Chlapci	Dívky
Ne	43	44
Ano – verbální (slovní)	48	97
Ano – fyzickou (tělesnou)	40	38

Při odpovědi na tuto otázku děti volily i několik možností najednou.

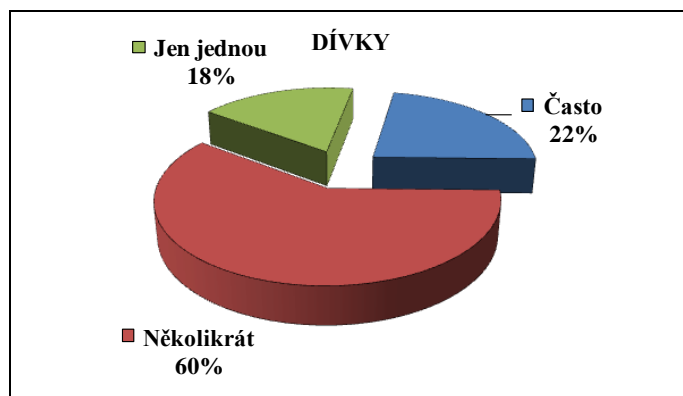
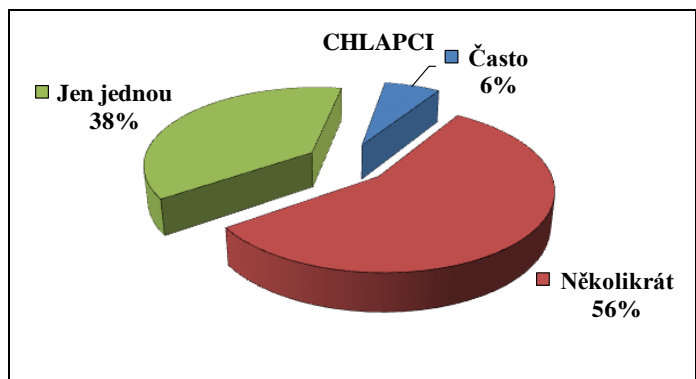

S fyzickými projevy šikanování se setkala 30% chlapců a 21 % dívek. S verbálním šikanováním se setkala 37% chlapců a 54% dívek – tato forma šikany se objevuje mezi dětmi častěji. S šikanou ve škole se vůbec nesetkala 33% chlapců a 25% dívek.

Z uvedených odpovědí a názorného grafu vyplývá, že se ve škole se šikanou setkala více dívek. To znamená, že děvčata se o šikaně dověděla, nebo se stala jejím bezprostředním svědkem, ať už ve své, nebo kterékoliv jiné třídě ve škole.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 3 – Jestliže jsi se setkal/a se šikanou, jak často to bylo?

Vyjádření	Chlapci	Dívky
Často	9	23
Několikrát	52	61
Jen jednou	16	18

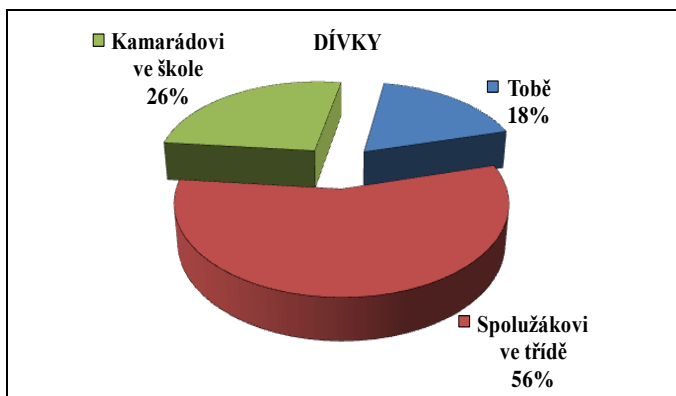
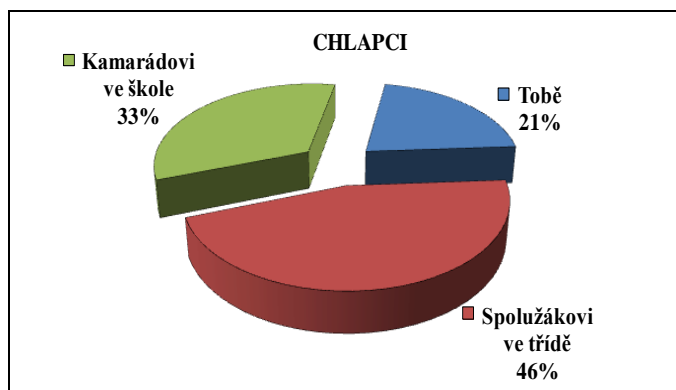
Chlapci se s šikanou setkali často v 6%, několikrát v 56%, jen jednou v 38%.
Děvčata se s šikanou setkala často v 23%, několikrát v 59%, jen jednou v 18%.

Dle výsledných grafů, se dívky oproti chlapcům setkaly s šikanováním ve více případech.

OTÁZKY DOPLŇUJÍCÍ HYPOTÉZU č. 1:

Otázka v dotazníku pro žáky č. 4 – Komu bylo ubližováno?

Vyjádření	Chlapci	Dívky
Tobě	21	24
Spolužákovi ve třídě	45	75
Kamarádovi ve škole	33	35

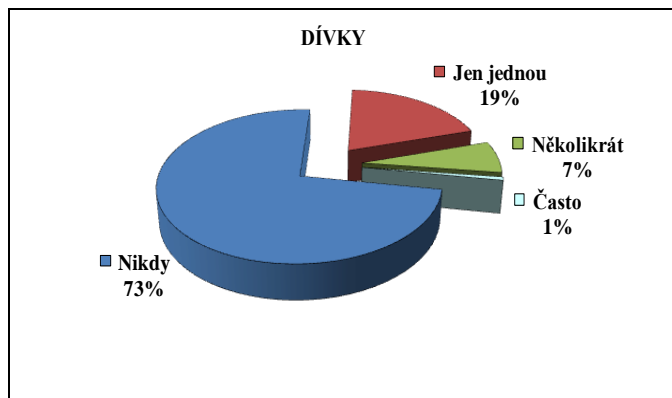
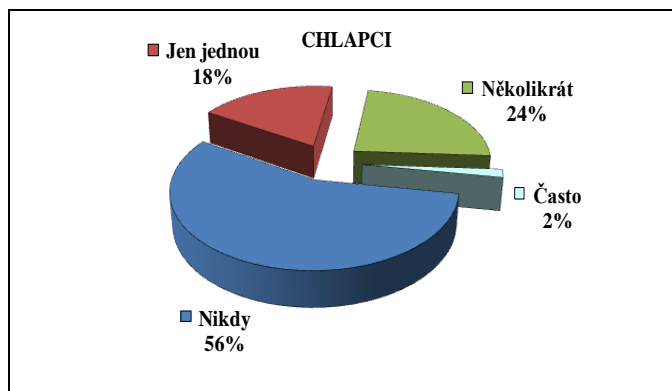
Chlapci se stali oběťmi šikanování v 21%, spolužákovi ve třídě bylo dle jejich odpovědí ubližováno v 46% a kamarádovi ve škole v 33%.

Děvčata odpověděla, že se stala oběťmi šikanování v 18%, spolužákovi ve třídě bylo ubližováno v 56% a kamarádovi ve škole v 26%.

Z nabízené odpovědi „tobě“ vyplývá, že chlapci se stali oběťmi šikany ve více případech než děvčata. Tedy stali se přímo šikanovanými, terčem zábavy agresorů.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 9 – Ublížoval/a jsi někdy ostatním dětem?

Vyjádření	Chlapci	Dívky
Nikdy	64	106
Jen jednou	21	28
Několikrát	27	10
Často	2	1

Další možnosti, které děti uvedly v dotaznících:

CHLAPCI

- Někdy to mělo svůj důvod.
- Ze srandy

DÍVKY

- Podle toho, co mně dělali. (Nadávali mi, tak jsem jim nadala taky.)

Na tuto otázku chlapci odpověděli, že nikdy neublížovali ostatním dětem v 56%, několikrát v 24%, jen jednou v 18% a často v 2%.

Děvčata nikdy neublížovala v 73%, několikrát pouze v 7%, jen jednou v 19% a často v 1%.

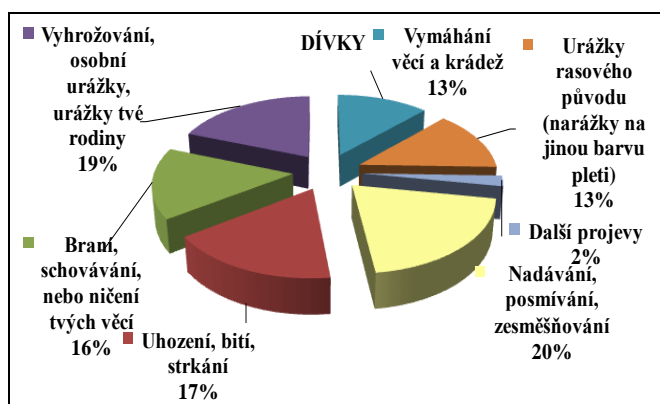
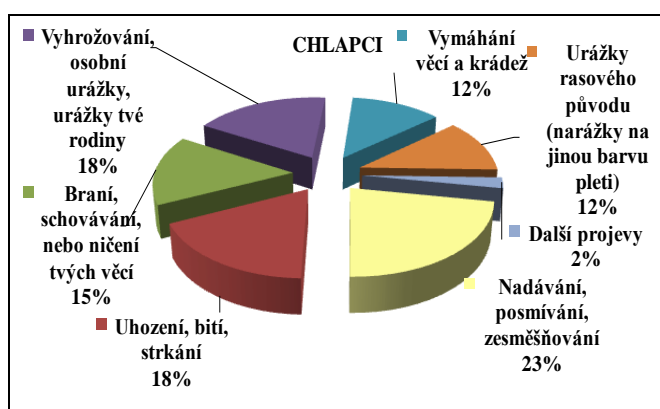
Z uvedených odpovědí vyplývá, že chlapci ubližují ve více případech ostatním dětem než děvčata.

Doplňující otázky ke zjištění názorů a zkušeností dětí se šikanou:

Otázka v dotazníku pro žáky č. 1 – Co podle tebe znamená výraz šikana?

Vyjádření	Chlapci	Dívky	Celkem
Nadávání, posmívání, zesměšňování	87	123	210
Uhození, bití, strkání	68	104	172
Braní, chovávání, nebo ničení tvých věcí	59	94	153
Vyhrožování, osobní urážky, urážky tvé rodiny	70	116	186
Vymáhání věci a krádež	47	75	122
Urážky rasového původu (narážky na jinou barvu pleti)	45	80	125

Při odpovědi na tuto otázku děti volily i několik možností najednou.

Otázku jsem vyhodnotila a pořadí určila dle počtu odpovědí od nejvyššího počtu k nejnižšímu. Je zřejmé, že děti si pod pojmem „šikana“ nejčastěji představují:

- 1) Nadávání, posmívání, zesměšňování
- 2) Vyhrožování, osobní urážky, urážky tvé rodiny
- 3) Uhození, bití, strkání
- 4) Braní, chovávání, nebo ničení tvých věcí
- 5) Urážky rasového původu (narážky na jinou barvu pleti)
- 6) Vymáhání věci a krádež

Další možné projevy výrazu šikany, vyjádřily děti svými slovy takto:

CHLAPCI

- Když mi někdo řekne, abych lízal podlahu.
- Nařizují mi, co má dělat poníženého.
- Posmíváním se kvůli tomu, jak kdo vypadá.
- Když mi někdo řekne – toč se na zemi.
- Záměrné porušování fyzické nebo psychické osobní svobody.
- Močení do obličeje.
- Sexuální harašení.
- Záměrné vylučování z kolektivu.
- Veškeré porušení osobní svobody.
- Neschopnost řešit své komplexy, problémy, nepochopení sebe ani svého okolí.
- Jakékoliv fyzické nebo psychické omezování svobody.

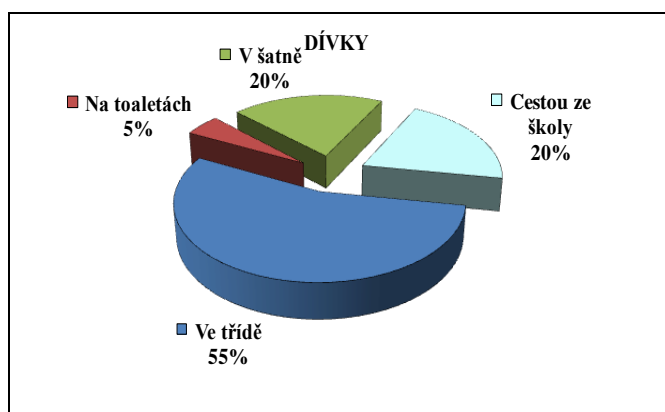
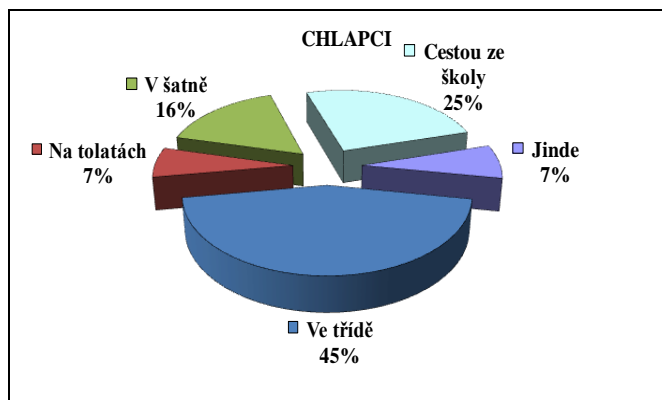
DÍVKY

- Ostré pomlouvání, navádění ostatních, aby se k šikaně přidali.
- Narážky na nedostatky druhého, zesměšňování před třídou, sprosté vyhrožování, když to neuděláš – tak tě zabiju!
- Může být i šikana přes internet.
- Sledování až domů, znervózňování, ponižování.
- Pomluvy.
- Posmívání se kvůli tomu, jak kdo vypadá.
- Dělat někomu šéfa a dávat mu zesměšňující práce.
- Když se třeba někomu smějí, že má oblečení ze sekáče nebo tak...
- Sexuální harašení
- Kyberšikana.
- Vše co je opakované, fyzicky a psychicky zraňující.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 5 – Kde bylo tobě nebo spolužákovi ubližováno?

Vyjádření	Chlapci	Dívky	Celkem
Ve třídě	55	81	136
Na toaletách	8	7	15
V šatně	20	30	50
Cestou ze školy	31	30	61
Jinde	9	12	21

Při odpovědi na tuto otázku děti volily i několik možností najednou.

Otázku jsem vyhodnotila a pořadí určila dle počtu odpovědí od nejvyššího počtu k nejnižšímu.

Z uvedených odpovědí vyplývá, že děti se s šikanováním nejvíce setkaly:

- 1) Ve třídě
- 2) Cestou ze školy
- 3) V šatně
- 4) Jinde
- 5) Na toaletách

Jiná místa, kde se děti s šikanou setkaly, popsaly svými slovy takto:

CHLAPCI

- **Všude.**
- **Před školou.**
- **Cestou do školy.**
- **Školní chodba.**
- **Školní akce.**

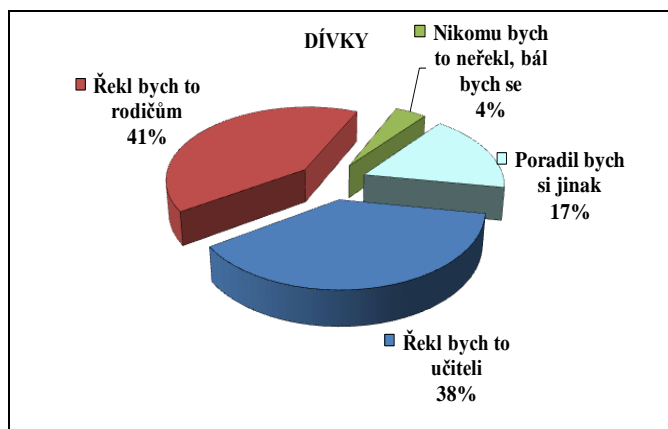
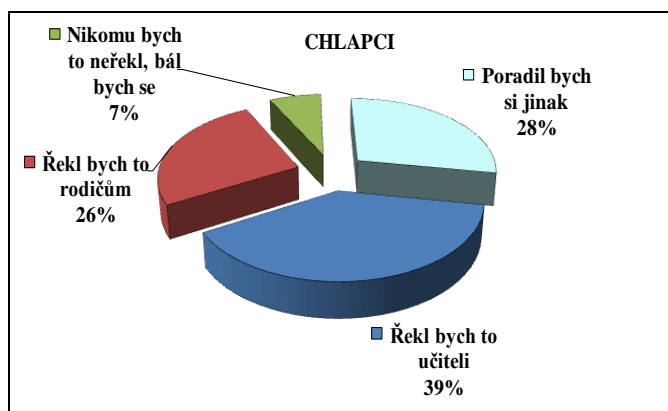
DÍVKY

- **Školní chodba.**
- **V kuchyňkách.**
- **Internet.**
- **Různě ve škole a venku.**
- **Před školou.**
- **Facebook.**
- **Kde jsem byla já, byli oni taky.**

Otázka v dotazníku pro žáky č. 6 – Co by jsi udělal/a, pokud bys byl ty, nebo tvůj kamarád šikanovaný?

Vyjádření	Chlapci	Dívky	Celkem
Řekl bych to učiteli	51	73	124
Řekl bych to rodičům	34	79	113
Nikomu bych to neřekl, bál bych se	9	8	17
Poradil bych si jinak	37	33	70

Při odpovědi na tuto otázku děti volily i několik možností najednou.

Otázku jsem vyhodnotila a pořadí určila dle počtu odpovědí od nejvyššího počtu k nejnižšímu.

Z odpovědí vyplývá, že děti mají důvěru v dospělé a v případě jejich setkání se šikanou, řešily by situaci následujícími způsoby:

- 1) Řekl bych to učiteli
- 2) Řekl bych to rodičům
- 3) Poradil bych si jinak
- 4) Nikomu bych to neřekl, bál bych se

Způsoby, jakými by si děti poradily, vyjádřily svými slovy takto:

CHLAPCI

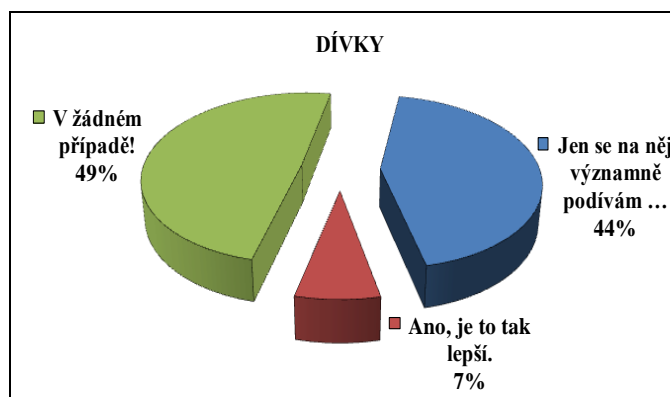
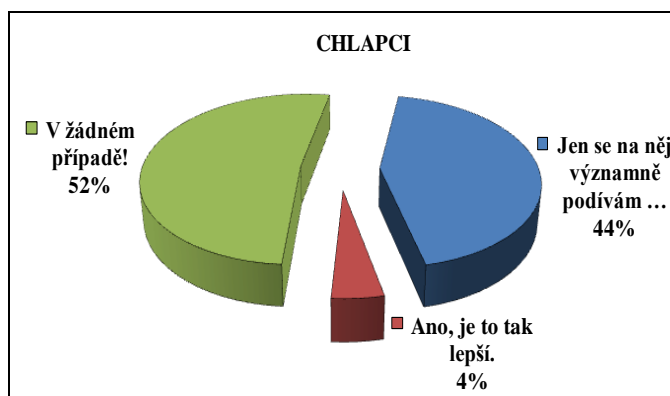
- Neudělal bych nic. Ignorace.
- Zkopat.
- Vyřídil bych si to pomocí party.
- Pořídil bych si ochranné pomůcky a s kamarády bychom jim to vrátili.
- Nenechal bych se šikanovat, a když už by se to stalo, vrátil bych to i s úroky.
- Zabil bych toho, kdo mě šikanuje.
- Poradil bych si sám.
- Zakročil bych pěstí, nebo obranou.
- Srovnal bych útočníka do latě.
- Za všechno v životě si můžeme sami. Změnil bych sám sebe.
- Býval jsem šikanován, teď už si to nikdo nedovolí.
- Dal bych šikanérům za uši.
- Zmlátil bych agresora.
- Vyřešil bych to s pachatelem, nebo poradil kamarádovi, jak se má bránit.
- Nenechal bych si to líbit.
- Nechal bych si to pro sebe.

DÍVKY

- Neudělala bych nic.
- Ignorace.
- Oplatit.
- Řekla bych to staršímu kamarádovi s boxerem a...
- Bránila bych ho, snažila to vyřešit s kamarádem, nějak mu pomohla a až kdyby nic nezabralo, za někým bych zašla.
- Nešťourat do vosího hnízda, jen by se to zhoršilo.
- Snaha promluvit si s člověkem, který šikanuje.
- Neřešila bych to.
- Nebránila bych ho. Kdybych to byla já, ignorovala bych slovní narážky.
- Co se týká verbální šikany, stačí se šikanovaného zastat a bránit se.
- Vyhledání informací na internetu týkající se šikany.
- Zastala bych se ho a nenechala bych si to líbit.
- Nejprve bych se snažila vyřešit to sama, jelikož říci něco učiteli je „bonzáctví“ a kdybych to řekla rodičům, tak ti by to řekli stejně učiteli. Myslím, že kamarádi by mi pomohli, já bych jim taky pomohla.
- Ve škole jsou pro tyto účely specializovaní odborníci.
- Řekla bych to sourozencům.
- Řekla bych to rodičům i kamarádce.
- Pokud by to šlo do extrému, zastala bych se ho.
- Začala bych mu taky něco dělat.

Otázka č. 7 – Na školní chodbě do tebe někdo úmyslně vrazí. Necháš si to líbit?

Vyjádření	Chlapci	Dívky	Celkem
Jen se na něj významně podívám, aby si nemyslel...	50	68	118
Ano, je to tak lepší. Taky by mi mohl provést něco horšího!	5	11	16
V žádném případě! Důrazně ho/ji požádám, aby příště dával/a lepší pozor.	59	76	135

Otázku jsem vyhodnotila a pořadí určila dle počtu odpovědí od nejvyššího počtu k nejnižšímu.

Z uvedených odpovědí vyplývá, že děti by se samy nebály a dokázaly se ohradit v případě, že do nich někdo úmyslně strčí. Jen nepatrný počet dětí by se bálo ohradit.

Tuto situaci by řešily takto:

- 1) V žádném případě si to nenechám líbit! Důrazně ho/ji požádám, aby příště dával/a lepší pozor.**
- 2) Jen se na něj významně podívám, aby si nemyslel...**
- 3) Ano, nechám si to líbit. Je to tak lepší. Taky by mi mohl provést něco horšího!**

Děti uvedly další možnosti, jak by se v takové situaci bránily:

CHLAPCI

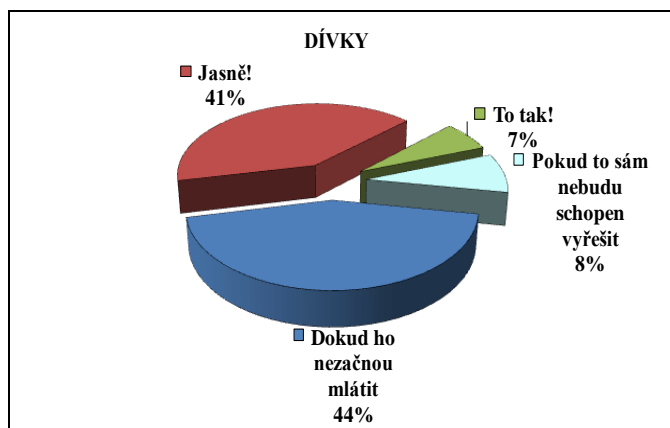
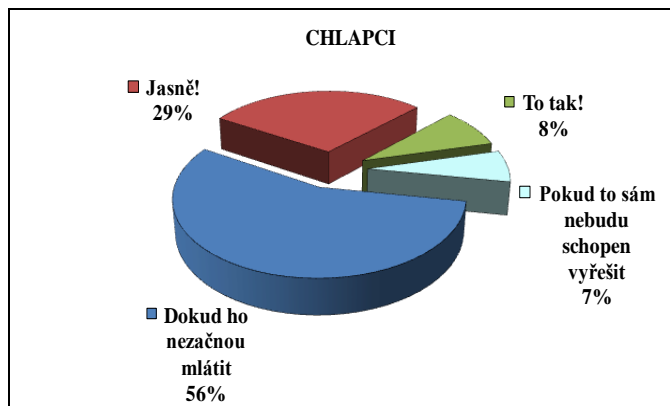
- **Dám mu kopačku do hlavy.**
- **Mám respekt a nikdo mě neuráží.**
- **Sprostě mu nadám.**
- **Vrazím do něho taky.**

DÍVKY

- **Zeptám se ho, proč to dělá?**
- **Budu se bránit.**
- **Mám spolužáka, vráží do mě úmyslně, ale ze srandy. Beru to. Taky do něho někdy strčím.**

Otázka č. 8 – Vidiš, jak ostatní někoho dost sprostě urážejí. Zasáhneš?

Vyjádření	Chlapci	Dívky	Celkem
Dokud ho nezačnou mlátit, nemíchám se do toho.	66	67	133
Jasně! Ten chudák to přece sám nemůže zvládnout!	34	63	97
To tak! Ještě bych na sebe upozornil/a. Oni by se pak pustili do mě!	10	10	20
Pokud to sám nebudu schopen vyřešit, požádám o pomoc dospělého.	8	13	21

Otázku jsem vyhodnotila a pořadí určila dle počtu odpovědí od nejvyššího počtu k nejnižšímu.

Z odpovědí na tuto otázku je jasné, že pokud se děti samy ocitnou v roli svědka při sprostém urážení spolužáka, nebudou se do incidentu vměšovat. Jedině v případě, že spolužák bude fyzicky napaden. Jen nepatrný počet dětí by se bálo zasáhnout, neboť by měly strach z možné odplaty.

Tuto situaci by následně řešily takto:

- 1) Dokud ho nezačnou mlátit, nemíchám se do toho.**
- 2) Jasně, zasáhnu! Ten chudák to přece sám nemůže zvládnout!**
- 3) Pokud to sám nebudu schopen vyřešit, požádám o pomoc dospělého.**
- 4) To tak! Ještě bych na sebe upozornil/a. Oni by se pak pustili do mě!**

Některé děti připsaly dle svého názoru jiné řešení:

CHLAPCI

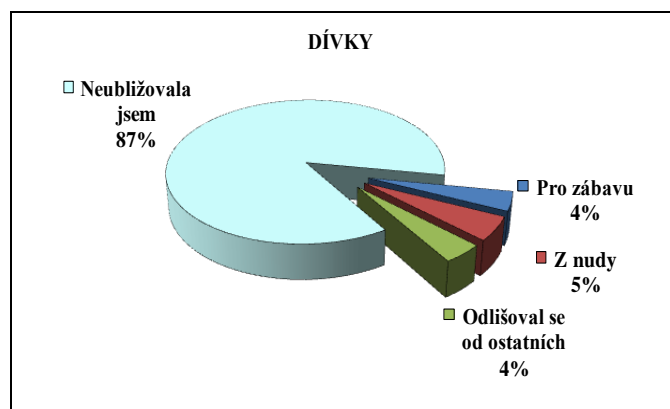
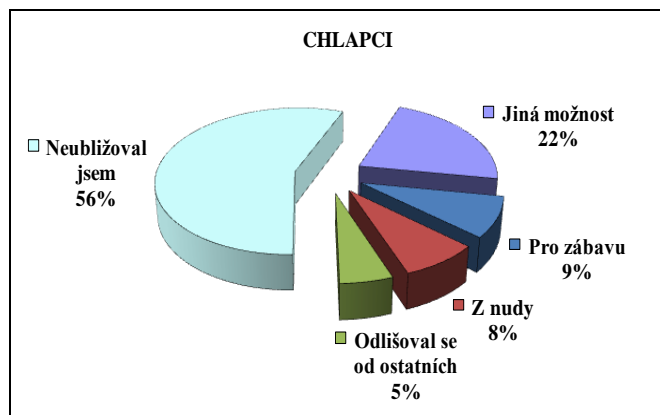
- **Záleží na tom, jestli je v tom ten člověk nevinně.**
- **Pokud jsou mladší, tak ano.**

DÍVKY

- **Záleží na situaci.**

Otázka č. 10 – Proč jsi ubližoval/a ostatním dětem?

Vyjádření	Chlapci	Dívky	Celkem
Pro zábavu	10	4	14
Z nudy	9	5	14
Odlišoval se od ostatních	6	4	10
Neubližoval/a jsem	64	85	149
Jiná možnost	25	24	49

Z odpovědí na tuto otázku jasně vyplývá, že děti v převážné většině ostatním dětem neubližují.

V ostatním případech se takto chovaly pro zábavu a z nudy – tyto možnosti dostaly stejný počet odpovědí.

Protože se nějakým způsobem odlišovaly od ostatních a také jiné možnosti jsou dalšími variantami odpovědí dětí.

Jiné možnosti, které děti přiměly ubližovat ostatním dětem, dle jejich vyjádření:

CHLAPCI

- Naštval mě a urazil mě.
- Nevím.
- Provokoval mě.
- Protože mě srali.
- Protože urážel, tak jsem mu vrazil.
- Protože mě naštvál svou drzostí.
- Koledoval si...
- Byl to zlý kluk.
- Vracel jsem jim to, oni nejdříve ubližovali mně.
- Jen pokud si začali, jinak bych bez důvodu nezačal.
- Je to pozdrav.
- Snad jen, když si to zasloužil a nebylo vyhnutí.
- Lhal, posmíval se, žaloval, podrážel, hrál si na lepšího, povyšoval se nad ostatní.
- Jen ze srandy, nikdy to není vážné.
- Pro vlastní bezpečí, byl jsem k tomu donucen.
- Mlátil o dva stupně mladšího spolužáka.

DÍVKY

- Protože jsem byla na určitou osobu naštvaná.
- Dovolovali si.
- Budu se bránit.
- Mám spolužáka, vráží do mě úmyslně, ale ze srandy. Beru to. Taky do něho někdy strčím.
- Problémy mezi sebou.
- Bránila jsem se.
- Byla to kráva.
- Zesměšňoval moji kamarádku.
- Chránila jsem děvčata před chlapci, protože na základní škole není chování chlapců k děvčatům pěkné.
- On začal první, nenechala jsem si to líbit.
- Nevím, asi krize věku.
- Nepamatuji se.
- Štvála mě, tak jsem ji slovně urazila.
- Navážela se do mě a ubližovala.
- Bála jsem se jít proti svým kamarádům.
- Sebral mi moje osobní věci bez dovolení.
- Když už to bylo delší dobu a mě ruply nervy.
- Protože mi ukradla peníze.
- Provokovala mě.
- Protože i ona se k nám nechovala dobře.

Otázka č. 11 – Čím bys ty sám/a přispěl/a k odstranění uvedeného problému?

Tato otázka byla otevřená a děti se k ní tedy mohly vyjádřit dle svého vlastního názoru. Děti uvedly mnoho možností, jak lze, dle jejich názoru přispět k odstranění šikany. Některé z nich uvádím:

CHLAPCI

- **Větší dozor na chodbách.**
- **Proč učitelé nesmí fackovat? Tím by se to vyřešilo. Tohle se dělo vždycky, ale učitelé to tím potlačovali, ale teď se to nesmí.**
- **Zvýšil bych tresty.**
- **Nejlépe nikomu neublížovat a pomáhat ostatním.**
- **Pomoc dospělého.**
- **To se nedá, každý neposlechne.**
- **Vzděláním dotyčných.**
- **Přísnější, tvrdé tresty.**
- **Všechno pramení z výchovy doma.**
- **Oddělit agresory.**
- **Hodně velký kázeňský trest.**
- **Abychom měli mezi sebou dobré vztahy ve třídě a byli dobrý kolektiv. To znamená, abychom celá třída, chodili na společné akce.**
- **Ničím. Nekamarádil bych se a vůbec bych se nebavil s člověkem, který mi není sympatický**
- **Šikana se jen tak nedá odstranit.**
- **Řádná domácí výchova a zásah rodičů.**
- **Měli by být potrestáni stejně, jako „bílí“ lidé.**
- **Rozdával bych trávu zadarmo, abych šířil mezi lidmi mír.**
- **Ukazovat názorně tomu, kdo šikanuje, jaké to je!**
- **Myslím, že je nutné, aby mladší děti pochopily, že v případě šikany musí dát vědět učitelům, rodičům, nebo kterémukoliv dospělému, který s tím může něco udělat (školní psycholog apod.)**
- **Já sám s tím nic neudělám, je to především povinnost rodičů, tam bych začal.**
- **Propagací, že se oběti nemusí bát svěřit a tím zakročit proti agresorovi.**
- **Šikana vzniká již nešťastnou situací doma, tudíž realizováním přednášek pro rodiče, pro studenty, aby se lépe chovali.**
- **Větší přehled rodičů o dění ve škole, osobní styk s kantory.**
- **Ničím. Je to zmedializované a přehnaně se to řeší. Dříve byl respekt ke starším a až na pár facek vše fungovalo. Dnes jsou malí drzí, a když se něco stane, nebo to přeženou, schovají se za učitele a šikana...Jak se mají umět chovat?**
- **Myslím, že je to nemožné, protože šikana je součástí soupeření.**
- **Do jisté míry mě to přijde normální. Snad jen při přesáhnutí meze...Úplně zabránit tomu nelze.**
- **Více se věnovat dětem – ze strany rodičů, případně učitelů.**
- **To, co agresor dělá oběti, mělo by se dělat jemu.**
- **Zpřísnění trestů, vyhození nepodmíněně ze školy.**

- Rákoskou.
- Je to neřešitelné. Záleží to individuálně na člověku, jak se bude chovat k ostatním a jestli mu jeho kamarádi stojí za to, aby se sebe dělal šaška a tím získal jejich „kamarádství“.
- Více stmelovacích programů = méně šikany.
- Poslal bych je na vojnu, aby věděli, že život není zábava a taky aby ucítili, jaké to je v kůži druhých.
- Sám nevím, šikana se podle mě nikdy neodstraní a vždy se najde někdo nemocný, kdo v tom nalezne zalíbení a útěchu.
- Pověsil bych je za uši do průvanu.
- Přestat se bát.
- Uplatněním pravidla „oko za oko“ a ne pouze napomenutím posměváčka.
- Selekcí různých typů lidí do tříd, udělat ve třídě zájmové skupiny tak, aby měl každý svoje místo.

DÍVKY

- Kompromis.
- Nikdo to nedokáže! I kdyby těm dětem říkali, aby to nedělaly, pokračovaly by v tom a myslely by si, že je to trapné nebo vtipné, když se to řeší v hodině. Budou se tomu smát.
- Snažila bych se lidi spřátelit. Přimět je k jinému pohledu na lidi. Protože podle mě to tak lehce nejde. Někteří učitelé se ani nezajímá, nebo to vůbec nevnímají. Když vidím, že někdo ubližuje slabšímu, postavím se za něj. Taky bych ve škole pouštěla nějaké naučné filmy, které nejsou dělaný pro malý děti a mají úroveň.
- Je důležité probrat si to v hlavě. Přemýšlet. Řešit problém složitěji. Ne, nadávala jsi – máš „body“. Jinak je to téměř bez významu.
- Rozdělila bych třídy. Takový ty machírky do jedné a ty nevýrazný do druhé.
- Sezení s psychologem.
- Asi bych do tříd dala kamery. Sice by to něco stálo, ale takhle by každý věděl, co je ta osoba zač, proč něco takového vůbec začalo a následně ho potrestala. Body ne, vždy se zapíšu a ten dotyčný to bude dělat dál...
- Snažila bych se, aby si byli všichni rovni a neměli důvod si ubližovat.
- Nevím, podle mě záleží na učitelích a lidech ve škole, je to dost individuální.
- Nevím, lidé jsou v dnešní době zlí, myslím, že nic moc nepomůže. Šikana se jen tak neodstraní. Ale když o něčem budu vědět, zasáhnu a ohlásím to.
- Nic mě nenapadá. Šikana tu byla vždy, je a taky bude. Dá se omezit, ale odstranit ne.
- Přednáškami, dobrým pedagogem a psychologem, který vzbuzuje důvěru.
- Pubertáči si vždycky něco najdou! Takže možná tak všude nainstalovat kamery.
- Podle mě se tomu nedá zabránit!
- Uniformy – nebudou viditelné rozdíly.
- Více různých programů pro školy, kde se spolužáci mezi sebou lépe poznají a uvědomí si, že se mají vzájemně respektovat. Důležitá je komunikace.

- Větším zapojením celé třídy v hodinách a na akcích.
- Asi si tím musí projít každý, je to součást vývoje, nikdy si nejsou všichni rovni. A ani z těch, co někoho v útlém věku šikanují, nemusí vyrůst špatní lidé.
- Probírat toto téma na Základní škole a možná zavést uniformy.
- Lepší výchova dětí.
- Ve škole lepší dozor učitelů, aby učitelé více šikanu zkoumali a ze strany rodičů velký zájem o své děti.
- Větší tresty a větší pozornost profesorů i ostatních spolužáků.
- Pohovory s psychology, pouštění dokumentů o šikaně ve třídách, diskutováním.
- Psychologové, psychiatři, past'ák.
- Pokud člověk neprovokuje, ostatní nemají důvod ubližovat.
- Zásah dospělého, odstranění agresora ze školy a trest.
- Lepší výchova dětí.
- Možná řádné potrestání, ale v některých případech to nejde. Děcka mají různé povahy. Pokud je někdo slabší, doporučila bych mu ostré lokty, nebát se.
- Nemůžu nikomu zakázat, aby někoho šikanoval, je to jeho vlastní hloupost a vždy se někdo takový najde.
- Odstraníme jednoho, přijdou další.
- Pokusila bych se zařídit, aby třídy povinně chodily na přednášky o šikany, např. brněnské K-centrum.
- Ve třídě je dost důležité, spojit žáky. Kolektivní úlohy, hry, společné výlety. Myslím si, že vše je o všímavosti, většinou silná parta šikanovala jednoho – jiného – chytrého člověka. Nevím, jaké opatření by se mělo zařídit, člověk musí mít odvalu něco s tím dělat.
- Apelovala bych na rodiče, aby lépe vychovávali své děti. Za agresivní chování může především výchova.
- Vytvořit ve škole dojem, že jsou si všichni rovni.
- Rozhodně bych vystěhovala Romy, protože jsou většinovými účastníky při fyzickém napadení. Ale i kdybych nějak výrazně zasáhla, stejně by ostatní začali páchat něco jiného.

HYPOTÉZA č. 2:

Věkově starší žáci mají vyšší sklon k násilnému chování, než žáci mladší.

Otázka č. 15 – Když mě někdo uhodí, tak se neznám a oplatím mu to ještě silněji.

Otázka č. 17 – Urazí-li spolužák mě, nebo mou rodinu, zaslouží potrestat.

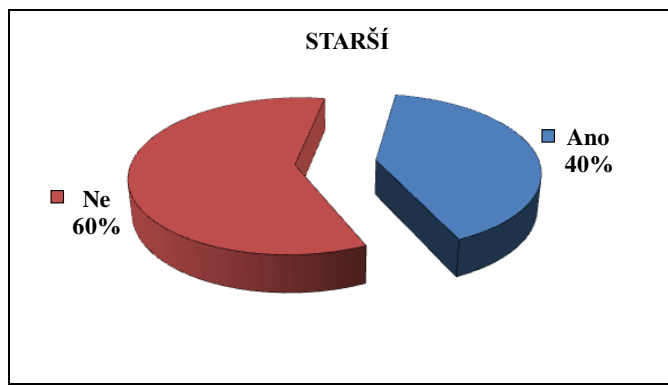
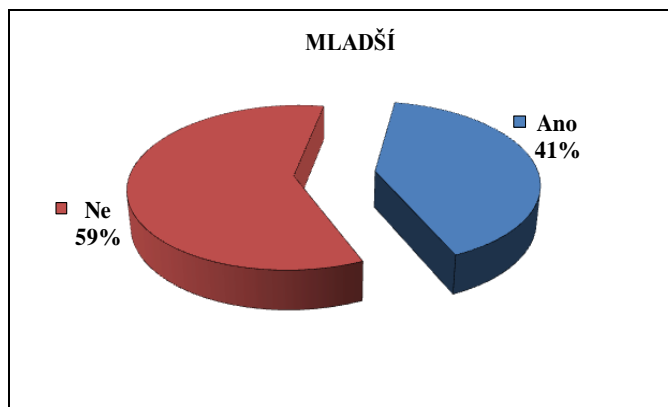
Otázka č. 18 – Kdybych měl/a použít fyzické násilí, abych obhájil/a svá práva, tak to Udělám.

Otázka č. 19 – Někdy bývám trochu hrubý/á ke spolužákům, kteří se mi nelíbí.

Otázka č. 20 – Často si připadám jako bomba, která má každou chvíli vybuchnout.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 15 – Když mě někdo uhodí, tak se neznám a oplatím mu to ještě silněji.

Vyjádření	Mladší	Starší
Ano	46	49
Ne	67	72

Některé děti ještě připsaly:

- **Záleží na okolnostech a o co jde.**
- **Občas se nechám vytočit v tlačenici na zábavě.**
- **Nepoužiji fyzickou sílu ale psychiku.**

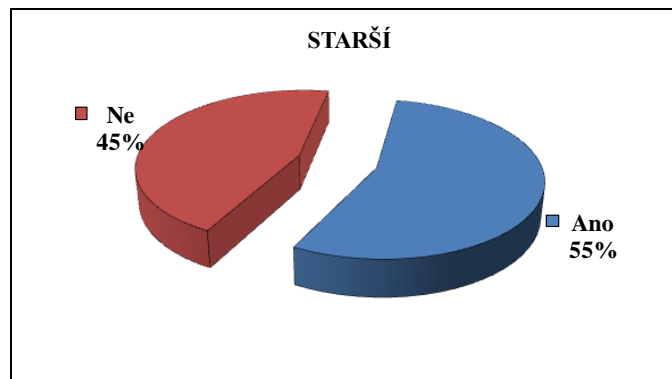
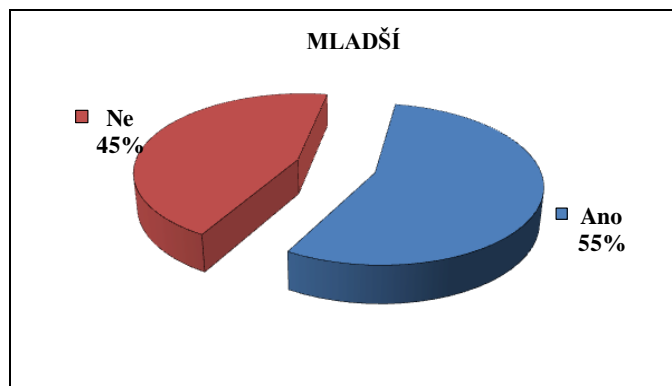
V případě že někdo uhodí mladší žáky, oplatili by ránu v 41%, fyzického útoku by se nezúčastnilo 59% mladších dětí.

Pokud by někdo uhodil starší žáky, ránu by oplatili v 40%, naopak bez fyzické odpovědi by zůstalo 60% dětí.

Odpovědi na tuto otázku jsou vzácně vyrovnané. Ovšem jen s velmi nepatrným rozdílem by mladší žáci, v případě, že je někdo uhodí, byli více agresivní než žáci starší a ránu by oplatili ještě silněji.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 17 – Urazí-li spolužák mě, nebo mou rodinu, říká si o výprask.

Vyjádření	Mladší	Starší
Ano	67	72
Ne	54	59

Některé děti dopsaly k odpovědi:

- **Záleží na konkrétním způsobu.**
- **Tohle nejde objektivně posoudit.**
- **Jak kdy.**

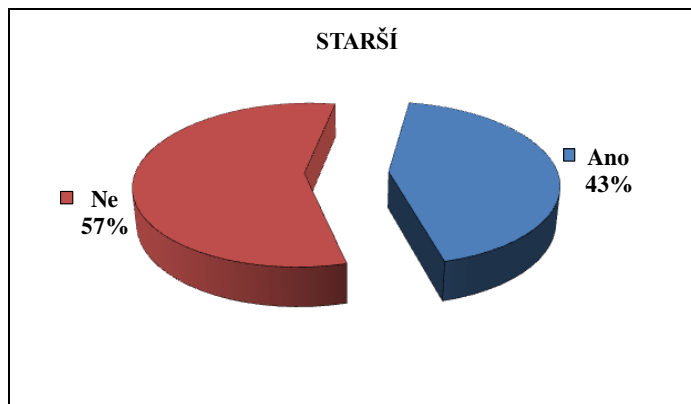
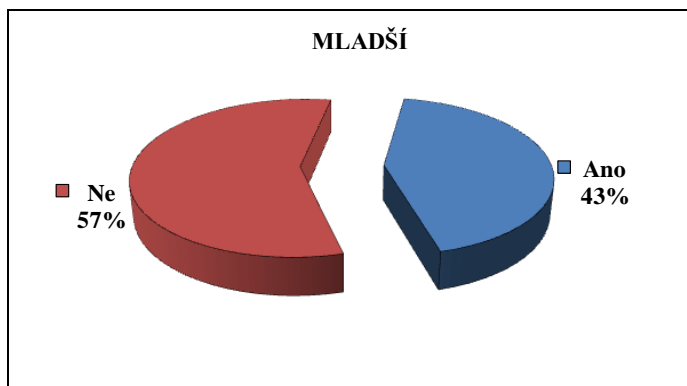
Tato otázka byla naprosto shodně zodpovězena mladšími i staršími žáky.

Obě skupiny dětí by při slovním napadení reagovaly fyzickou odplatou v 55% a naopak v 45% by děti verbální napadení ignorovaly.

Z odpovědí tedy vyplývá, že většina mladší i starší kategorie žáků by fyzicky reagovala na verbální napadení své osoby.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 18 – Kdybych měl/a použít fyzické násilí, abych obhájil/a svá práva, tak to udělám.

Vyjádření	Mladší	Starší
Ano	53	57
Ne	70	75

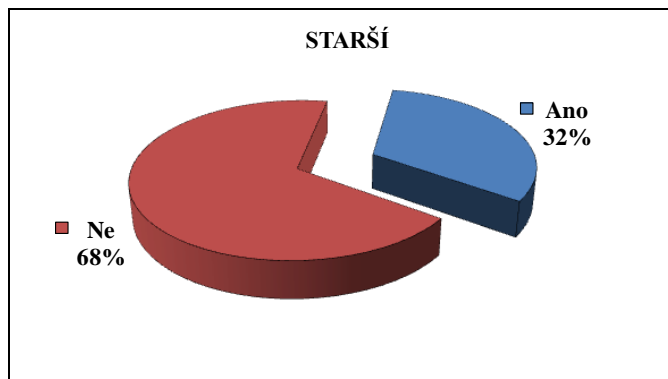
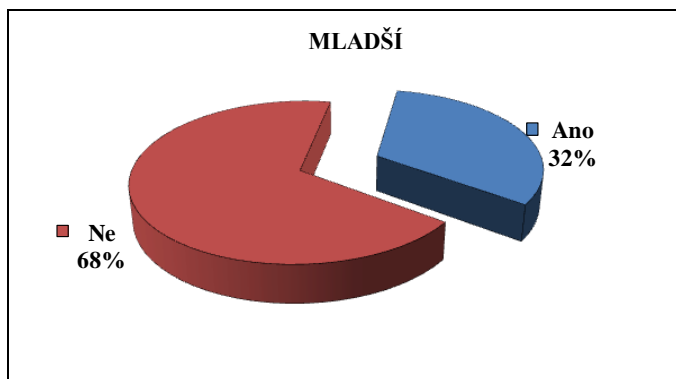
Tato otázka byla naprosto shodně zodpovězena mladšími i staršími žáky.

Obě skupiny dětí by v případě potřeby obhájení svých práv v 57 % fyzické násilí nepoužilo. Naopak v 43% by děti fyzické násilí použily.

Z odpovědí dětí vyplývá, že skupina mladších i starších dětí by nepoužila fyzické násilí k dosažení svých práv.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 19 – Někdy bývám trochu hrubý/á ke spolužákům, kteří se mi nelíbí.

Vyjádření	Mladší	Starší
Ano	40	43
Ne	84	91

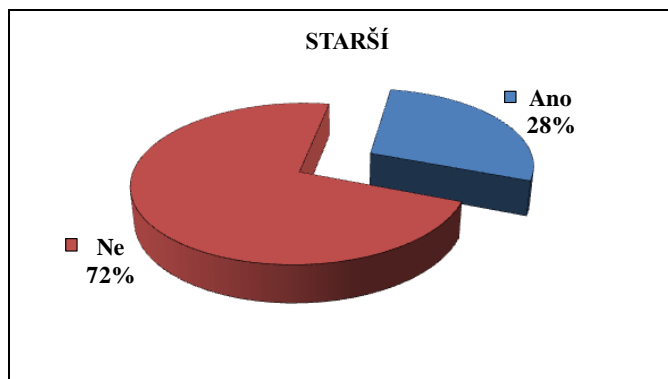
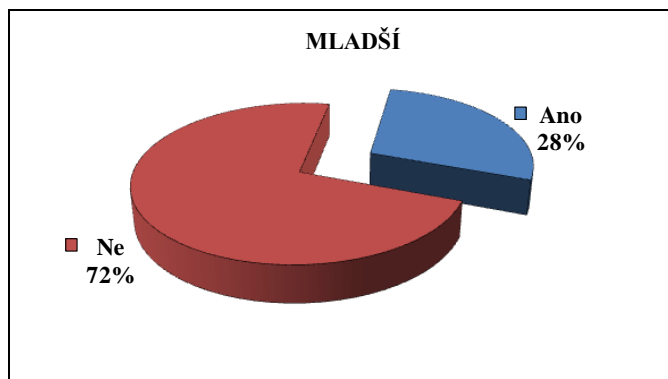
Další otázka, která byla naprosto shodně zodpovězena oběma kategoriemi žáků.

Skupina mladších i starších dětí nebývá hrubá v 68% ke spolužákům, kteří se jim nelíbí. Pouze v 32% se k hrubostem přiznala.

Je zřejmé, že mladší i starší děti nebývají v převážné většině případů hrubé ke svým spolužákům jen proto, že se jim nelíbí.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 20 – Často se připadám jako bomba, která má každou chvíli vybuchnout.

Vyjádření	Mladší	Starší
Ano	34	37
Ne	88	95

Otázka byla opět naprosto shodně zodpovězena skupinou mladších i starších dětí.

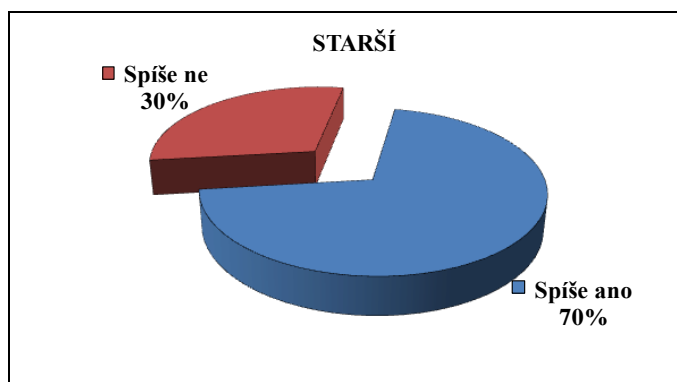
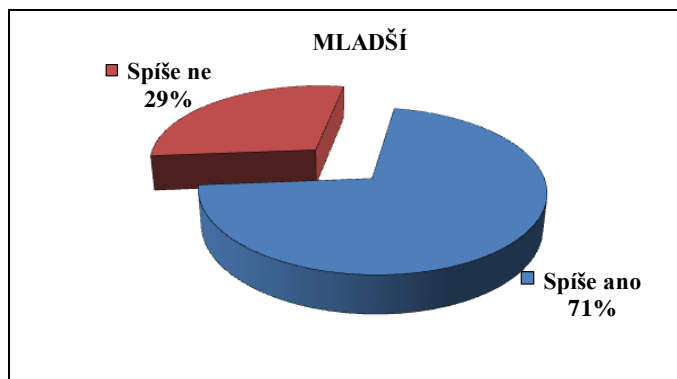
Mladší i starší žáci v sobě neshovávají nashromážděnou agresivitu v 72%, pouze v 28%, jsou děti pod tlakem a v případě malých neshod budou reagovat nepřiměřeně agresivně.

Závěr z těchto odpovědí je zřejmý a potěšující. Převážná většina mladších i starších žáků v sobě nashromážděnou agresivitu neukrývá.

Doplňující otázky pro zajímavost, ke zjištění názorů a zkušeností dětí s agresivitou a násilným chováním:

Otázka v dotazníku pro žáky č. 12 – Chodím do školy rád/a?

Vyjádření	Mladší	Starší	Celkem
Spíše ano	88	95	183
Spíše ne	36	40	76

Některé děti ještě připsaly možnosti:

MLADŠÍ

- **Chodím do školy, protože musím.**

STARŠÍ

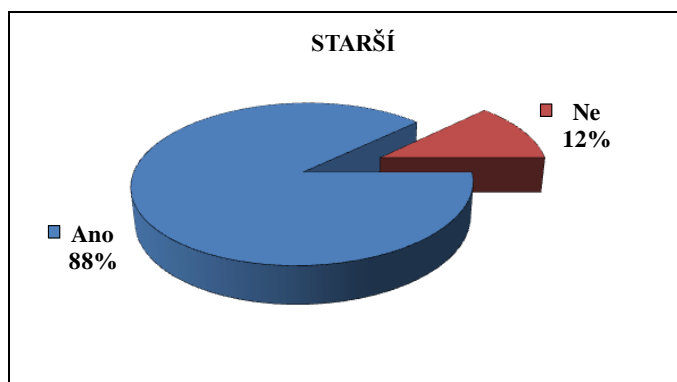
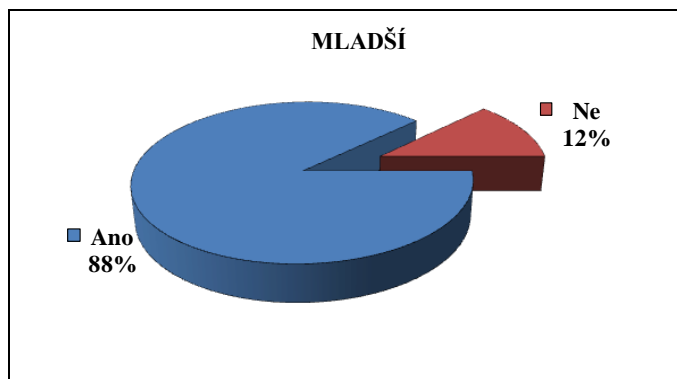
- **Jak kdy, záleží také na psychickém stavu, písemce atd.**

Z odpovědí dětí na tuto otázku je zřejmé, že někteří mladší žáci chodí do školy z povinnosti. Ovšem žáci starší již vědí, že škola je jedním z kroků na cestě k vysněné budoucnosti.

Závěrem lze tedy konstatovat, že většinou děti chodí do školy rády a na školní prostředí se těší.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 13 – Cítím se ve škole bezpečně?

Vyjádření	Mladší	Starší	Celkem
Ano	107	115	222
Ne	15	16	31

Jedna mladší dívka připsala:

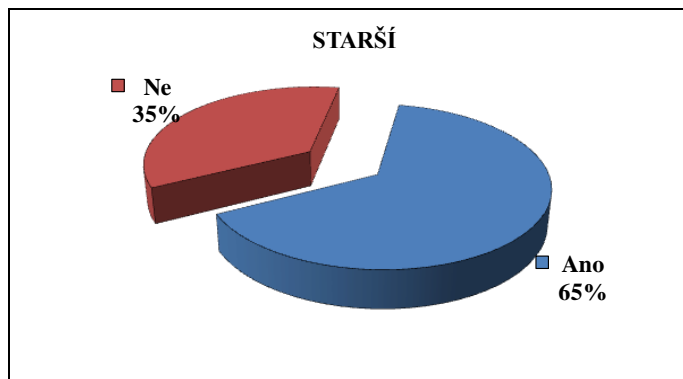
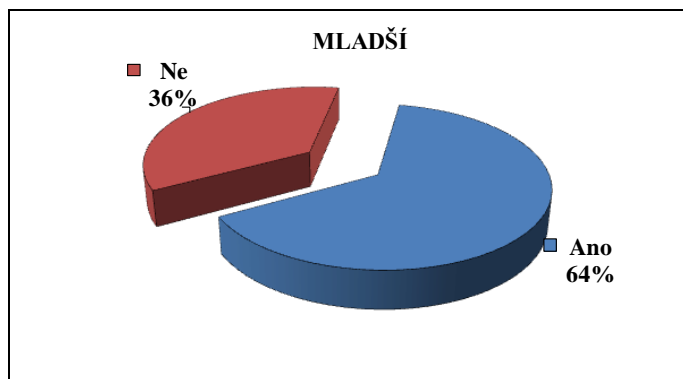
- **Možná se bojím krádeže ve skříňkách.**

Z odpovědí na tuto otázku jasně vyplývá, že se děti ve škole v převážné většině cítí bezpečně. Dá se říci, že děti do školy chodí z větší části bez obav, že by jim bylo nějakým způsobem ubližováno.

V dnešní době, kdy nás různá média zahrnují informacemi o zvyšujícím se násilí je to dle mého názoru velmi pozitivní zjištění. Hlavně pro nás – rodiče.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 14 – Když neschvaluji chování svých spolužáků, dám jim to jasně najevo.

Vyjádření	Mladší	Starší	Celkem
Ano	79	86	165
Ne	44	47	91

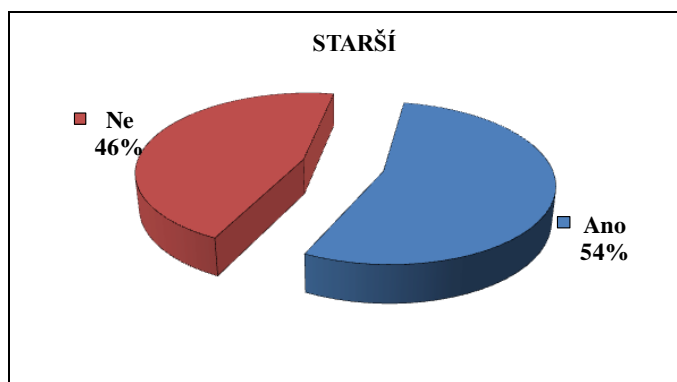
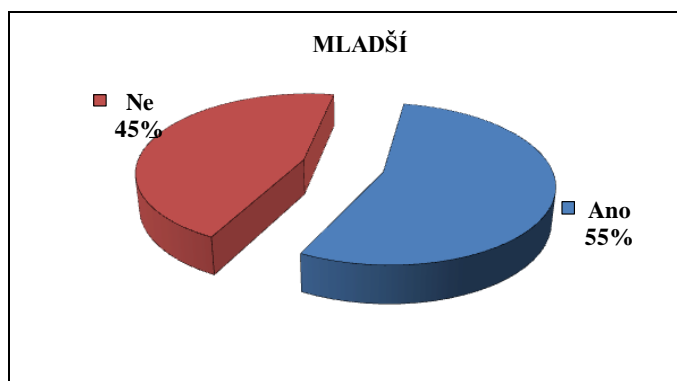

Pokud se dětem nelíbí, jak se jejich spolužáci chovají, lze z odpovědí dětí vyvodit závěr, že většina z nich takové chování neschvaluje a dá to svým spolužákům jasně najevo.

Myslím si, že tímto postojem si děti začínají tvořit svůj názor na různé druhy chování ve společnosti. Je to známka jejich dospívání a jejich vyspělosti v oblasti psychiky. Těší mě, že děti sdílí tento názor, neboť je velmi důležitý pro jejich další vývoj. Je však další otázkou, jestli se takto jednotlivý žák projeví nejen anonymně do dotazníku, ale také ve skutečnosti v kolektivu dětí.

Otázka v dotazníku pro žáky č. 16 – Mám vždy se spolužáky trpělivost

Vyjádření	Mladší	Starší	Celkem
Ano	52	56	108
Ne	43	47	90

Poslední závěr, i když ne tak jednoznačný, jako ty v předcházejících otázkách lze učinit z odpovědí na poslední otázku.

Cílem této otázky bylo zjistit, zda jsou děti schopny si navzájem pomoci. Nebyla směřována pouze k šikaně a násilí, ale obecně k vzájemným vztahům.

Ve většině případů mají děti se svými spolužáky trpělivost, což svědčí o skutečnosti, že se nenechají příliš rychle unést svou momentální náladou. Výsledkem mého šetření je pozitivní závěr, že děti snadno nepodlehnu svým negativním emocím a vzájemně si vyjdou vstříc. Jedná se například o vysvětlení probírané školní látky, pomoc s domácími úkoly.

HYPOTÉZA č. 3 :

Většina učitelů je seznámena s pojmem, problematikou, prevencí a řešením šikanování.

Otázka č. 1 – Vím, co pojem šikana znamená

Otázka č. 2 – Byl/a jsem seznámen/a s problematikou, prevencí a způsoby řešení šikany ve školním prostředí.

OTÁZKY DOPLŇUJÍCÍ HYPOTÉZU:

Otázka č. 3 – Pokud ano, tak jakou formou?

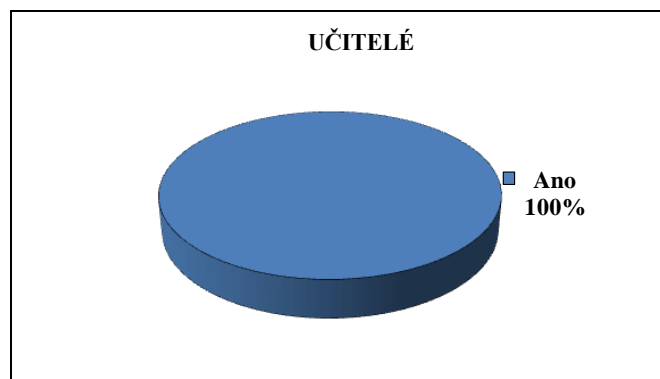
Otázka č. 4 – V naší škole jsem se již setkal/a s případem šikany mezi žáky.

Otázka č. 5 – Řešil jsem již případ šikany na naší škole.

Otázka č. 8 – Jakým způsobem jste řešili nejzávažnější projevy násilí a šikany?

Otázka v dotazníku pro učitele č. 1 – Vím, co pojem šikana znamená.

Vyjádření	Počet odpovědí
Ano	52
Ne	0

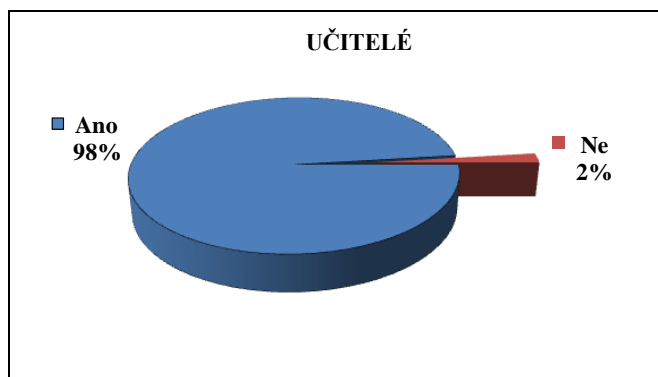

Na tuto otázku odpovědělo kladně 100% učitelů, z čehož vyplývá, že jsou všichni s tímto pojmem seznámeni a jsou si vědomi všech jejích nástrah a záležitostí.

Pokud by se vyskytla jen jedna záporná odpověď, byla bych tímto zjištěním ze strany učitelů nemile překvapena. Těší mě, že mohu z této otázky vyvodit 100% pozitivní závěr.

Otázka v dotazníku pro učitele č. 2 – Byl/a jsem seznámen/a s problematikou, prevencí a způsoby řešení šikany ve školním prostředí.

Vyjádření	Počet odpovědí
Ano	51
Ne	1

Otázka zjišťovala, zda byli učitelé proškoleni, či seznámeni s možnými alarmujícími příznaky, preventivním opatřením, a také způsobem řešení šikany.

98% učitelů zvolilo v dotazníku kladnou odpověď. Pouze jeden učitel odpověděl na otázku záporně. S problematikou šikanování nebyl žádným způsobem seznámen a jeho záporná odpověď činí 2% z celkového počtu odpovědí.

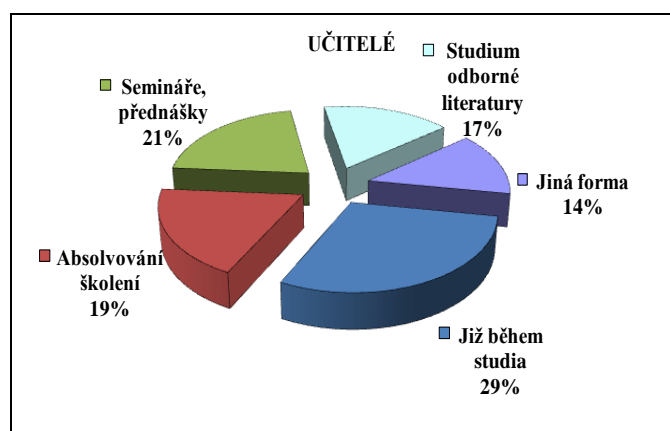
Z uvedených odpovědí vyplývá, že učitelé jsou v převážné většině s problematikou, prevencí a způsoby řešení šikany ve školním prostředí seznámeni.

OTÁZKY DOPLŇUJÍCÍ HYPOTÉZU č. 3:

Otázka v dotazníku pro učitele č. 3 – Pokud ano, jakou formou?

Vyjádření	Počet odpovědí
Již během studia	28
Absolvování školení	18
Semináře, přednášky	20
Studiem odborné literatury	16
Jiná forma	13

Na tuto otázku učitelé volili více odpovědí.

Uvedená otázka měla za úkol zjistit nejčastější formy seznámení učitelů s problematikou, prevencí a způsoby řešení šikany ve školním prostředí.

Nejčastěji se učitelé s problematikou šikany seznámili již během studia. Počet těchto odpovědí činí 29%. S malým rozdílem následuje seznámení formou přednášek a seminářů – odpovědi činí z celkového počtu 21%. Absolvování školení bylo v odpovědích obsaženo 19%, forma studia odborné literatury 17% a jiná forma seznámení s problematikou šikany obsahovala 14% odpovědí.

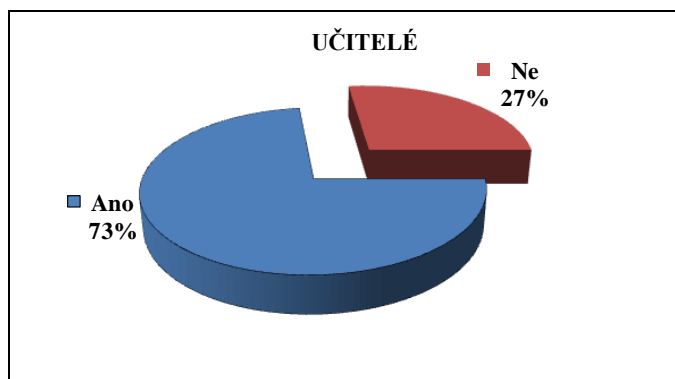
Někteří učitelé dopsali jinou – konkrétní formu seznámení se s šikanou:

- **Metodika prevence na škole – výchovný poradce.**
- **Porady.**
- **Praxe.**

Závěrem lze říci, že nejčastěji se učitelé s problematikou, prevencí a různými způsoby řešení šikanování seznámili již během studia. Je pozitivní, že se na toto sociálně nežádoucí chování již během získávání pedagogického vzdělání nezapomíná.

Otázka v dotazníku pro učitele č. 4 – V naší škole jsem se již setkal/a s případem šikany mezi žáky.

Vyjádření	Počet odpovědí
Ano	38
Ne	14

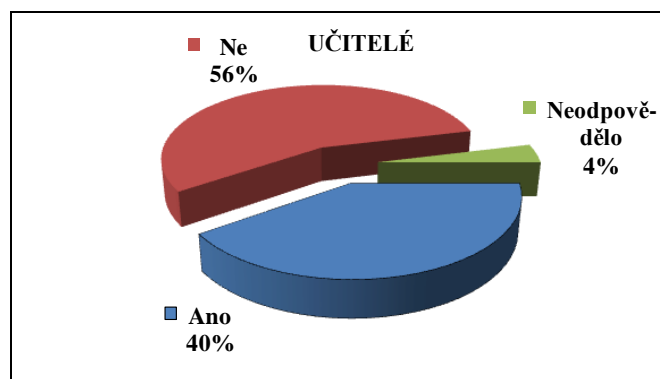

Odpovědi na tuto otázku byly jednoznačné. Skupina 73% učitelů se již s šikanováním mezi žáky setkala. Naopak skupina pouze 14% učitelů ještě ve škole případ šikany nezaznamenala.

Z odpovědí lze vyvodit závěr, který potvrzuje skutečnost, že šikana je na různých typech škol rozšířeným nežádoucím jevem mezi dětmi.

Otázka v dotazníku pro učitele č. 5 – Řešil/a jsem případ šikany na naší škole.

Vyjádření	Počet odpovědí
Ano	21
Ne	29
Neodpovědělo	2

Otázka směřovala k zjištění, zda se již učitelé ve své praxi podíleli na řešení případu šikany přímo ve školním prostředí.

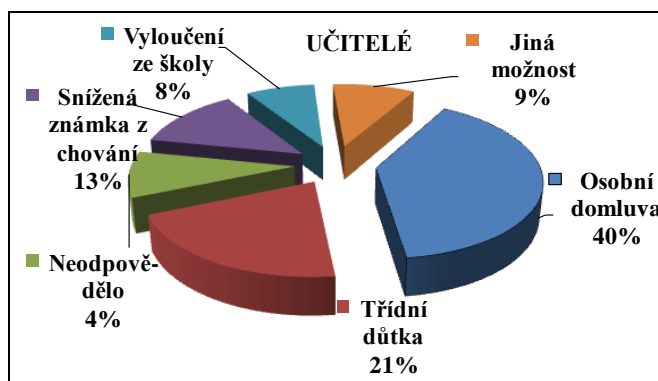
Větší počet odpovědí bylo záporných – 56% učitelů v dotazníku vyjádřilo, že šikany ještě neřešilo. 40% kladných odpovědí, vyjadřuje menší počet učitelů, které se na řešení šikanování ve škole podílelo. Na otázku neodpověděla 4% učitelů.

Většina dotázaných učitelů tedy ještě osobně ve své praxi šikanování neřešila.

Otázka v dotazníku pro učitele č. 8 – Jakým způsobem jste řešili nejzávažnější projevy násilí a šikany?

Vyjádření	Počet odpovědí
Osobní domluva	25
Třídní důtka	13
Ředitelská důtka	6
Snížená známka z chování	8
Vyloučení ze školy	5
Jiná možnost	6
Neodpovědělo	3

Při odpovědi na tuto otázku učitelé volili více možností.

Otázka měla pomoci vytvořit představu, jaká opatření či tresty, nejčastěji použili učitelé po vyřešení nejzávažnějších projevů násilí a šikanování mezi dětmi.

Největší skupina odpovědí obsahovala osobní domluvu – v 40%. Další početnější skupinou odpovědí byla třídní důtka – 21%. Snížená známka z chování je zaznamenána v 13% odpovědí, následuje skupina jiných možností – 9%, forma vyloučení ze školy je obsažena v 8%. Na tuto otázku neodpověděla 4% učitelů.

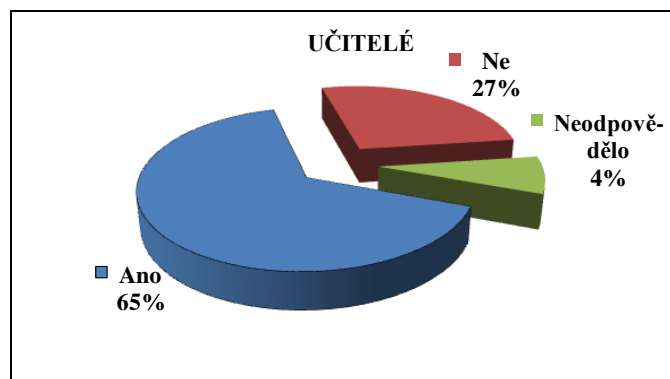
Z uvedených odpovědí vyplývá, že učitelé nejčastěji volí jako způsob, či formu trestu za šikanování osobní domluvu.

Z mého pohledu se jedná o nedostatečnou formu trestu. Agresor si musí uvědomit svou vinu a také za ni nést odpovědnost.

Otázky položené učitelům pro zajímavost:

Otázka v dotazníku pro učitele č. 6 – V případě, že bude nutné řešit šikanu na naší škole, domnívám se, že problém zvládneme v rámci pedagogického sboru, bez pomoci odborníků z jiných institucí.

Vyjádření	Počet odpovědí
Ano	34
Ne	14
Neodpovědělo	4

Tato otázka si kladla za cíl zobrazit skutečnost, zda jsou učitelé přesvědčeni, že dokáží šikanování vyřešit pouze v rámci pedagogického sboru, bez pomoci odborníků z jiných institucí.

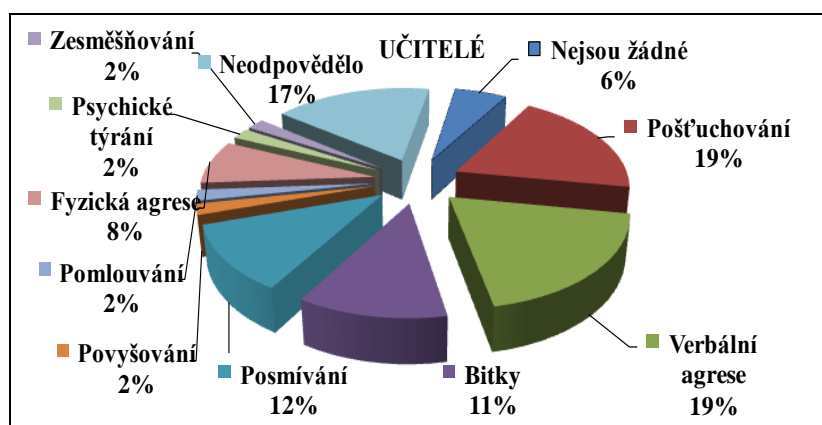
Většina učitelů volila kladnou odpověď, v celých 65% jsou si učitelé jisti, že šikanu vyřeší v kolektivu pedagogů. Naopak stejný názor nesdílí 27% učitelů. Tento počet se přiklání spíše k odpovědi záporné. K této otázce se nevyjádřilo 4% učitelů.

Většina učitelů je přesvědčena, že v případě, že bude nutné řešit šikanu, zvládnou tento problém vyřešit v rámci pedagogického sboru, bez pomoci dalších odborníků z jiných institucí.

Dle mého názoru je k takovému tvrzení vede pedagogická praxe a také již nabyté zkušenosti s řešením šikanování.

Otázka v dotazníku pro učitele č. 7 – Jaké jsou nejčastější projevy násilí ve Vaší třídě?

Vyjádření	Počet odpovědí
Nejsou žádné	3
Pošťuchování	10
Verbální agrese	10
Bitky	6
Posmívání	6
Povyšování	1
Pomlouvání	1
Fyzická agrese	4
Psychické týrání	1
Zesměšňování	1
Neodpovědělo	9

Otázku jsem vyhodnotila a pořadí určila dle počtu odpovědí od nejvyššího počtu k nejnižšímu.

Nejčastější formy násilí, které se objevuje mezi dětmi ve třídě, učitelé označili:

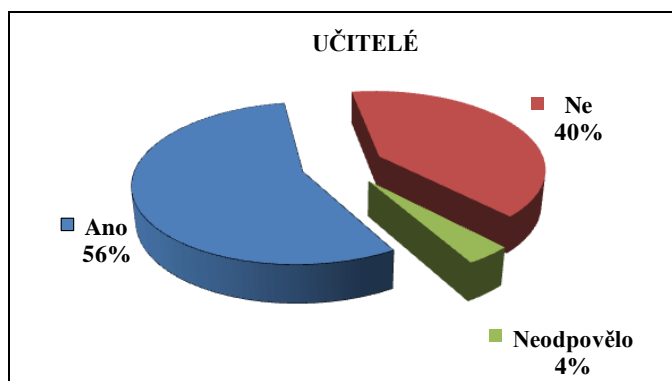
- 1) Pošťuchování, verbální agrese.
- 2) Bitky, posmívání.
- 3) Fyzická agrese.
- 4) Žádné projevy násilí se nevyskytují.
- 5) Povyšování, pomlouvání, psychické týrání, zesměšňování.

Z uvedených odpovědí učitelů vyplývá, že k nejčastější formě násilí, která se mezi dětmi objevuje, patří „pošťuchování“ a „verbální agrese“. Tyto druhy násilí byly shodně označeny stejným počtem odpovědí. Jsou to tedy projevy mírnějších forem násilí, které patří k psychickému vývoji dítěte.

Naopak k nejméně se vyskytujícím formám násilí, patří „povyšování“, „pomlouvání“, „psychické týrání“ a „zesměšňování“.

Otázka v dotazníku pro učitele č. 9 – Doplnujete si v problematice šikany a násilí vzdělání?

Vyjádření	Počet odpovědí
Ano	29
Ne	21
Neodpovědělo	2

Otázka si kladla za cíl zmapovat skutečnost, zda učitelé nezakrňují v problematice šikany a násilí a jestli si doplňují v této problematice vzdělání.

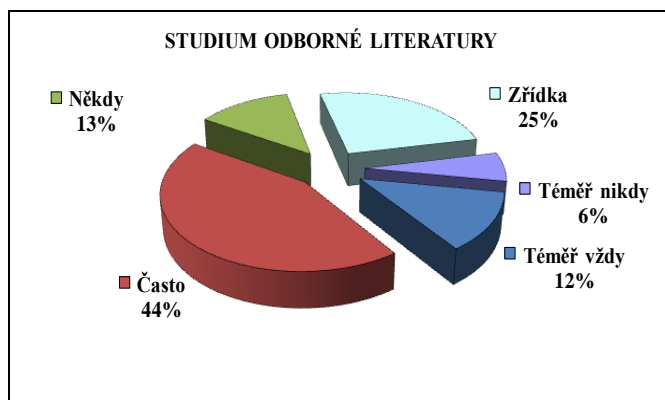
V 56% jsem zaznamenala kladnou odpověď, naopak záporná odpověď se vyskytla v 40%. Na otázku neodpovědělo 4% učitelů.

I když si většina učitelů doplňuje průběžně vzdělání v problematice šikany a násilí, je také na druhé straně velká skupina učitelů, kteří naopak informace k tomuto problému neobnovují a neaktualizují.

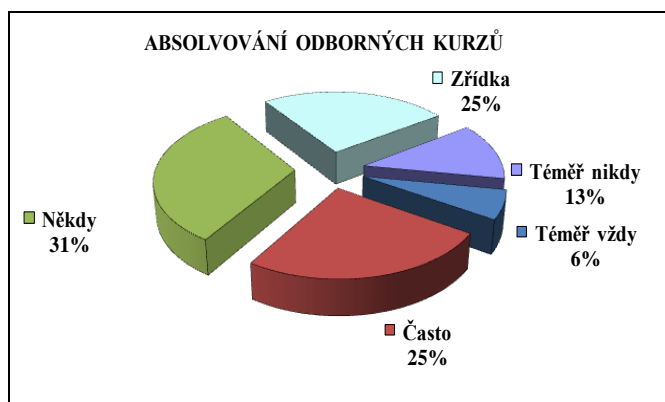
Dle mého názoru je toto zjištění alarmující, vzhledem ke skutečnosti, že je tento nežádoucí způsob chování mezi dětmi velmi rozšířen.

Otázka v dotazníku pro učitele č. 10 – Pokud si v problematice šikany a násilí doplňujete vzdělání, jakým způsobem a jak často?

Vyjádření	TÉMĚŘ VŽDY	ČASTO	NĚKDY	ZŘÍDKA	TÉMĚŘ NIKDY
Studium odborné literatury	2	7	2	4	1
Absolvování odborných kurzů	1	4	5	4	2
Konzultace s pracovníky PPP	4	4	6	1	1
Využití služeb specializovaných institucí	0	2	3	6	5

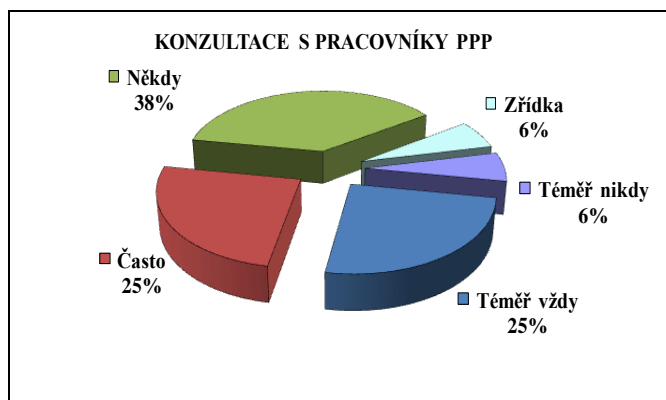

Studium odborné literatury využívá ke svému vzdělání v oblasti šikany a násilí „často“ 44% učitelů, naopak „téměř nikdy“ 6% učitelů.

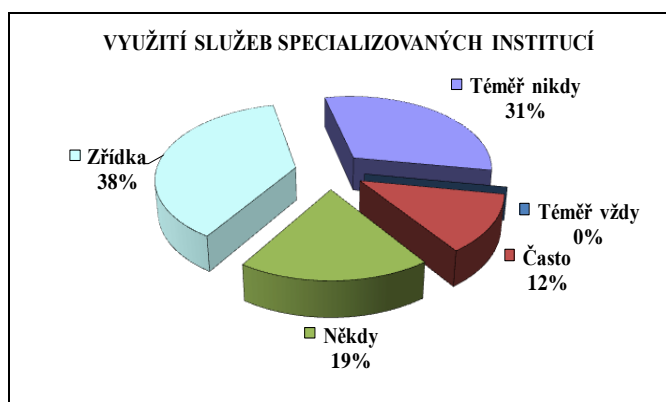
K doplnění vzdělání pomocí odborných kurzů, se hlásí stejné množství dvou skupin učitelů. 25% odpovědí, dosáhla možnost „často“ i „zřídka“.

Naopak odborné kurzy pro doplnění vzdělání v oblasti šikanování a násilí „téměř nikdy“ nevyužívá 13% dotázaných učitelů.

Služeb odborníků z pedagogicko-psychologických poraden „někdy“ využívá 38% učitelů a možnost „téměř vždy“ volilo 25% dotázaných učitelů.

Konzultace s pracovníky pedagogicko-psychologických poraden využívá ke svému vzdělávání v oblasti šikany a násilí stejné množství učitelů. Učitelé zvolili pouze 6% odpovědí s možností „téměř nikdy“ a „zřídka“.

Vzdělání pomocí využití služeb specializovaných institucí „téměř nikdy“ ke svému doplnění informací nevyužívá 31% učitelů. Možnost „zřídka“ volilo 38% dotázaných učitelů. Naopak služeb specializovaných institucí nevyužívá „téměř vždy“ žádný dotázaný učitel.

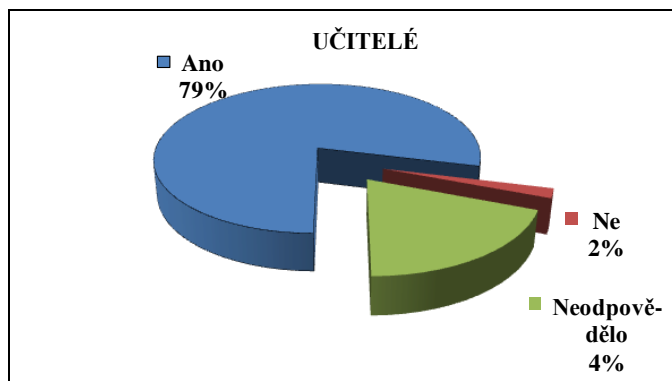
Z odpovědí učitelů na tuto otázku vyplývá, že nejčastěji využívanou formou doplnění vzdělání v oblasti šikany a násilí je studium odborné literatury.

Naproti tomu jen zřídka ke svému vzdělávání využívají učitelé služeb specializovaných institucí.

Učitelé ovšem také ve větší míře využívají konzultací pracovníků pedagogicko-psychologických poraden.

Otázka v dotazníku pro učitele č. 11 – Vedení školy je vstřícné k mému vzdělávání, považuje je za samozřejmou součást mé pedagogické činnosti.

Vyjádření	Počet odpovědí
Ano	41
Ne	1
Neodpovědělo	10

Otázka měla pouze zmapovat postoje vedení k pedagogům, pokud si chtějí doplnit vzdělání v oblasti šikany a násilí.

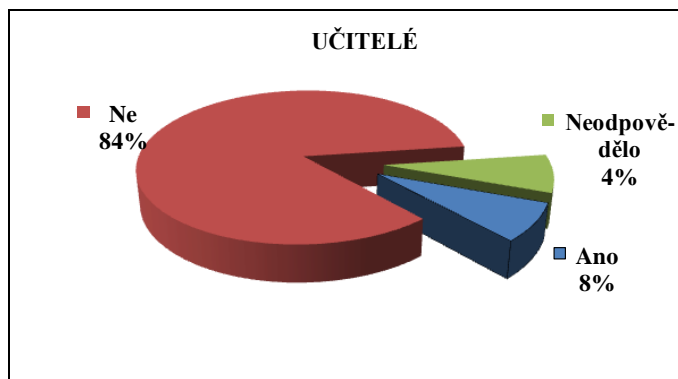
Převážná většina odpovědí byla kladných, obsahovala 79% z celkového počtu dotázaných učitelů. Naopak minimum odpovědí jsem zaznamenala záporných. Skupina 2% učitelů nenajde u vedení školy pochopení pro své vzdělávání. Na otázku neodpovědělo 4% učitelů.

I když se najdou učitelé, kterým není umožněno neustále se vzdělávat a doplňovat informace v oblasti šikanování a násilí ve školách, převažuje skupina učitelů, které nejsou kladeny ze strany vedení školy žádné překážky. Vychází se jim v této oblasti vstříc.

Je to dle mého názoru pozitivní zjištění, neboť šikanování i násilí mezi dětmi, získává na intenzitě ve své záludnosti a rafinovanosti.

Otázka v dotazníku pro učitele č. 12 – Je dle Vašeho osobního názoru nárůst šikany a násilí ve školách důvodem ke změně Vašeho povolání pedagoga?

Vyjádření	Počet odpovědí
Ano	4
Ne	44
Neodpovědělo	4

Touto otázkou jsem si kladla za cíl zjistit skutečnost, zda by učitele přiměla situace zvyšujícího se násilí a šikany ve školách, odejít ze školství a změnit jejich povolání pedagoga.

Kladnou odpověď na tuto otázku jsem zaznamenala v převážné menšině, tedy v 8% všech dotázaných učitelů. Naopak převažovala skupina kladných odpovědí. 84% učitelů by i v případě nárůstu šikany na školách, své povolání pedagoga neměnili. Skupina 4% učitelů se k této otázce nevyjádřila.

Závěrem tedy mohu konstatovat pozitivní zjištění, že i přes nárůst šikany a násilných činů ve školách, většina učitelů neuvažuje o změně svého povolání pedagoga. Je pro ně naopak jakýmsi impulsem v boji s těmito nežádoucími způsoby chování mezi dětmi.

Závěr

Šikana je problém, který není příliš často diskutován a bohužel, mnozí před ním zavírají oči. Rozhodně nechci vyvolat dojem, že se jedná o hromadnou záležitost. Šikana tu však je a je věcí nejen jedince, ale celého kolektivu, školy a společnosti, aby nepřerůstala ze své zárodečné formy do rozvinuté podoby. Postihuje nejen děti. Jak jsem se sama přesvědčila, jejich prostřednictvím celou rodinu. Hlavní nebezpečí totiž není v ranách utržených při potyčce se spolužákem. Spočívá především v následcích na duši.

Poskytněme našim dětem radost, lásku a bezpečí. A hlavně – naslouchejme jim, berme je vážně a podporujme je. Jsou to nejcennější, co máme. Zaslouží si naši péči a ochranu. Vždyť jen šťastné dítě, které žije v pohodě a rádo chodí do školy, se může dobře učit, radovat ze života a vyroste v sebevědomého člověka.

Cílem mé bakalářské práce bylo zaměřit se na hlubší prostudování problematiky šikanování a násilí mezi dětmi ve školách a ukázat na možnosti prevence a řešení tohoto sociálně nežádoucího jevu. Domnívám se, že jsem cíl práce splnila.

V empirické části jsem si stanovila ověřit platnost tří hypotéz. Na základě zpracování a vyhodnocení dotazníků jsem došla k těmto závěrům:

HYPOTÉZA č. 1: Na rozdíl od chlapců se děvčata setkala se šikanou ve více případech.

Platnost této hypotézy mně pomohly ověřit otázky pro žáky č. 2 a 3.

Z jejich vyhodnocených odpovědí a názorných grafů vyplývá, že se ve škole se šikanováním setkala více dívek. To znamená, že děvčata se o šikaně dověděla, nebo se stala jejím bezprostředním svědkem, ať už ve své, nebo kterékoliv jiné třídě ve škole. Dívky se také oproti chlapcům setkaly s šikanováním ve více případech.

Na základě zjištěného považuji tuto hypotézu **za potvrzenou**.

Hypotézu mně pomohly jen doplnit otázky pro žáky č. 4 a 9. Z jejich odpovědí je jasné, že oběťmi šikanování, tedy přímo šikanovanými, se stávají ve více případech chlapci

než děvčata. Chlapci také ve více případech ubližují ostatním dětem než děvčata.

Závěry z otázek pro žáky č. 1, 5, 6, 7, 8, a 10, které jsem nevyhodnocovala v souvislosti s ověřením hypotézy, ale které jsem dětem položila pro zajímavost:

Pod pojmem „šikana“ si děti nejčastěji představují „nadávání, posmívání a zesměšňování“. Šikana se také nejčastěji odehrává, dle zkušeností dětí ve třídě. Pokud by děti, nebo jejich kamarády někdo šikanoval, svěřily by se učiteli, ihned poté rodičům. V případě, že by do dětí na školní chodbě někdo úmyslně vrazil, nenechají si to v žádném případě líbit. Důrazně dotyčného agresora požádají, aby si příště dával lepší pozor.

Pokud nastane situace, že děti uvidí, jak kamaráda, nebo spolužáka někdo prostě uráží, nebudou se do incidentu vměšovat. Učiní tak pouze v případě, že bude kamarád, nebo spolužák fyzicky napaden. Poslední závěr z mého dotazníkového šetření je skutečnost, že děti v převážné většině svým spolužákům neublíží.

HYPOTÉZA č. 2: Věkově starší žáci mají vyšší sklon k násilnému chování, než žáci mladší.

Platnost této hypotézy mně pomohly ověřit otázky pro žáky č. 15, 17, 18, 19, a 20.

Z jejich závěrů vyplývá, že jen s velmi nepatrným rozdílem by mladší žáci, v případě, že je někdo uhodí, byli více agresivní než žáci starší a ránu by oplatili ještě silněji. Většina mladší i starší kategorie žáků by fyzicky reagovala na verbální napadení své osoby. Skupina mladších i starších dětí by nepoužila fyzické násilí k dosažení svých práv. Také je z vyhodnocených odpovědí zřejmé, že mladší i starší děti nebývají v převážné většině případů hrubé ke svým spolužákům jen proto, že se jim nelíbí. Na závěr jsem učinila velmi zřejmé a potěšující zjištění. Jedná se o skutečnost, že převážná většina mladších i starších žáků v sobě nashromážděnou agresivitu neukrývá.

Na základě těchto zjištění v oblasti násilí mezi dětmi, považuji tuto hypotézu **za nepotvrzenou.**

Závěry z otázek pro žáky č. 12, 13, 14 a 16 – k zjištění násilí mezi dětmi, jsem do dotazníku zařadila pouze ze svého zájmu:

Většina dětí chodí do školy ráda a na školní prostředí se těší. Ve škole se v převážné většině cítí bezpečně. Do školy chodí děti z větší části bez obav, že by jim bylo nějakým způsobem ubližováno. V případě, že se dětem nelíbí, jak se jejich spolužáci chovají, lze

z jejich odpovědí vyvodit závěr, že většina z nich takové chování neschvaluje a dá to svým spolužákům jasně najevo. Poslední zjištění, které jsem vyvodila v souvislosti s násilím mezi dětmi je skutečnost, že ve většině případů mají děti se svými spolužáky trpělivost. Můžu tak zakončit toto malé šetření pozitivním zjištěním, že děti snadno nepodlehnu svým negativním emocím a vzájemně si vyjdou vstříc.

HYPOTÉZA č. 3: Většina učitelů je seznámena s pojmem, problematikou, prevencí a řešením šikanování.

Platnost této hypotézy mně pomohly ověřit otázky pro učitele č. 1 a 2.

Všichni učitelé, kteří byli dotázáni, jsou seznámeni s pojmem „šikana“. Také bylo další zodpovězenou otázkou dokázáno, že jsou v převážné většině seznámeni s problematikou, prevencí a způsoby řešení šikany ve školním prostředí.

Na základě těchto zjištění považuji tuto hypotézu **za potvrzenou**.

Hypotézu mi pomohly doplnit otázky pro učitele č. 3, 4, 5 a 8. Nejčastěji se učitelé s problematikou, prevencí a různými způsoby řešení šikanování seznámili již během studia. Z odpovědí na další otázku jsem vyvodila závěr, který potvrzuje skutečnost, že šikana je na různých typech škol rozšířeným nežádoucím jevem mezi dětmi. Co se týká řešení případu šikany přímo dotázanými učiteli, většina ještě ve své praxi osobně šikanování neřešila. Pokud se jedná o způsob, či formu trestu za šikanování, volí učitelé nejčastěji osobní domluvu s agresorem.

Uvádím také závěry ze zbylých otázek pro učitele č. 6, 7, 9, 10, 11 a 12, které jsem vyhodnotila ze zajímavosti a které mně pomohly dotvořit konkrétní obraz o uvedeném problému:

Většina učitelů je přesvědčena, že v případě, že bude nutné řešit šikanu, zvládnou tento problém vyřešit v rámci pedagogického sboru, bez pomoci dalších odborníků z jiných institucí. K nejčastější formě násilí, která se mezi dětmi objevuje, patří dle odpovědí učitelů „pošťuchování“ a „verbální agrese“. I když si většina učitelů doplňuje průběžně vzdělání v problematice šikany a násilí, je také na druhé straně velká skupina učitelů, kteří naopak informace k tomuto problému neaktualizují. Také jsem dotazníkovým šetřením mezi učiteli zjistila, že jejich nejčastěji využívanou formou doplňování vzdělání v oblasti šikany a násilí je studium odborné literatury. Naproti tomu jen zřídka ke svému vzdělávání využívají

služeb specializovaných institucí. I když se najdou učitelé, kterým není umožněno neustále se vzdělávat a doplňovat informace v oblasti šikanování a násilí ve školách, převažuje skupina učitelů, které nejsou kladeny v tomto směru ze strany vedení školy žádné překážky.

Z odpovědi na závěrečnou otázku mohu učinit pozitivní zjištění, že i přes nárůst šikany a násilných činů ve školách, většina učitelů neuvažuje o změně svého povolání pedagoga. Je pro ně naopak impulsem v boji s těmito nežádoucími způsoby chování mezi dětmi.

Resumé

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala šikanou a násilím mezi dětmi v prostředí základních a středních škol. O těchto sociálně nežádoucích jevech slyšíme poměrně často. Ne každý si ovšem dokáže představit skutečnou podobu šikany a agresivity v jejích nesčetně záludných podobách. Někteří mají dokonce sklon celou problematiku bagatelizovat a vůbec je nenapadne, že se vyskytuje téměř na každé škole, zvláště pak na základní. Rozhodla jsem se tedy prostudovat ji hlouběji. Celou práci jsem rozdělila do tří kapitol.

Úvodní kapitola se zabývá objasněním pojmu šikana, analyzuje její vznik, jaké jsou příčiny a projevy včetně jejich vývojových stupňů, její řešení a také jak jí předcházet.

Ve druhé části práce jsem širěji rozebírala agresivitu a násilí vysvětlením jejich významů. Zajímalo mne, zda existuje k agresi náchylnost, jak je agresí ovlivněn jedinec ve skupině a také jak lze násilí eliminovat.

V poslední kapitole jsem se zabývala praktickým šetřením v souvislosti s výskytem šikany a agrese v brněnských školách. V základní škole, ve státním Gymnáziu a v Gymnáziu soukromém. Výsledky jsem zpracovala graficky a jsou prezentovány v této poslední, empirické části této práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá problematikou šikanování a násilím na brněnských základních a středních školách.

Obsahem práce v teoretické části je seznámení s pojmem šikana, násilí a agresivita. Specifikuje osobnost agresora i oběti, jejich vzájemný vztah. Obsahuje shrnutí současných poznatků o dané problematice podle našich i zahraničních odborníků.

Empirická část zahrnuje výsledky výzkumu tří brněnských základních a středních škol.

Klíčová slova

Šikana, násilí, agresivita, znaky šikany, agresor, oběť, základní škola, střední škola, sociálně patologické jevy, varovné signály, první pomoc, prevence, řešení, výzkum, dotazník.

Annotation

The bachelor thesis deals with problems of the bullying a violence at Brno primary and high schools.

The subject of the theoretical part is the identification of the term bullying, violence and aggression. Specifies personality aggressor and victim, their relationship. The part includes conclusions of the contemporary knowledge of this topic according to Czech and foreign specialists.

An empirical part contains the research results of three Brno primary and high schools.

Keywords

Bullying, violence, aggression, signs of bullying, agressor, victim, primary school, high school, social-pathologies, warning signs, first aid, prevention, solution, research, questionnaire.

Seznam použité literatury

Právní předpisy a zákony:

1. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení Čj.: 28 275/2000-22.
2. Trestní řád – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.
3. Trestní zákoník s účinností od 1. 1. 2010 – zákon č. 40/2009 Sb.
4. Zákon o rodině č. 94/1963 Sb.

Knihy a monografie:

5. ANTIER, E. *Agresivita dětí*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.
6. ATKINSON, R. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.
7. BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.
8. ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 80-9026-14-1-8.
9. DAY, D. *Kde se to v nás bere?* Praha: Portál, 1994. ISBN 80-85282-84-4.
10. ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-034-0.
11. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-063-4.
12. FÜRST, M. *Psychologie*. Olomouc: Votobia, 1997. ISBN 80-7198-199-0.
13. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.
14. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-409-5.
15. MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-853-8.
16. MAZÁNKOVÁ, L. *Typologie výchovných potíží*. Brno: Institut mezioborových studií, 2007.
17. MÜHLPACHR, P. *Sociopatologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009.
18. PORTMANNOVÁ, R. *Jak zacházet s agresivitou*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-094-4.

19. ROGGE, J. *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7637-330-7.
20. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
21. ŠIMANOVSKÝ, D. *Hry pro zvládnutí agresivity a neklidu*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-689-6.
22. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0841-3.

Časopisy:

23. PSYCHOLOGIE DNES. Praha: Portál, 15. Ročník, 11. Číslo, listopad 2009.

Internetové zdroje:

24. [http:// www.sikana.org](http://www.sikana.org)
25. http://www.sikana.cz/sikana_prav_rozb.html#trestnioblast
26. http://www.socioklima.eu/program/files/vyskyt_sikany.pdf

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník pro žáky

Příloha č. 2: Dotazník pro učitele

Příloha č. 1: Dotazník pro žáky

Ahoj kluci a holky,

prosím o vyplnění tohoto dotazníku. Nemusíš se bát, otázky jsou anonymní, tzn. *nepodepisuj se*. Pozorně čti a odpověz podle svých zkušeností, na co se tě ptám. Výsledky budou použity pouze k výzkumnému účelu pro mou závěrečnou bakalářskou práci.

Děkuji. Eva Staňková

Škola.....Třída.....Věk.....

Jsem: a) chlapec b) dívka

Zaškrtni jednu nebo více z možností, popř. doplň:

1) Co podle tebe znamená výraz „šikana“?

- a) Nadávání, posmívání, zesměšňování
- b) Uhození, bití, strkání
- c) Braní, schovávání, nebo ničení tvých věcí
- d) Vyhrožování, osobní urážky, urážky tvé rodiny
- e) Vymáhání věcí a krádež
- f) Urážky rasového původu (narážky na jinou barvu pleti)
- g) (další projevy podle tebe)

2) Setkal/a jsi se ve škole se šikanou?

- a) Ne
- b) Ano – verbální (slovní)
- c) Ano – fyzickou (tělesnou)

Pokud jsi na otázku č. 2 odpověděl Ano, pokračuj následujícími otázkami. Pokud jsi odpověděl Ne, začni odpovídat až od otázky č. 6.

3) Jestliže jsi se setkal/a se šikanou, jak často to bylo?

- a) Často
- b) Několikrát
- c) Jen jednou

4) Komu bylo ubližováno?

- a) Tobě
- b) Spolužákovi ve třídě
- c) Kamarádovi ve škole

5) Kde bylo tobě, nebo spolužákovi ubližováno?

- a) Ve třídě
- b) Na toaletách
- c) V šatně
- d) Cestou ze školy
- e) Jinde,(napiš kde)

- 6) Co bys udělal, pokud bys byl ty, nebo tvůj kamarád šikanovaný?**
- a) Řekl bych to učiteli
 - b) Řekl bych to rodičům
 - c) Nikomu bych to neřekl, bál bych se
 - d) Poradil bych si jinak (napiš jak)
- 7) Na školní chodbě do tebe někdo úmyslně vrazí. Necháš si to líbit?**
- a) Jen se na něj významně podívám, aby si nemyslel...
 - b) Ano, je to tak lepší. Taky by mi mohl provést něco horšího!
 - c) V žádném případě! Důrazně ho/ji požádám, aby příště dával/ a lepší pozor.
- 8) Vidíš, jak ostatní někoho dost sprostě urážejí. Zasáhneš?**
- a) Dokud ho nezačnou mlátit, nemíchám se do toho.
 - b) Jasně! Ten chudák to přece sám nemůže zvládnout!
 - c) To tak! Ještě bych na sebe upozornil/a. Oni by se pak pustili do mě!
 - d) Pokud to sám/a nebudu schopen/a vyřešit, požádám o pomoc dospělého.
- 9) Ublížoval/a jsi někdy ostatním dětem?**
- a) Nikdy
 - b) Jen jednou
 - c) Několikrát
 - d) Často

10) Proč jsi to dělal/a?

- a) Pro zábavu
- b) Z nudy
- c) Odlišoval se od ostatních
- d) (napiš jinou možnost)
- e) Neubližoval/a jsem

11) Čím bys ty sám/a přispěl/a k odstranění šikany?

.....
.....

12) Chodím do školy rád/a.

- a) spíše ano
- b) spíše ne

13) Cítím se ve škole bezpečně.

- a) ano
- b) ne

14) Když neschvaluji chování svých spolužáků, dám jim to jasně najevo.

- a) ano
- b) ne

15) Když mě někdo uhodí, tak se neznám a oplatím mu to ještě silněji.

- a) ano
- b) ne

16) Mám vždy se spolužáky trpělivost.

- a) ano
- b) ne

17) Urazí-li spolužák mě, nebo mou rodinu, říká si o výprask.

- a) ano b) ne

18) Kdybych měl/a použít fyzické násilí, abych obhájil/a svá práva, tak to udělám.

- a) ano b) ne

19) Někdy bývám trochu hrubý/á ke spolužákům, kteří se mi nelíbí.

- a) ano b) ne

20) Často si připadám jako bomba, která má každou chvíli vybuchnout.

- a) ano b) ne

„Nikdo nemá právo jakkoliv ubližovat ostatním a každý má právo se proti agresorovi bránit!“

Příloha č. 2: Dotazník pro učitele

Vážená paní profesorko, vážený pane profesore,

dovoluji si Vás požádat o spolupráci při výzkumu výskytu sociálně patologických jevů, jako je šikana a násilí na školách.

Dotazník, který máte před sebou, je určen učitelům škol, s cílem zmapovat informovanost pedagogů s problematikou prevence a řešení šikany a násilí ve školách.

Třetím rokem studuji obor sociální pedagogika. Výsledky tohoto šetření budou použity pouze k výzkumným účelům pro mou závěrečnou bakalářskou práci. Obě mé dcery navštěvovaly ZŠ, na které vyučujete. Z tohoto důvodu jsem si, mimo jiné, žáky této školy, vytipovala jako výzkumný vzorek.

Dotazník je anonymní, prosím o odpovědi dle vašich osobních zkušeností. Za jeho vyplnění Vám velmi děkuji.

Přeji příjemný den a jen ukázněné, bezproblémové žáky. Eva Staňková

Jsem: muž - žena

- 1) Vím, co pojem šikana znamená
a) ano b) ne

- 2) Byl/a jsem seznámen/a s problematikou, prevencí a způsoby řešení šikany ve školním prostředí.
a) ano b) ne

- 3) Pokud ano, tak jakou formou?
 - a) již během studia
 - b) absolvování školení
 - c) semináře přednášky
 - d) studiem odborné literatury
 - e) jiná

11) Vedení školy je vstřícné k mému vzdělávání, považuje je za samozřejmou součást mé pedagogické činnosti

a) ano b) ne

12) Je dle Vašeho osobního názoru nárůst šikany a násilí ve školách důvodem ke změně Vašeho povolání pedagoga?

a) ano b) ne

„Největším lákadlem ke špatným skutkům je naděje na beztrestnost.“

(Cicero Marcus Tullius)